

ŽURNALISTIKA

2019 (II)

Vilnius – Lietuvai. 1939 m. spalio 28 d. Lietuvos Respublikos radiofono radijo pranešėjas žurnalistas Petras Babickas Vilniaus gražinimo proga sako kalbą per radiją gatvėje, kur išsirikiavusi kariuomenė, visuomenės atstovai (Gedimino pr. 22, prie Vilniaus radiofono pastato). Istorinį Lietuvos kariuomenės įžygiavimą į Vilnių aprašė Augustinas Gričius („Lietuvos aidas“), Jonas Kardelis („Lietuvos žinios“), Ignas Skrupskelis („XX amžius“ ir „Židinys“), Jonas Kalnėnas („Trimitas“), Simas Urbonas („Karys“), Eduardas Zabarauskas (Kauno radiofonas), Vincas Rastenis („Jaunoji karta“).

Lietuvos centrinio valstybės archyvo nuotr.

Almanachas
ŽURNALISTIKA
2019 (II)

Almanachas

ŽURNALISTIKA 2019 (II)

Redakcinė kolegija

Audronė Nugaraitė
Vytautas Urbonas
Domas Šniukas
Henrikas Vaitiekūnas
Jonas Staselis
Dainius Radzevičius

Redaktorė

Jolanta Beniušytė

Autoriai

Henrikas Vaitiekūnas
Jolanta Beniušytė
Kęstutis Meškys
Daiva Červokienė
Jolanta Mažylė
Bronius Raguotis
Viktoras Trofimišinas
Domas Šniukas
Povilas Sigitas Krivickas
Angelina Liaudanskienė
Česlovas Skaržinskas
Danutė Kurmilavičiūtė
Gerimantas Statinis
Vytautas Žeimantas

Kalbos redaktorė

Angelė Pletkuvienė

Dizainerė

Rita Petkevičienė

ISSN 0135-1346

Lietuvos žurnalistų sąjunga, Nacionalinė žurnalistų kūrėjų asociacija, 2019.

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektą „Dezinformacijos ir propagandos reiškinių žiniasklaidoje tyrimas. Istorinis žurnalistikos vaidmuo“.

(Fondas yra įsipareigojęs 2019 m. projektui vykdyti suteikti 5 500 eurų finansinę paramą)

(„Redaktorės žodis“, „Žurnalistinių ančių medžioklė“, „Dezinformacija – lyg teroro aktas“, „Tiesos kamertono paieškos“, „Fake news“ pasaulyje“, „Kaip mus veikia menas iš ekrano“, „Audrys Antanaitis: „Laikas atgaivinti atsakingumą kalbai“, „Žodis Mokytojui“, „Dar apie Mykolą Tvarauską“, „Visuomenės informavimo etikos komisijos veiklos apžvalga“, „Politinės kampanijos ir žurnalistinė etika“, „Žurnalistinis solidarumas griaudžiant pabūklams“, „Periodika kūrė skaitantį žmogų“, „Šviesoraščio bangomis į organizuotą veiklą“, „Vytauto Gedgaudo atminimas grįžo į gimtinę“, „Lietuviais esame mes gimę!“ – žurnalistų projektas“, „Keturius Leonardo Skirpsto nuotraukų parodos“, „Kolegų išleistas knygos“, „Kabinetas 339“ – žurnalistinio tyrimo knyga“, „Gyvosios istorijos pamoka žurnalistams Vakarų Ukrainoje“, „Kas, kur, kada – 2019 metai nuo sausio iki gruodžio“).

Redakcija neatsako už leidinyje pareikštas nuomones.

Viršelyje – Sauliaus Žiūros, „Lietuvos spaudos fotografija 2019“ konkurso dalyvio, nuotrauka.

ALMANACHAS „ŽURNALISTIKA 2019 (II)“

Formatas 17x24 cm, 8 sp. l. (128 p.)

Leidėjai: Lietuvos žurnalistų sąjunga, Nacionalinė žurnalistų kūrėjų asociacija

Adresas: Jogailos g. 11, LT-01116 Vilnius, www.lzs.lt

Leidybos įmonė „Kriventa“, V. Pietario g. 5-3, LT-03122 Vilnius, www.kriventa.lt

Tiražas 600 egz. Pasirašyta spaudai 2019 12

Spausdino UAB „Petro ofsetas“, Naujoji Rivonijų g. 25C, LT-03153 Vilnius

Redaktorės žodis

Prabėgantis laikas keičia net tik pasaulį, bet ir mus pačius. Šiomet minėjome daug istorinių sukakčių, kurių svarba, bėgant metams, neblanksta ir tik stiprėja. 2019-ieji buvo neeiliniai – Lietuvos žurnalistų sąjunga (LŽS) minėjo 90-metį, praėjo trys dešimtmečiai, kai susikabinę rankomis su latviais ir estais stovėjome Baltijos kelyje, minėjome Pasaulio lietuvių metus su prieš 70 metų pasirašyta Lietuvių charta... Šios svarbios datos, jų minėjimo šventės, parodos, susitikimai, atgarsiai atsispindi ir almanache „Žurnalistika 2019 (II)“.

Toliau tęsiame Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo remiamą projektą „Dezinformacijos ir propagandos reiškinių žiniasklaidoje tyrimas. Istorinis žurnalistikos vaidmuo“.

Šią temą pirmasis gvildena žinomas televizijos ir spaudos žurnalistas Henrikas Vaitiekūnas, gilindamasis į melagienas žydruosiuose ekranuose. „...televizija išlipo iš televizoriaus. Tik dar priminsiu, kad iš to

televizoriaus ji išlipo ne tik kartu su naująja – tik internete rodoma – laida. Dar ir su triguba reklama (internetu svetainėje jos dažniausiai nepavyks didesniu greičiu „prasukti“), tik su lietuviškiems portalams būdingu gramatikos ir stiliaus darymu (tai pagrindinis bei tautiškiausias skiriamasis bruožas), dar kartu iš televizoriaus į portalus išlipo penkis (!) pasidauginusios melagienos“, – taikliai rašo žurnalistas.

O štai interneto naujienų portalo „Kas vyksta Kaune“ žurnalistams savo kailiu teko

patirti, kas yra dezinformacija, priešiška propaganda. Per metus portalas patyrė net tris kibernetines atakas, kai į jo informacinę erdvę buvo įbruktos iš piršto laužtos naujienos. Kaip jos atrodė – pateikiame prie straipsnio portalo ekrano kopijas. Ką daryti, kad ir kitiems netektų patirti to, kas nutiko kolegoms kauniečiams? „Esu įsitikinusi, kad kai tik mes sustiprinsime savo saugumą ir įsiveržti į mūsų sistemą nebepavyks, taikinyje bus kiti vietiniai naujienų portalai. Įsilaužėliams tikrai nerūpi įsibrauti į kokį baldų prekybos puslapį, jų taikinyje – žiniasklaida. Todėl ruošti kibernetinėms atakoms, visokeriopai stiprinti savo saugumą, investuoti į programavimo kokybę mažesni portalai turėtų pradėti jau šiandien“, – sako „Kas vyksta Kaune“ vyriausioji redaktorė Brigita Sabaliauskaitė.

Klaipėdietis kultūrologas, žurnalistas Kęstutis Meškys gilinasi į tiesos kamertono paieškas šiuolaikiniame „fake news“ pasaulyje. Anot autoriaus, šiuo metu susiklosčiusi palanki sociokultūrinė terpė susiformuoti „fake news“ – netikrų naujienų – šių dienų reiškiniui. „Kaip neseniai pranešė programos „WhatsApp“ administratoriai, per mėnesį jie ištrina apie 2 mln. melagingų naujienų ir žinučių. Panaši informacija sklinda ir iš kitų programų operatorių, kovojančių su melagingų naujienų srautu“, – rašo kolega K. Meškys.

Kaip mus veikia kino menas, taikliai pastebi aktorius Algis Matulionis, Lietuvos radijo ir televizijos komisijos narys. „...parodo filmą apie Staliną, apkrautą šeiminiais rūpesčiais, tokį žmogišką, jo šeimą, vaikus. O iš tiesų tai jis naikino ištisas tautas, draskė, badu numarino pusę Ukrainos, o filme – rūpestingas tėvas! Aš labai pasigendu žurnalistų

pastebėjimų štai tokiais paprastais klausimais, kad jie pasakytų, palaukit, kokį „šmums“ čia rodot! Meninė kūryba šimtą kartų galingesnė už visas tas „fake“ naujienas. Į galvas kemsama iškreipta tiesa“, – teigia A. Matulionis.

Žurnalistui svarbu apginti visuomenę nuo „fake news“, dezinformacijos, bet nemažiau svarbu etika ir profesionalumas, ypač politinių kampanijų metu. Apie tai leidinyje pateikiame dvi Visuomenės informavimo etikos komisijos informacijas. Vertas dėmesio kolegės Dainos Červokienės parengtas aktualus interviu su Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininku Audriu Antanaičiu. „Kalbos prestižas sumenko ir dėl to, kad nustojome švietę visuomenę. Nepriklausomybės atkūrimo aušroje per televiziją, radiją buvo kalbos valandėlių, laidų apie kalbą – dabar nėra. Įsigalėjusi interneto žiniasklaida padėjo užauginti anglų kalbos prestižą. Laikas atgaivinti sąmoningumą kalbai. Pilietis turi pajusti pareigą savo kalbai“, – pabrėžia A. Antanaitis.

Šiame „Žurnalistikos“ numeryje spausdiname 90 metų jubiliejų švenčiančio ilgamečio Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto docento Broniaus Raguočio, ugdžiusio daugybę žurnalistų laidų, straipsnį apie Mykolą Tvarauską. Dar yra su šia iškilia asmenybe, lietuviškos spaudos Jungtinėse Amerikos Valstijose pradininku, susijusių neatskleistų faktų, aplinkybių, kurias imasi nagrinėti autorius. Ši publikacija kartu yra ir duoklė Pasaulio lietuvių metams, ir dar vienas straipsnis, papildysiantis toli gražu neaprašytą išeivijos lietuvių žurnalistikos istoriją. B. Raguočio straipsnį lydi šiltas VU docentės dr. Jolantos Mažylės „Laiškas Mokytojui“ jo gražaus jubiliejaus proga.

Apie žurnalistinį solidarumą pasakoja Domas Šniukas, savo straipsnyje apžvelgdamas Tarptautinės žurnalistų federacijos ir Lietuvos žurnalistų sąjungos bendradarbiavimą Antrojo pasaulinio karo pradžioje, kai abi rūpinosi karo tragediją patyrusios Lenkijos, žurnalistais. Skelbdama atbėgėlių žurnalistų, kurių, tikėtina, daugelis dingo karo verpetuose, sąrašus, „Žurnalistika“ pagerbia jų atminimą, bent menka dalimi prisideda prie jų pėdsakų paieškų.

Šiame almanacho numeryje pasakojame ir apie Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos nuveiktą svarbų tiriamosios bibliografijos darbą – išleistą leidinį „Lietuvos bibliografija. Serija B. Periodiniai leidiniai lietuvių kalba, 1823–1940“, kurį sudaro du tomai. Bibliografijos rodyklėje įregistruota 1 782 vnt. leidinių.

Į praeitį pasižvalgo ir žurnalistas, rašytojas ir fotografas Povilas Sigitas Krivickas, pasakodamas Lietuvos fotomenininkų sąjungos, šiemet mininčios 50 metų sukaktį, istoriją.

Metų pabaiga gausi parodų, kolegų išleistų knygų. Apie tai rašome rubrikoje „Žurnalistų kūryba ir renginiai“.

Šiame almanacho „Žurnalistika“ numeryje kai kurias rubrikas atnaujino, atsirado ir naujų. Viena jų – „Redakcijos paštas“, čia spausdinami Jūsų, mieli kolegos, laiškai, nuomonės, pasisakymai, tad rašykite mums!

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Dėmesį visada patraukia žurnalistų kelionės. Šių jubiliejinių LŽS metų kelionė į Vakarų Ukrainą žurnalistams buvo lyg gyvosios istorijos pamoka – apie ją pasakoja „Vienybės kelias‘19“ ekspedicijos vadovas, LŽS Kelionių žurnalistų klubo pirmininkas Gerimantas Statinis.

O jeigu kokius įvykius praleidome, detaliau neaprašėme, informacijos rasite leidinio pabaigoje – Lietuvos žurnalistų gyvenimo kronikoje, kurioje užfiksuoti svarbiausi LŽS ir Nacionalinės žurnalistų kūrėjų asociacijos renginiai per 2019 metus.

Už pagalbą rengiant almanacho „Žurnalistika 2019 (II)“ numerį širdingai dėkoju nepailstančiai redakcinei kolegijai – Audronei Nugaraitei, Domui Šniukui, Vytui Urbonui, Henrikui Vaitiekūnui, Dainiui Radzevičiui ir Jonui Staseliui. Labai ačiū puikiems šio numerio ir nuolatiniams autoriams, fotografams, karikatūristams, leidyklos „Kriventa“ darbuotojams, visiems, prisidėjusiems prie prasmingų, išliekamąją vertę turinčių publikacijų parengimo almanache.

O Jums, mieli skaitytojai, visa „Žurnalistikos“ komanda linki smagaus skaitymo ir laimingų, kūrybingų ateinančių Naujųjų 2020 metų!

**Pagarbiai Jolanta Beniušytė,
almanacho „Žurnalistika“ redaktorė**

Henrikas Vaitiekūnas

Žurnalistinių ančių medžioklė

”

Atsiverčiate kasdien skaitomą laikraštį ir iš jo sužinote apie naują televizijos laidą...

Galima šią mintį ridenti tolyn. Arba galima prie jos grįžti. Siūlau grįžti.

“

Ir tuomet pasirodys, kad tas kasdien skaitomas laikraštis yra ne visai laikraštis: tik internetinių naujienų portalas. Jei TV kanaluose ieškosite tos naujosios televizinės laidos, galite nors ir šimtą geležinių klumpių nudėvėti – vis vien nerasite. Juk laida – internetinė. Kaip įvardyti tai?

Įvardykim taip: televizija išlipo iš televizoriaus. Tik dar priminsiu, kad iš to televizoriaus ji išlipo ne tik kartu su naujaja – tik internete rodoma – laida. Dar ir su triguba reklama (internetu svetainėje jos dažniausiai nepavyks didesniu greičiu „prasukti“), tik su lietuviškiems portalams būdingu gramatikos ir stiliaus darymu (tai pagrindinis bei tautiškiausias skiriamasis bruožas), dar kartu iš televizoriaus į portalus išlipo penkiskart (!) pasidauginusios melagienos.

Prieš supažindindamas su melagiena turiu kreipinį į skaitytojus: nepamirškime vieno žmogaus – TSPMI dėstytojo Nerijaus Malukevičiaus. Tai jis pirmasis eteryje ištarė žodį „melagiena“. Tikiu, kad pats jį ir sukūrė. Todėl (atsižvelgiant į šito mūsų leidinio pagrindinę temą) tebūnie jis komisijos, renkancios didžiausią lietuvišką metų melagieną, pirmininku!

Čia visi juokavimai bei smagumai baigiasi ir prasideda rimti dalykai: bendru sutarimu turime priimti dvi nuostatas. Pirmoji: šis rašinys yra ne apie dezinformaciją ar propagandą. Todėl nebus jame nieko nei apie dmitrijų kiseliovą, nei apie vladimirą solovjovą (mažosios raidės čia nėra atsitiktinės). Antroji nuostata: kalbėsime apie melą, kuris

suvienijo televizorių ir monitorių ekranus. Apie akivaizdų (o kartais nelabai akivaizdų) lietuviškų ekranų melą.

Puikiai atmenu laikus, kai Lietuvoje buvo viena televizija. Į komandiruotes kolūkyje (ataskaitinis rinkimų susirinkimas) tuomet važiuodavome gana niūrūs – ką ten pamatysi? Grįždavome dainuodami apie tai, kad Lietuvos televizija – ta vienintelė – yra pati geriausia Lietuvoje. Ar grįšime dainuodami, žinojome iš anksto: jei buvo numatyta išrinkti tą patį kolūkio pirmininką, tai reiš-kė, kad bus balius su šokiais. Jei pirmininką „perrinkdavo“, tuomet – jokių vaisių ar balių. (Apie tai žinodavo ir pats iš darbo atleidžiamas pirmininkas: paršo televizijai neskersdavo.) Dabar – klausimėlis studentams: į kurį susirinkimą labiau norėjome važiuoti?

Dabar būtų prapultis egzaminuojamajam. Jam ir į galvą neateitų, kad jei rinks tą patį pirmininką, tai reportažas turės būti su fanfaromis: kaip gerai jis dirbo ir kaip tvarkingai ūkį tvarkė (todėl ir vėl išrinko!). Ir tai buvo be galo neįdomu. Jei senąjį pirmininką „nuversdavo“, tai – džiaugsmelis: gali ir neišvažiuojamus kelius, ir apgriuvusias fermas rodyti, ir net žmonėms leisti pakalbėti, „kaip tas erodas ūkį ir gyvenimą griovė“.

Bet iki melagienų tuomet dar buvo likę daug metų. Na, jų buvo per akis, bet niekas tuomet nedrįso tikruoju vardu jų vadinti. Ir niekas tada dar nebuvo girdėjęs apie *Fake news*. Ir dar tada vienas kitas žinojo tai, ko šiandien jau nebežino net viską žinantis „Google“: kas yra žurnalistinė antis?

Norite sužinoti? Teks skaityti iki pabaigos!

Apie tai esu rašęs. Todėl, kad įvykio dalyviai patys apie tai papasakojo.

Kai kirvį įsitvėręs diedukas per visą kaimą vijosi bobutę (tai vykdavo kas trečią dieną), kaimynas paskambino į vieną tokius pasibėgiojimus mėgstančią televizijos laidą. Filmuotojai atvažiavo. Bet, žinoma, ne iškart, o po savaitės. Kai TV atvažiavo, kaip tik seneliams buvo meilės diena: sėdėjo apsikabinę. Televizija, žinoma, nuliūdo. Bet neilgam: pasiūlė susitaikymui buteliuką nupirkti. Ir nupirko. Ir kai diedukas porą taurelių išgėrė, televizinininkai tarsi visai netyčia vėl jo paklausė apie bobutės ištikimybę–neištikimybę.

Kaip jūs jau ir nujaučiat, reportažas pavyko puikiai. Visiems patiko. Ir tie visi iki šios dienos neįtaria, kad tai buvo viena pirmųjų tautiškujų *Fake news*. Na, truputį režisuota *News*. Bet kam gi nepasitaiko?

Persikelkim į užvakar dieną – į projektą „Šok su žvaigžde“. Būtų pasikartojęs dieduko ir bobutės scenarijus. Bet – pati pamačiusi, ką padarė, LRT televizija suskubo padėti ištaisyti. Atsiprašė žiūrovų. Kadangi publika neprieštaravo, kad viena simpatiška šokėja į povestuvinę kelionę išvyktų, tai šiandien visi tą incidentą jau pamiršę. Bet *Fake news* požymių būta!

(Priminimas-paaiškinimas: nors laida vadinta tiesiogine, vienas jos epizodų – su ta šviežiai ištekėjusia šokėja – nufilmuotas iš anksto. Į tiesioginę laidą sklandžiai įdėtas intarpas situacijos nei pablogino, nei pagerino. Bet konkurentai ėmė šnibždėtis. Todėl – dėl melagienos – televizijai teko atsiprašyti.)

Panašūs atvejai – kad ir kaip keista būtų – kartojasi dažnai. Žiūrovas nemato ar nenori matyti?

Anot kai kurių teoretikų, televizinės žinios (nesvarbu, kurioje valstybėje ir kokioje televizijoje) be melagių neapsieina nė vienos dienos. Kas yra tie pasiteisinimai dėl mažų pensijų, paaiškinimai, kodėl ligoninėse vienkoks ar kitoks maistas, arba prezidentūros prašymai padidinti finansavimą? Tai – paslėpti pasiteisinimai dėl blogo darbo. Tokie pranešimai visada slepia melą. Horoskopai kartu su „profesionaliais“ fizionomistais yra melas. Rekomendacijos negerti kavos – melas. Rekomendacijos gerti kavą – kitoks melas. Stebukliniai vaistai (televizijose šiek tiek kontroliuojama, internete – palaida bala) yra melas. Retransliuodamos daktarą M. Ozą televizijos platina absoliutų melą. (Kur laidos apie tai, kad jis dėl savo pseudotiesų pralošia vieną bylą po kitos?) Tiesa, melą televizijoje itin lengva pridengti žodžiu „redagavimas“. Ypač kalbant apie politiką. Ir ypač, kai ekrane politikas, kurį be išimties visiems norisi pašiepti. (Kandidatas į prezidentus K. Juraitis žurnalistams pasakojo norįs vykti (jeigu išrinks) į Lenkiją, Ukrainą, Latviją ir Rusiją. „Suredaguotame“ variante liko tik Rusija.) Betgi Juraitis: ne prezidentas koks!

Viena iš televizijų (tai buvo seni laikai) rengė interviu ir su H. Vaitiekūnu. Na, viskas (beveik viskas) tame reportaže buvo teisinga, tik šuniukas Bima kažkodėl pavadintas... Stirna. Kai žurnalistės paklausiau, kodėl taip padarė, atsakymas buvo net į vadovėlius netelpantis. „Man taip gražiau“, – pasakė „žurnalistė“.

Edvardas Žičkus pasakojo apie lietuviškų televizijų „žvaigždes“: laidoje parodžiusios, kaip prabangiai atostogavo ir kokiomis jachtomis plaukiojo, tos „žvaigždės“ vos galėjo užmokėti už pusdieniui išnuomotas vietas šalia baseino ir šalia tų jachtų. Ir nepamirškite: ne apie „žvaigždes“ čia rašau, o apie

situaciją puikiai žinojusią televiziją. Tema diplomantams: ar tikrai už *Fake news* mokamas didesnis honoraras?

Visiškai nedidukas LRT istorinės laidos teiginys: „Ikikarinėje Lietuvoje žmonės dirbo tik po 6 valandas per dieną.“ Ne. Tai – melagiena. Bet skriaudos tarsi niekam nepadaryta. O kai kaltų nėra, tai lietuvių apima didelis noras kitąsyk dar kiek stipriau pameluoti. Tuo labiau kad meluojame ne mes vieni.

Jacques'o Perrino juosta „Migruojantys paukščiai“. Filmą transliuotas lietuviškai. Nepaprasto grožio dokumentika. Tik po kelių gautų apdovanojimų filmo autoriai pripažino: filmuota ne tik laisvėje, bet ir kontroliuojamoje aplinkoje. Dėl ko tai slėpta? Autoriai sako, kad slėpta nebuvo, tik – nutylėta.

Nutylėta – kol buvo galima – ir svarbaus valstybės veikėjo liga. Kita – dar svarbesnė – asmenybė nutylėjo tai, kad iš Japonijos grįždamas dar buvo užsukęs ir į Pietų Korėją. Ir tai diktuoja naują klausimą. Štai jis.

Ar nepratašys akmens ir toliau ant jo viena po kitos bekapsinčios Didžiosios Melagienos? Kuo pagrįsta yra nūnai visų partijų bei judėjimų besisavinama Gerovės Valstybė? Tuo, kad iš kažkur (?) reikėtų gauti milijardą? Gal tai taip pat paprasčiausia *Fake news*? Beje, iš kur jūs apie tokią gerovės valstybę pirmąsyk išgirdote? Žinoma, kad iš televizijos. Tik jei televiziją apkaltinsit – nieko iš to nepesit. Ji turi vaizdo ir garso įrodymus. Iš jų matyti, kas pirmas ir kas antras apie tai pasakė. Ir liks nenubausta.

Kad pamąstymai baigtųsi linksmiau, paklausiu jūsų: ar esate nors kartą ragavę gėrimo

„Red Bull“? Jei taip, tai turėtumėte žinoti ir jo šūkį, kuris skelbia, kad kiekvienam paragavusiam šis gėrimas suteikia sparnus! Pasitikrinkit: gal jau kalasi?

Pastarasis sakinytis buvo tik įžanga į kitais metais pasirodysiantį mūsų leidinį. Tuomet rašysime apie apsimelavusias ir vis dar toliau meluojančias reklamas.

Dabar beliko pažadą ištesėti ir pranešti jums apie tai, ko jau net Googlas nebežino.

Seniai tai buvo. Bet išaušo diena, kai mažo miestelio laikraščiu (iki TV dar buvo toli) liko neužpildytas ketvirtasis puslapis. Įvykių – absoliuti tyła. Ir tuomet redaktorius – pro redakcijos langą pažvelgęs – pamatė pievoje po lietaus besiturškiančias antis. To vaizdelio jam pakako.

Pirmas sakinytis buvo apie tai, kad vienas fermeris vienoje fermoje turėjo šimtą ančių. Vieną dieną jis nutarė vieną iš tų ančių nugalabinti ir sulesinti kitoms 99-ioms. Antras sakinytis baigėsi taip: „...ir tada likusioms devyniasdešimt aštuonioms sulesino dar vieną antį.“ Trečias sakinytis buvo toks: „Ir tada jis nukirsdino dar vieną antį ir sulesino ją likusioms devyniasdešimt aštuonioms.“ Ir taip tęsėsi tol, kol fermerio pievelėje liko viena antis. Pati didžiausia ir storiausia: ta, kuri buvo sulesusi kitas devyniasdešimt devynias...

Iki šiol mes ją vadinome žurnalistine antimi. Bet nuo šiandien jos vardas tebūna Melagiena!

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Dezinformacija – lyg teroro aktas

„Vieną 2018 m. lapkričio trečiądienio rytą portalą „Kas vyksta Kaune“ Lietuvos kariuomenės darbuotojai informavo apie politikos skiltyje aptiktą propagandinio „fake news“ pobūdžio informaciją. Ji buvo susijusi su lapkričio 7 d. Lenkijos teritorijoje prasidėjusiomis karinėmis NATO pratybomis. Paaiškėjo, kad buvo įsilaužta į portalą turinio valdymo sistemą.

Redakcija per metus patyrė keletą kibernetinių išpuolių, kurie ne tik padarė žalos, bet ir davė naudos: sustiprino pačios komandos ir skaitytojų budrumą, užsimezgė ryšys su valstybės institucijomis, portalas „Kas vyksta Kaune“ tapo projekto prieš melagingas žinias demaskuok.lt partneriu.

Melaginga žinia pasidalijo ir kiti

Redakcija skubiai ėmėsi priemonių, kad rastų ir pašalintų minėtą publikaciją iš portalo. Taip pat pradėtas vidinis tyrimas dėl šios publikacijos patekimo į portalą, nes, pirmniais duomenimis, buvo aišku, kad straipsnį įkėlė ne redakcijos darbuotojai. Pagal darbuotojų, kurie redagavo ir paskelbė šį tekstą, IP adresus paaiškėjo, kad portalo „Kas vyksta Kaune“ redakcija patyrė pašalinių asmenų kibernetinį įsilaužimą.

Publikacijos pavadinimu „NATO planuoja įsibrauti į Baltarusiją“ paskelbimo data portale buvo nurodoma 2018 m. spalio 25 d. 16.30 val. Tačiau tyrimo metu paaiškėjo, kad publikacija paskelbta dirbtiniu būdu pavėlinant jos pateikimo datą ir laiką. Kibernetinės atakos buvo vykdomos spalio 26 d. nuo 13.11 iki 13.43 val.

Analizuodami informaciją portalo žurnalistai aptiko, kad šia melaginga žinia pasidalijo ir kituose internetiniuose informacijos šaltiniuose – valstietis.lt kolegos iškart buvo perspėti šalinti minėto turinio informaciją. Iki tol valstietis.lt niekada nesidalijo „Kas vyksta Kaune“ publikacijomis, nes neturėjo tokios teisės. Taip pat tokio paties turinio žinia, kad neva NATO planuoja įsibrauti į Baltarusiją, atsikartojo ir prieštaringai vertinama portale ldiena.lt.

Portalo „Kas vyksta Kaune“ vadovo Vaido Pilkausko teigimu, galutinė tyrimo išvada – prie portalo buvo prisijungta iš užsienio

serverių, pasinaudojant galimomis turinio valdymo sistemos spragomis.

Padidino apsaugą, kreipėsi į teisėsaugą

Po šio incidento „Kas vyksta Kaune“ redakcija tuoj pat ėmėsi papildomų saugumo priemonių. Buvo sustiprinta su turinio valdymo sistema dirbančių darbuotojų prisijungimo apsauga, dėl šio išpuolio redakcija kreipėsi į teisėsaugos institucijas, Nacionalinį kibernetinio saugumo centrą, taip pat informavo partnerius – melagingų naujienų demaskavimo platformą demaskuok.lt.

„Mūsų patirtis parodė, kad tokie išpuoliai nebėra tik žiniasklaidos konferencijų pranešimų tema, jie vyksta šalia ir gali nutikti kiekvienam, todėl jau dabar reikėtų pradėti galvoti apie papildomas saugumo priemones ir atsakingų valstybės institucijų materialinę pagalbą, kuri ypač aktuali miestuose veikiančiai vietinei žiniasklaidai. Esame pasirošę teikti konsultacijas kolegoms ir pasidalyti patirtimi, kuri, tiesą sakant, ne iš maloniųjų“, – sakė portalo „Kas vyksta Kaune“ vyriausioji redaktorė Brigita Sabaliauskaitė.

Šio portalo duomenimis, publikaciją apie NATO ketinimus užpulti Baltarusijos teritoriją perskaitė vos keli šimtai skaitytojų. Tai labai mažai, be to, nebuvo ir jokių komentarų. Todėl portalo darbuotojams piršosi pagrindinė versija, kad ši publikacija buvo dirbtinai užslėpta portale ir galimai laukė tinkamo momento, kai ja bus pradėta dalytis socialiniuose tinkluose.

Nors skelbtose schemose palikti kai kurie pavadinimai lenkų kalba, pati publikacija

parengta taisyklinga lietuvių kalba – tai ne pažodinis vertimas ar pan. Nors straipsnio stilistika ir neatitiko portalo formato, bet atrodė kaip gana organišką portalo turinys. Trumpai tariant, paslėptas iki palankaus momento.

Kaip apsiginti nuo kibernetinių atakų?

„DELFI TV Gyvai“ studijoje apsilankęs krašto apsaugos viceministras Edvinas Kerza, kalbėdamas apie kibernetinį saugumą ir dezinformacijos užkardymą, minėjo ir įsilaužimo į „Kas vyksta Kaune“ sistemą atvejį, kai buvo paskleista žinia apie neva NATO ketinimus pulti Baltarusiją.

„Problemas, kylančias užtikrinant vietinių naujienų portalų saugumą, matome. Pirmojo šviečiamojo etapo metu regioninei žiniasklaidai buvo organizuoti seminarai. Kitas dalykas – tikiu, kad čia padėtų mūsų gerųjų praktikų rinkinys, kuriame būtų paeiliui nurodyta, ką portalas turėtų padaryti, kad jis taptų saugesnis“, – aiškino viceministras.

Įdiegus minėtas priemones, anot E. Kerzos, nusikaltėliai negalėtų iš bet kurios pasaulio valstybės imti ir prisijungti arba atspėti slaptažodį. Kai kurios priemonės tai tikrai gali užtikrinti. Be to, kalbama apie privačius portalus, uždarąsias akcines bendroves, kurioms valstybė iš principo paramos (finansinės – autorės pastaba) teikti negali, tačiau gali pasiūlyti mechanizmus ir aktyvią pagalbą.

„Kita vertus, tai savivaldybėse veikiančios žiniasklaidos priemonės, todėl manau, kad

savivaldybių administracijos galėtų pagalvoti apie kolektyvinę gynybą savivaldos lygmeniu“, – svarstė krašto apsaugos viceministras.

Kibernetinio įsilaužimo atvejį pakomentavo su „Kas vyksta Kaune“ redakcija bendradarbiavę Lietuvos kariuomenės pareigūnai.

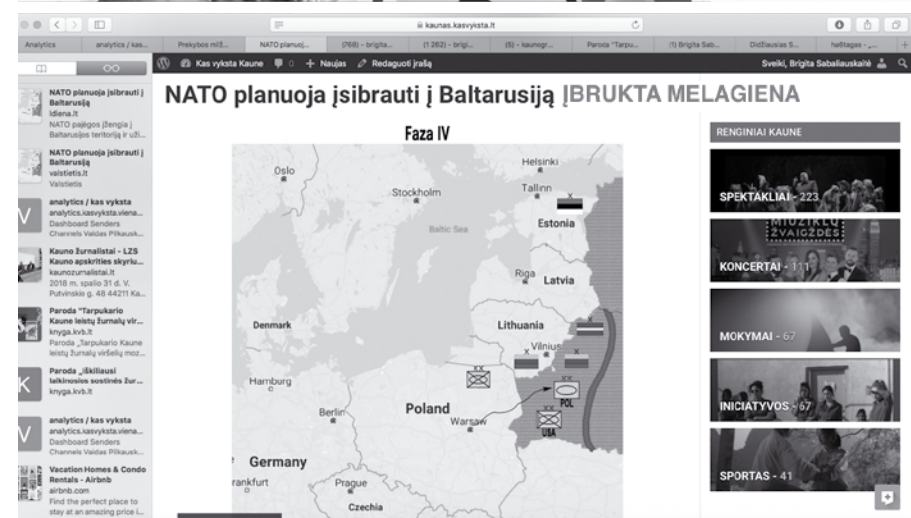
„NATO – viena labiausiai propagandos atakuojamų temų ir šis pavyzdys tai patvirtina. NATO nuolat sulaukia tokio nepageidaujamo dėmesio. Tokie išpuoliai ypač suaktyvėja didesnių Lietuvos ir sąjungininkų karinių pratybų metu, kurios vykdo ir tuo laiku, kai redakcija patyrė kibernetinę ataką. Panaudotas klasikinis dezinformacijos būdas – mažas faktas aplipdomas savo versijomis, prielaidomis“, – po įvykio kalbėjo Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos skyriaus atstovas Laimis Bratikas.

Pasak jo, kalbant apie šios melagingos naujienos turinį ir panaudotas vaizdo priemones reikėtų pasakyti, kad jos akivaizdžiai neatitinka nei Aljanso vertybių, nei karinių pratybų turinio ar vykdomų užduočių.

„Ši melaginga naujiena visiškai atitinka Kremliaus vykdomos politikos kryptį – neva NATO yra didelė grėsmė Rusijos saugumui ir ruošiasi pulti. Tai kartojasi daug metų, panašaus pobūdžio provokacijas fiksuojame nuo 2015 m. – nuo įsilaužimo į kariuomenės Jungtinio štabo puslapį iki aptiktos informacijos nelegalaus paskelbimo portale „Kas vyksta Kaune“. Vienintelis šios melagingos naujienos išskirtinumas tas, kad labiau akcentuojama Baltarusija, o ne Rusija, kaip įprastai“, – teigė L. Bratikas.

Vandens trūkumas Kaune yra susijęs su pratybomis „Geležinis vilkas“ |BRUKTA MELAGIENA

„Kas vyksta Kaune“ portalo trys ekrano kopijos su paskleista dezinformacija kibernetinių atakų metu.

Patyrė kelis išpuolius

Portalas „Kas vyksta Kaune“ šių metų balandžio 11 d. patyrė dar vieną kibernetinį išpuolį, kuris viešojoje erdvėje pasklido gerokai plačiau negu pirmuoju atveju. Valstybės institucijoms elektroniniu paštu platintas melagingas pranešimas apie krašto apsaugos ministro Raimundo Karoblio neva paimtą kyšį atsidūrė ir naujienų portale „Kas vyksta Kaune“. Tiesa, ne žiniasklaidos priemonės pastangomis – portalas vėl patyrė kibernetines atakas.

Portalo vadovas V. Pilkauskas BNS agentūrai sakė, kad pirmoji melaginga žinia paskelbta įsilaužus į portalo serverius – tai pastebėta apie 14 valandą. Klaidinanti informacija paskelbta 11 val. 56 min. Pastebėjus ir pašalinus ją iš portalo, apie 16 val. įvykdytas antrasis įsilaužimas, kurio metu vėl bandyta skleisti tą pačią melagingą žinią apie neva krašto apsaugos ministrui Specialiųjų tyrimų tarnybos pareikštus įtarimus.

„Portalas „Kas vyksta Kaune“ patyrė kelias kibernetines atakas, kurių metu vietoje archyvo naujienų paskelbta klaidinanti informacija. Pirmame melagingame straipsnyje papildomai įkelta nuoroda į netikrą Specialiųjų tyrimų tarnybos interneto svetainę su melaginga žinia apie pradėtą tarnybų tyrimą dėl krašto apsaugos ministrui pareikštų įtarimų korupcija“, – sakė V. Pilkauskas.

Anot jo, ir šiuo atveju pradėtas vidinis tyrimas siekiant išsiaiškinti, koku būdu įsilaužta į naujienų portalo serverius ir paskelbta tikrovės neatitinkanti informacija, bendradarbiaujama su Nacionaliniu kibernetinio saugumo centru, informacinių technologijų

specialistais, kad būtų pašalintos saugumo spragos.

Krašto apsaugos ministerija pranešė, kad melagingos naujienos išsiplėtė ir į socialinius tinklus. Nacionalinis kibernetinio saugumo centras dėl šios atakos vykdė tyrimą.

„Nacionalinis kibernetinio saugumo centras ragina piliečius kritiškai vertinti pateiktą informaciją ir nepasiduoti manipuliacijoms“, – įspėjo ministerija.

Melagingas pranešimas apie krašto apsaugos ministro R. Karoblio paimtą kyšį tą dieną buvo išplatintas į keliolika elektroninio pašto dėžučių Prezidentūroje, Vyriausybėje ir Seime.

Laiško siuntėjas prisistatė esąs Krašto apsaugos ministerijos darbuotojas, o jame buvo, kaip įtariama, kenkėjiškos nuorodos. Laiške pranešama apie neva atliktą Krašto apsaugos ministerijos auditą, atskleidusį galimą korupcijos atvejį ministerijoje.

Teigiama, kad R. Karoblis ginklų pirkimo procedūrų metu gavo 586 tūkst. JAV dolerių kyšį, o tai įrodantys dokumentai esą viename iš Lietuvoje veikiančių bankų.

Vienas lauke – ne karys

„Kadangi nuo pirmojo išpuolio praėjo beveik metai ir per tą laiką mes patyrėme dar keletą atakų, verta atkreipti dėmesį į tai, kad melagienos platintojai taip pat tobulėja, – paskutiniai įbrukti tekstai jau yra taisyklingsni, panašūs į organinį portalo turinį“, – teigė portalo vyriausioji redaktorė B. Sabaliauskaitė.

Tiesa, nedideliais pasiekimais kibernetinio atsparumo didinimo srityje jau gali pasididžiuoti ir pati reakcija. „Visų pirma tai, kad mes neslėpėme informacijos apie atakas, dalijomės ja su visuomene, siekėme atkreipti dėmesį, jog tokie atvejai galimi, padidino mūsų skaitytojų atsparumą melagienai ir sąmoningą suvokimą, kad, pastebėjus įtartinus atvejus, būtina kuo greičiau apie tai pranešti redakcijai. Tad atidžių skaitytojų dėka mes tokius atvejus jau aptinkame pirmiausiai už melagingų žinių gaudymą atsakingos institucijos. Už tai esame labai dėkingi savo skaitytojams“, – pasakojo B. Sabaliauskaitė.

Antra gera žinia ta, kad šios atakos paskatino imtis papildomų saugumo priemonių, investuoti į portalo sistemų atnaujinimą, taip pat užsimezgė dialogas su atsakingomis valstybės institucijomis, kurios parodė iniciatyvą prisidėti prie portalo stiprinimo. Taip pat galvojama apie tolesnius žingsnius, kaip galima būtų gauti daugiau valstybės dėmesio ir pagalbos apsaugai nuo kibernetinių atakų su dezinformacijos dozėmis stiprinti. „Turime suvokti, kad šitas karas nėra vien mūsų ir mes vieni tiesiog nepajėgūs jo kovoti, atsilaikyti prieš milžiniškus priešo išteklius ir pajėgumus. Tai karas prieš mūsų valstybę, prieš mūsų sąjungininkus, todėl interneto žiniasklaidos saugumo didinimas turėtų būti ir valstybės dėmesio centre“, – įsitikinusi B. Sabaliauskaitė.

Būtina keistis patirtimi

Prieššokms jėgoms nebepavyksta įsibrauti į nacionalinius kanalus, tokius kaip bns.lt, delfi.lt, kurie pirmieji išgyveno kibernetinių nusikaltėlių atakas ir gebėjo sustiprinti savo sistemas. Pasak kauniečių žurnalistų, tada į

taikinių ir pateko vienas iš stipriausių regioninių portalų „Kas vyksta Kaune“, patrauklus dar ir dėl populiarumo socialiniuose tinkluose – „Facebook“ platformoje turi daugiau kaip 200 tūkst. sekėjų.

„Esu įsitikinusi, kad kai tik mes sustiprinsime savo saugumą ir įsiveržti į mūsų sistemą nebepavyks, taikinyje bus kiti vietiniai naujienų portalai. Įsilaužėliams tikrai nerūpi įsibrauti į kokį baldų prekybos puslapį, jų taikinyje – žiniasklaida. Todėl ruoštis kibernetinėms atakoms, visokeriopai stiprinti savo saugumą, investuoti į programavimo kokybę mažesni portalai turėtų pradėti jau šią dieną“, – teigė „Kas vyksta Kaune“ vyriausioji redaktorė.

Kaip tai padaryti? „Jei tam yra finansų, sudėtinga nebus, nes specialistų Lietuvoje tikrai yra, bet jei finansinė situacija neleidžia mokėti už papildomas priemones, būtina kelti šią temą į viešumą, portalams vienyti, galimai rašyti paraiškas, o pradėti būtų galima nuo pasikeitimo patirtimi organizuojamose renginiuose. Tokią iniciatyvą reikėtų pasiūlyti ir Lietuvos žurnalistų sąjungai“, – įsitikinusi B. Sabaliauskaitė.

Ne propaganda, o dezinformacija

Platformos demaskuok.lt analitikas, politologas Algirdas Kazlauskas siūlo vietoje propagandos termino vartoti kitą žodį – dezinformacija, o pastarąjį reiškinį net prilygina terorizmo aktui. Specialiai skleidžiamų melagingų naujienų fone vis svarbesnis tampa apsišvietusios ir dezinformaciją identifikuoti gebančios visuomenės vaidmuo.

„Aš būčiau linkęs vietoje propagandos termino vartoti apibūdinimą dezinformacija. Propaganda nepelnytai turi išgalėjusią neigiamą prasmę visuomenėje, nors iš tiesų turėtų būti kiek kitaip. Propaguoti reiškia kažkam teikti pirmenybę. Pirmenybę galima teikti tiek veiksmu – propaguoti sportą, sportuoti, tiek kalba – siūlyti ir kitiems sportuoti. Dezinformacija šiuo atveju kur kas geriau nurodo problemos esmę“, – portalui „Kas vyksta Kaune“ sakė A. Kazlauskas.

Specialisto teigimu, Kremliaus skleidžiamos dezinformacijos poveikis mūsų visuomenei yra gerokai blogesnis nei netikrų naujienų žala. „Dėl aiškumo galima palyginti teroristinį aktą iš politinių paskatų su eiliniu kriminaliniu nusikaltimu, – sakė jis. – Teroristinis aktas yra kryptingas bandymas pakirsti pasitikėjimą politine valstybės santvarka. O kriminalinis nusikaltimas neturi kryptingumo, todėl iš dalies yra mažiau kenksmingas, nes paveikia siauresnį ratą.“

Paaškindamas plačiau analitikas teigė: „Dezinformacija yra gal net paveikiau už teroristinį aktą, nes tai ne vienkartinis, o sistemingas bandymas pakirsti pasitikėjimą savo valstybės politine santvarka. Maža to, dezinformacija yra dar pavojingesnis ginklas, nes tai pastebėti reikia turėti smegenų, todėl daugelis ją nuvertina nesuprasdami tikrųjų jos tikslų ir pasekmių.“

Specialisto įsitikinimu, akivaizdus pavyzdys, kaip veikia dezinformacija, – Krymo okupacija. „Kremliaus dezinformacijos srautais apdoroti žmonės Kryme okupantus pasitikimo atvertais vartais. Šiems net nereikėjo labai stengtis naudoti fizinės jėgos į savo žinių perimant ukrainiečių teritorijas“, – priminė A. Kazlauskas.

Atsakinga ne tik žiniasklaida

Analitikas, politologas A. Kazlauskas įsitikinęs, kad dezinformacija yra galingas ginklas, su juo efektyviai kovoti galima tik sutelkus visą visuomenę. „Ir to turėtų imtis ne šiaip sau entuziastai ar žurnalistai, o aukščiausios valstybės institucijos“, – sakė jis.

Visuomenės gebėjimas demaskuoti melą, elfų ir panašios iniciatyvos, kaip demaskuok.lt, – tai tik lašas jūroje. „Prieš valstybinio lygmens sistemingą dezinformacijos kampaniją savamoksliai entuziastai niekada nelaimės. Tad jei norima efektyviai užkirsti kelią dezinformacijai, reikėtų pradėti nuo rimto valstybinio atsako“, – teigė A. Kazlauskas.

Pirmiausia jis siūlo valstybės lygmeniu sustabdyti dezinformacijos šaltinių platinamos produkcijos sklaidą, kuri žmones pasiekia per TV kanalus. „Galvoje turiu ne tik rusiškus kanalus, bet ir rusišką dezinformacinę produkciją, kurią vis labiau platina mūsų lietuviški TV kanalai“, – sakė jis.

Antroje vietoje, specialisto vertinimu, turėtų atsidurti visuomenės atsparumo dezinformacijai formavimas. „Tai nėra mokymas, kaip demaskuoti melą ar ugdyti kritinį mąstymą, – dauguma žmonių tam nėra ir nebus pakankamai gabūs. Kur kas geriau prieš Kremliaus melu grįstą pasaulėvoką veikia savos, t. y. vakarietiškos, politinės ir kultūrinės tapatybės ugdymas. Žmogus, aiškiai suvokiantis savo politinę ir kultūrinę tapatybę bei žinantis, kas yra jo politinis priešas, yra kur kas atsparesnis dezinformacijos poveikiui, nei tokios tapatybės neturintis asmuo“, – įsitikinęs A. Kazlauskas.

Specialisto manymu, kai aiškus valstybinio atsako rusiškam informaciniam terorizmui iš esmės nėra, nekoordinuota pavienių entuziastų veikla kartais gali sukelti daugiau problemų, nei jų išspręsti. O kartais nutinka ir taip, kad prieš skleidžiama dezinformacija yra toliau platinama mūsų pačių pastangomis.

Pinklės spendžiamos net gudriausiems

Net ir patys didžiausi ekspertai kartais patenka į dezinformacijos spąstus. „Tai perdėm rimtas reikalas, kad su tuo būtų galima kautis individualiai. Maskvietiškos dezinformacijos ypatumas yra tas, jog ji labiausiai veikia per žmonių emocijas, pasąmonę ir metanaratyvus. Pajusti, kada, kurioje vietoje ir kaip tavo galvosena ir elgsena ėmė veikti priešiškos, destruktivos jėgos, yra itin sudėtinga, o kartais beveik neįmanoma suprasti. Efektyvi gynyba nuo tokio poveikio tikrai nėra vieno ar grupelės žmonių reikalas“, – teigė A. Kazlauskas.

Paprašytas duoti kelis praktiškus patarimus, kaip analizuoti informaciją, kaip tapti kritiškam ir abejojančiam, jis prisipažįsta, kad tai nėra taip jau paprasta. „Gebėjimas adekvačiai suvokti pasaulio procesus užgimsta dar kūdikystėje ir labai priklauso nuo žmogaus tėvų elgesio su juo. Nesu tikras, jog stokoju tėvų dėmesio ir tinkamo ugdymo vaikystėje galima pačiam viską lengvai išsiugdyti suaugus“, – į gilesnę diskusiją sąmoningumo tema kviečia A. Kazlauskas.

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Paklaustas apie pasitikėjimą informacijos šaltiniais, specialistas sako, kad pasitikėjimas tam tikru šaltiniu priklauso ne tik nuo jo objektyvaus patikimumo, bet ir nuo paties žmogaus gebėjimo adekvačiai vertinti, kas patikima, o kas ne. „Galbūt todėl man būtų lengviau pasakyti, kuo nepasitikiu, nei tai, kuo labiausiai pasitikiu“, – sakė A. Kazlauskas.

Jei įtariate, kad susidūrėte su netikra naujiena, A. Kazlauskas pataria ir pačiam pasidalyti įtarimais, paraginti savo socialinio tinklo draugus padėti patikrinti informaciją. „Jei klaidinanti informacija yra rimtesnio pobūdžio, galima ja pasidalyti su žurnalistais, tos srities ekspertais ar valstybės institucijomis“, – rekomendavo jis.

„Būtina visais atvejais ugdyti pastabumą. Tiesa, tai nėra ir nebus panacėja, nes žmonės yra įvairių gabumų. Ką vieniems lengva atpažinti intuityviai, kitiems nebus lengva net ir baigus specialius mokymus“, – kalbėjo A. Kazlauskas.

Vieno iš platformos demaskuok.lt kūrėjų manymu, šią problemą spręsti labiausiai padėtų valstybės institucijų iniciatyva burti visuomenės atstovus, kurie prisidėtų prie inovatyvios informacijos filtrų sistemos kūrimo. „Kol kas Lietuvos valdžia to net nevertina kaip problemos ar grėsmės“, – apgailestavo portalas „Kas vyksta Kaune“ pašnekovas.

Pagal „Kas vyksta Kaune“ publikacijas parengė Jolanta Beniušytė

Tiesos kamertono paieškos „Fake news“ pasaulyje

” 1893 m. anglų laikraštis „Time“ rašė: „Arkliniame tramvajuje ir omnibuse daugiau skelbimų apie teatro vaidinimus ir valymo miltelius, apie meno parodas ir batų tepalą, negu apie tų traukinių kryptį ir jų galutinį tikslą.“ Akivaizdu – šiandienio pasaulio problema jau ne tik ta, kad reklama, jos formos kaip manipuliavimo priemonė jau seniai užvaldė informacinę komunikacinę erdvę.

“

Kaip atkurti pasitikėjimą

Šiandien įžengėme į dekonstruktyvų, dides civilizacines problemas keliantį akistatos su „Fake news“ (melagingomis naujienomis) laikmetį, kuris gresia šiuolaikinio žmonijos ekspreso, praradusio kryptį, sociokultūrinę krizę ir net katastrofą.

Straipsnio tikslas – remiantis George'o Lakoffo ir Marko Johnsono mokslinės studijos „Metaforos, kuriomis gyvename“ (2004) teiginiais ir mokslinėmis išvalgomis, bandyti atsekti, kaip naujoje tiesos devalvacijos epochoje rasti sugestyvias semiotines priemones pasitikėjimui *Tiesa*, kaip žmonijos egzistencijos, efektyvios veiklos ir tvaraus pasaulio pagrindu, atkurti. Norint tai pasiekti, būtina suformuoti kiekvieno individo kasdienėje sąmonėje naują dabarties vaizdinį – *gestaltą*, kaip Tiesos kamertoną. Jo pagrindą galėtų sudaryti dabarties laikmečio *metafora*, turinti simbolio ir jo transcendentinės galios potencialą.

Neutralizuoti grėsmes – būtina

Pasaulis, ypač šiandienis *kaitos* pasaulis, savo prigimtimi yra probleminis. Pakeisti šį pasaulį, padaryti jį beproblemį – misija neįmanoma. Vis dėlto neutralizuoti šių dienų pasaulio grėsmes – būtina, nes tai žmonijos išlikimo klausimas. Tai reiškia, jog visų pirma būtina pakeisti žmonijos mąstymo paradigmas, kuriomis ji gyvena šiandien. Ir tai, aišku, nelengvas uždavinys, kurį išspręsti gali tik istoriškai aprobuotos radikali sąmonės poveikio priemonės. Ir čia verta prisiminti

G. Lakoffo ir M. Johnsono mokslinės studijos „Metaforos, kuriomis gyvename“ (2004) teiginius. Iš jų svarbiausias byloja, kad metafora – fundamentalus reiškinys, surištas su mentaliniais nervų sistemos procesais, vykstančiais gana sudėtingame mąstymo lygmenyje. Metafora padeda konceptualizuoti visą žmonių supantį pasaulį. Žmogaus suvokimo sistema struktūrinama padedant metaforai ir iš esmės asmuo gyvena, bendrauja, kuria, mąsto jomis. Pirminė, ne metaforinė, jei taip galima sakyti, suvokimo sistema apima tik pirmines *simptominės* pažinimo sistemos suformuotas kategorijas ir konceptus: viršus–apačia, aukštas–žemas, arti–toli, karšta–šalta, tamsa–šviesa, naktis–diena ir t. t. Žmogus negali egzistuoti chaose, nežinioje – sistemingumas, struktūriškumas yra prigimtinė jo egzistenciją garantuojanti savybė. Tačiau kai susiduriame su emocija, intelektine, psichine praktika, ją artikuliuoti fizinės patirties kategorijomis ir terminais tampa gerokai sunkiau. Šiems procesams verifikuoti žmogus yra sukūręs nemažai įrankių, iš jų vienas efektyviausių – metafora.

Žodžiai, kurie mus valdo

Gyvename analogų pasaulyje, kuriame visų – nuo sudėtingų iki primityvių – reiškinų formos, procesai, jų etapai ir energetika pasižymi analogų struktūromis. Šių procesų ir formų koreliacijoje ir pasirodo, tarsi išnyra šios pasikartojančios struktūros, kurias belieka sąmonei užfiksuoti. Pavyzdžiui, kalbėdami apie senatvę sakome: „Tai gyvenimo vakaras.“ O vertindami sunkias pastangas siekiant įgyti daug žinių pavadiname siekiu įgyti „aukštą“ mokslą, tarsi lygindami procesą su kopimu į aukštą kalną... Tokios analogijos ir sudaro plačią dirvą metaforos fenomenai,

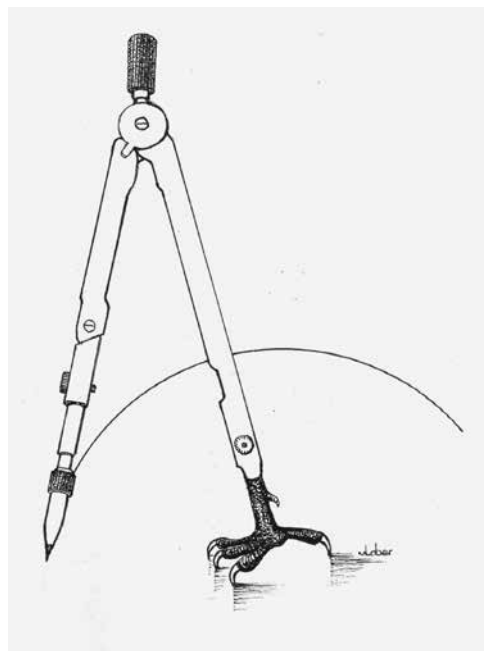
kaip pasaulio suvokimo įrankiui. Metafora (išvertus iš graikų kalbos, *metaphora* – perkėlimas) – tai žodis, pavartotas perkeltine reikšme, remiantis daiktų, veiksmų panašumu (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001). Tai pažinimo procesas, kai paprastų reikšmių ir objektų prasmės ir struktūros perkeliama į sudėtingų fenomenų suvokimo erdvę.

Komunikaciniai tikslai. Kaip jie pasiekiami?

Kultūrinėje, mentalinėje, emocinėje patirtyje, kur vyrauja nefizinės struktūros, metaforomis jos materializuojasi, įgyja fizinių apčiuopiamą pavidalą. Padedant bazinėms kategorijoms (viršus–apačia, aukštas–žemas, arti–toli, karšta–šalta...) susiformavusias metaforas galima įvardyti bazinėmis arba lingvistinėmis. Būdamos paprastos koreliacijos metu jos padeda suvokti gana sudėtingus procesus. Taip gimė sąvokos: aukštasis mokslas, laikas – pinigai, gyvenimo kelias ir pan. Žvelgiant ne iš lingvistinių pozicijų, ši kategorija yra gerokai sudėtingesnis reiškinys nei vien kalbos sistemos elementas. Ispanų filosofas Chosé Ortega I Gassetas (1991) metaforą vadina pažinimo įrankiu, „logikos meškere“, kuri per pastebėtus vaizdų panašumus padeda suprasti naujus reiškinius. Metafora – tai ir suvokimo priemonė, kuri mąstant apie sudėtingus, abstrakčius objektus padeda atsekti jų esmę per paprastesnių analogų artefaktus. Ji randa vietą ne tik mense, bet – kaip rodo patirtis – ir moksliniame pažinime. Būdamas sudėtingų procesų vaizdiniu atspindžiu, ji gerokai lengviau randa kelią į buitinę sąmonę ir – kas dar svarbiau – į sąmonę. Kaip teigia minėti autoriai, dar didesnėmis galimybėmis pasižymi kiek sudėtingesnės struktūrinės metaforos

(pvz., pasakymas „Ginčas – tai karas“). Jos leidžia aiškiai struktūruota ir apibrėžta sąvoka paaiškinti ir perteikti gerokai sudėtingiau organizuotą, įprastam suvokimui nepasiduoančią struktūrą, procesą, reiškinį.

Anot lingvistų, neįmanoma išreikšti tam tikros reikšmės kalbiniame lygmenyje nevertinant metaforų, nes siekdami įgyvendinti komunikacinį tikslą kalbėtojai nori savo kalbai suteikti įtaigumo ir įtikinamumo. Ypač politikų diskurse, reklamoje ir vis dažniau žiniasklaidoje pastebima metaforų gausa, nes pagrindinis tikslas – įtikinti ir paveikti adresatą. Šio straipsnio kontekste tampa reikšminga ši metaforos savybė – galimybė formuoti ir buitine sąmone besiremiančią žmogaus pasaulėžiūrą, kuri yra asmenybės pagrindas, reguliuojantis jo veiksmus. Apie tai pažymi G. Lakoffas ir M. Johnsonas, sakydami, kad „metaforos veikia ne tik suvokimą, bet ir mūsų elgesį“ (2004, 104 p.).

Metafora kaip esmės pagava

Nepaisant to, kad kiekvienas reiškinio procesas skirtingas, jis vykdomas pagal beveik vienodą priežastinių veiksmų scenarijų. Kaip byloja kognityvinė (pažinimo) teorija, žmonės suvokia ir kategorizuoja objektus ir reiškinius buityje ne teoriniu analitiniu pagrindu, o remdamiesi savo patirties suformuotomis schemomis ir modeliais, paremtais giminiais panašumais ir šablonais bei prototipais. Besikartodamos žmogaus praktikoje to ar kito reiškinio proceso priežastinio scenarijaus grandys tampa, anot G. Lakoffo ir M. Johnsono, savotiškais sąmonės suvoktais *geštaltais*. (*Geštaltas* – vientisas sąmonės psichinis darinys–vaizdinys, suformuotas žmogaus mentaliteto, jo dvasinių nuostatų, patirties.) Jeigu kažkokio reiškinio proceso priežastinio scenarijaus elementai ar struktūra neatitinka tokio individo sąmonės schemas-modelio, jis netampa kazuistiniu, giluminiu, t. y. neatitinka to reiškinio *geštalto*, ir yra atmetamas. Pvz., jei du pašnekovai neperžengia diskusijai būdingų formų (savotiškų *paternų* – reikšminių ženklų), tokį veiksmą įvardijame kaip pašnekesį. O jei toks procesas įgauna priešpriešos, žodžių karo požymių, mes jį vadiname ginču, jis prilygsta karo *geštaltui*.

Galime konstatuoti, kad taksonominis (tarp panašaus pobūdžio objektų aibėje veikiančio) daikto ar reiškinio suvokimas formuojasi tiesioginių konceptų erdvėje. O simbolinis platesnis ir gilesnis suvokimas randasi priežastinių konceptų ir tokių metaforų lauke per ilgalaikę patirtį ir sąveiką su įvairialype aplinka. Dažnai ilgalaikėje vartosenoje šios metaforos įgyja simbolio požymių. Visa tai sąmonėje formuoja gerokai platesnį santykių, sąveikų ir ryšių bei kontekstų audinį,

kurį galime įvardyti kaip daikto ar reiškinio *geštaltą-klasterį*. Toks *geštaltas* gali duoti gerokai gilesnį daikto – reiškinio ar objekto – suvokimą nei empirinis *geštaltas*, kartu leidžia atlikti neapibrėžto gilumo analizę.

Tie patys mechanizmai veikia ir sudėtingais konceptų *laikas, meilė, ginčas, laimė, moralė, etika, pinigai* ir pan. atvejais, ir – tai svarbu šio straipsnio kontekste – suvokiant dabarties laikmetį.

Kuo pavojinga „čia ir dabar“ paradigma?

Istorijoje gausu bibliinių laikmečio metaforų: Babilono bokštas, Nojaus laivas, Adomo obuolys, taip pat tokių naujųjų amžių metaforų, charakterizuojančių laikmetį, kaip gamtos knyga ar kultūros knygos skaitymas, apibūdinančių knygines, beje, besibaigiančios kultūros epochą.

Tam, kad kažkokį teiginį ar sakinį suvoktume kaip teisingą, būtina jį suprasti. Ką tai reiškia? Teisingas ar ne šis ar kitas teiginys bus suvokta, jei dabarties *laikmečio* kaip reiškinio proceso priežastinio scenarijaus elementai ar struktūra atitiks žmogaus sąmonėje susiformavusią jau minėtą *schemą-modelį*, su kuriuo žmogus susiduria kasdien, ar jis taps kazuistiniu, giliu, t. y. ar atitiks to sudėtingo reiškinio *geštaltą*. Kitaip jis bus atmetamas kaip klaidingas. Šiame procese svarbiausi bus tie vertinimo kriterijai, kurie yra esmingi suvokiant mūsų laikmečio problemas ir procesus. Kiti, mažiau svarbūs, bus atmetami. Taigi padedant metaforai bus aktualizuotas tas *geštaltas*, kuris daugiausia atitiks siekiamus tikslus – dabarties *laikmečio* kaitos procesų ir problemų pagavą.

Galima teigti, kad visi reiškinių pažinimo ištekliai, panaudojami tiesioginiame suvokime, įtraukiami į netiesioginio pažinimo procesą metaforos būdu. Pasinaudojus semiotinėmis įžvalgomis ir R. Bartho signifikacijos modeliu (Meškys, 2007) galima teigti, kad jau minėtas *empirinis geštaltas* čia atlieka denotacinę (akivaizdžią) reiškinių suvokimo ir sureikšminimo funkciją, kuri dėl metaforos mechanizmo suaktyvina gerokai sudėtingesnio reiškinių prasmių ir reikšmių lauką. Šitaip mes priversti juos giliau suprasti per kitų rūšių esmių ir įvykių terminus, kurie panašūs, bet netolygūs. Dar gilesnį ir platesnį reiškinių suvokimą mums suformuoja jau aptartas *geštaltas-klasteris*, įtraukiantis visą reiškinių kontekstą ir žmogaus sąmonės, kaip pažinimo priemonės, lauką.

Taigi pabandydysime pasinaudoti G. Lakoffo ir M. Johnsono nurodytą *teisingo* metaforinio teiginio atsekimo procedūromis ir nuostatomis. Apžvelgsime, ar koncepto *dabartis* ir jos *geštalo-klasterio* suvokimas atitinka *Dabarties* kaip reiškinių struktūrinius ir funkcinius darinius, jo konceptą.

Kalbėdama apie naują poindustrinę ekonomiką J. Černevičiūtė (Kultūra. Rinka. Visuomenė. V., 2008) pažymi svarbiausius jos bruožus: 1) naujosios technologijos, 2) globalizacija, 3) kūrybiškumas ir gebėjimai. Tuos pačius bruožus ir savybes lengva atsekti ir aukščiau pateiktoje *Dabarties* koncepto, jo esmingiausių bruožų išsklotinėje, nes visi jie formuojasi pasaulyje, kuriame vyrauja kaitos procesai. Sociokultūrinis aspektas toks pasaulis iš komunikatyvinio vis daugiau tampa manipuliatyviniu, pragmatiniu, gyvenančiu „čia ir dabar“ veikimo paradigmoje. Tad nenuostabu, kad tokie jo fenomenai, kaip reklama, manipuliacija, „Fake news“ reiškinys, tampa

vyraujančiomis komunikacijos formomis, stumiančiomis sąžiningą žiniasklaidą į visuomenės nepasitikėjimo lauką, jos paraštes.

Tokie autoriai, kaip Scottas Sasho ir Johnas Erry, pažymi, kad šiandienė ekonomika vis daugiau tampa ženklų (informacijos, simbolių, įvaizdžių, lūkesčių ir troškimų) ekonomika (Kultūra. Rinka. Visuomenė. V., 2008, 84 p.), kurios pagrindinė vertė yra ženklai. Siekdamas poveikio retorinės, meninės ženklų ir kodų formos apima visą šiuolaikinę materialią ir dvasinę kultūrą, jau nekalbant apie politiką, reklamą ir net žiniasklaidą. Tai tampa pagrindiniu tikslu ir viena iš sąlygų prasibrauti iki skaitytojo / vartotojo sąmonės dažnai prasmingo turinio sąskaita.

Ypatingą dėmesį į tai atkreipia šiuolaikinis kultūrologas J. Baudrillardas (2009) kalbėdamas apie skaitmeninių technologijų ir žiniasklaidos (medijų) vaidmenį. Medijos, tvirtina jis, atitolina šiuolaikinį žmogų nuo realybės, panašiai kaip reklama tai daro su vartotojais, perkeldama juos į iliuzijų ir troškimų pasaulį.

Kaip atsikratyti manipuliacijų

Kitas šiuolaikinis autorius, skaitmeninės visuomenės ir medijų analitikas Levas Manovichius (2009) kalba apie tai, kad šiandien naujų medijų vartotojas besąlygiškai paklūsta algoritminėms kompiuterinių programų manipuliacijoms (2009, 97 p.). „Mes esame priversti priimti kažkieno kito protinę struktūrą kaip nuosavą“, – teigia jis (2009, 136 p.). Taigi manipuliatyvus šiuolaikinių pranešimų pobūdis visiškai atspindi šių dienų skaitmeninių komunikacinių technologijų filosofiją. Dabartinis pasaulis didele dalimi ne komunikacinis, ne bendraujantis, o manipuliatyvus.

Daugelio mokslininkų nuomone, skaitmeninės medijos šiandien visiškai pasisavino dabartinėje visuomenėje istorines mito funkcijas, kurios būdingos ir šių dienų pranešimams, ypač reklamai, veikiančiai vartotojo sąmonę per mito, metaforos struktūras, eksploatuojančiai sąmonėje glūdinčias amžinas vertybes, tokias kaip meilė, draugystė ar tiesa...

Ši naujos ekonominės ir komunikatyvinės sąveikos filosofija realizavosi reklamos gamyboje, kurios priemonės vis aktyviau panaudojamos ir dalyje žiniasklaidos, kai už reklaminių antraščių slepiasi nereikšmingi, menkaverčiai tekstai, tinklalapių pirmas skiltis užima informacija apie „žvaigždžių“ skandalus, kai net solidžiuose spaudos leidiniuose, TV programose fabrikuojami sensacingi faktai ir įvykiai, vaizdai, jų komentaruose skleidžiami trolių informaciniai šiukšlynai.

Amerikiečių mokslininkas I. Hasanas suformulavo vieną iš išsamiausių naujos epochos charakteristikų, nurodydamas tokius jos požymius: 1) neapibrėžtumas, neaiškumas ir nutylėjimo kultas; 2) fragmentiškumas, montažiškumas; 3) dekanonizacija; 4) paviršutiniškumas; 5) tylėjimas, mimezės atsiskyrimas, ryšių su gamta praradimas; 6) ironija ir pliuralistinis požiūris į pasaulį; 7) žanrų susipynimas, aukšto ir žemo stiliaus sinkretizmas; 8) šiuolaikinės kultūros teatrališkumas, šou elementų plitimas joje; 9) sąmonės suaugimas su šiuolaikinėmis medijomis.

Sutalpinti visą šį prieštarą sociokultūrinį konglomeratą, kurį šiandien grėsmingai papildė netiesos epidemija, į simbolinę visą aprėpiančią transcendentinę galią turinčią *radikalią metaforą-geštaltą* – nelengvas uždavinys. Vis dėlto orientyrus praradusiai dabarties

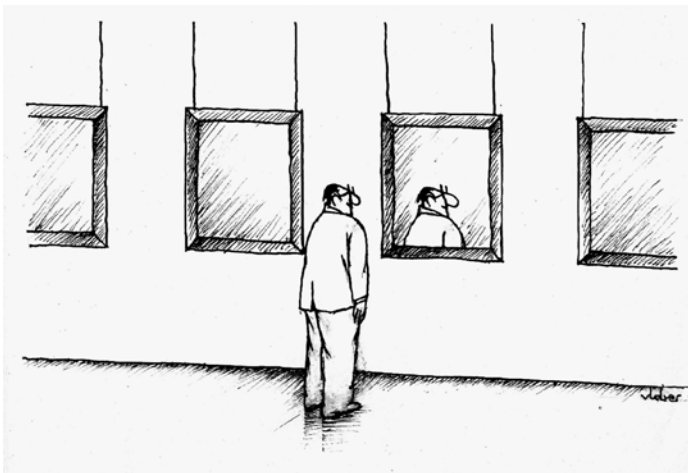
civilizacijai be tokio tiesos kamertono būtų sunku tikėtis išbristi iš vakarykščio „fucking and shopping“ į šiandien klampų „fake news“ liūną vis daugiau klimpstančiame pasaulyje.

Kreipimasis į metaforą – tai bene vienintelė priemonė siekiant suvokti ir įsisąmoninti didelę dalį mūsų sudėtingos realybės patirties. Tad metaforos galimybės ne tik conceptualizuoti pasaulį, identifikuoti, bet ir jį kurti, keisti kelia pagrįstą optimizmą.

Kas neturi ribų, tas neturi ir prasmės

Giluminį dabarties pasaulio, kaip probleminio pagal prigimtį fenomeno, supratimą formuoja tai, kad ši sudėtinga sistema kaip niekada anksčiau patiria nuolatinę pokyčių būseną, kuri ir generuoja tas naujas problemas ir iššūkius. Tokie nuolatinės sparčios kaitos procesai, sukelti ir paspartinti skaitmeninių informacinių technologijų, suponuoją šiandien naują *takios civilizacijos* būseną, kai išnyksta skirtumai tarp blogio ir gėrio, meno ir šarlatanizmo, teisės ir savivalės, meilės ir neapykantos, pagaliau tiesos ir melo, kaip pamatinių žmonijos egzistencijos kategorijų. Taip grįžtama į chaoso ir beprasmybės liūną, iš kurio išbristi žmonijai prireikė tūkstančių metų. Kas neturi ribų, tas neturi ir prasmės.

Tai pavojinga tendencija. Tokiame *takiame* pasaulyje tarpsta ir atgimsta tamsiausios jėgos, destruktivios galios struktūros. Tai puiki sociokultūrinė terpė šių dienų „fake news“ – melagingų naujienų – reiškiniai susiformuoti. Kaip neseniai pranešė programos „WhatsApp“ administratoriai, per mėnesį jie ištrina apie 2 mln. melagingų naujienų ir žinučių. Panaši informacija sklinda ir

iš kitų programų operatorių, kovojančių su melagingų naujienų srautu. Šiandien jau kalbama apie „po tiesos pasaulį“ – „post-truth world“. Šioje situacijoje į ypač nepavydėtiną padėtį patenka žiniasklaida, iš prigimties glaudžiai surišta su *Tiesos ir Netiesos* kategorijomis. Netikros naujienos – tai bet kurie melagingi, sufabrikuoti faktai, paskelbti visuomenės informavimo priemonėse. Kita vertus, bet kuri nepagrįsta faktais nuomonė ar teiginys, kuris pateikiamas privačiame pokalbyje ar asmeninėje komunikacijoje, nėra melaginga naujiena.

Melagingos naujienos – tai ne sensacija

Šis reiškinys nėra naujas ir žiniasklaidos istorijoje, nes prieš porą šimtų metų įvairūs skandalų besivaikantys kriminaliniai ar pramoginiai leidiniai skleidavo sensacingas „naujienas“. Vis dėlto tiek spaudoje, tiek visuomenėje buvo aiškiai nubrėžta ir suvokiama takoskyra, riba tarp šių leidinių (vėliau pramintų geltonąja spauda) ir rimtos žurnalistikos. Melagingų naujienų reiškinys tapo grėsmingas intensyviai plečiantis informacinėms

technologijoms ir socialiniams tinklams. Šiandien akivaizdu, kad melagingos naujienos, vadinamieji alternatyvūs faktai, dezinformacija vis dažnesni viešajame diskurse. Vyksta savotiška *Tiesos* devalvacija, ji nebepatapa svarbiausia politiko ar kito visuomenės veikėjo reputacijos ir pasitikėjimo kategorija. Šio fenomeno tyrėjas M. R. X. Dentith'as

nurodo dar daugiau – „Fake news“ reiškinys šiandien užima centrinę vietą kai kurių politinių režimų veikloje, tampa valstybinių propagandos įrankiu, ir tai kelia didžiulį nerimą šiame nestabiliame bifurkacijos (išbalansuotame) būvyje esančiame pasaulyje. Kaip byloja sinergetikos – mokslo apie sudėtingas sistemas – teiginys, tokioje situacijoje bet koks mažiausias drugelio sparnų efektas, „feikas“ gali sukelti nebesuvaldomą sistemos griūtį, katastrofą. Beje, paradoksalu, kad tokie neatsakingi autoritariniai veikėjai kitaminčių tiesai nutildyti sumaniai naudoja ir tokius „demaskuojančius“ teiginius, kaip „Tai melagingas pranešimas“ (*It is fake news*), ar atsikirsdami visuomenės atstovų kritikai teigia neva žinantys alternatyvių faktų ir argumentų, o tai iš tikrųjų yra absurdiškas teiginys, nes semantiškai negali būti alternatyvių faktų. Jie leidžia sau ir vieną ar kitą jiems neįtikusią mediją, TV kanalą ar net žurnalistą apšaukti „melagiais“, o „teisingais“ vadinti tuos, kurie beataidairiškai palaiko apsimelavusius politikus (JAV televizijos kanalų CNN ir „FoxNews“ istorija).

Melagingos žinios ir žurnalistai

Panašūs procesai tarp politikų plinta ir Lietuvoje. Vienos nepalankios žiniasklaidos

priemonės yra ignoruojamos, nuo jų slepiama informacija, o kai kurie žurnalistai apšaukiami politikuojančiais, „netikrais“. Dar daugiau – apsimelavusių veikėjų šiandien galima rasti ir tarp solidžių žiniasklaidos priemonių atstovų. Pavyzdžiui, Vokietijos „Der Spiegel“ reporterio Claaso Relotius'o klastočių istorijos atvejis, kai žurnalistas prisipažino fabrikavęs faktus ir įvykius, o už savo melagingas publikacijas jau buvo spėjęs pelnyti ir tarptautinių apdovanojimų. Nenuostabu, kad šiandien akademinė bendruomenė, įvairių sričių specialistai ir žiniasklaidos analitikai vis didesnę dėmesį skiria šiam grėsmingai augančiam ir nerimą keliančiam „Fake news“ reiškiniui, kai mele paskendę populistiniai, antiintelektualūs politikai sulaukia vis didesnio visuomenės palaikymo.

Taigi būtina rasti atsvarą šiai naujai besiformuojančiai visuotinio mąstymo negatyviai paradigmai – *metaforų-geštaltų* kaip vaizdinį, atspindintį prigimtine problemine pasaulio kaitos būseną ir jos šiandienę realią situaciją. Ji turėtų atspindėti ir neutralizuoti negatyvias tendencijas įgyjantį *Netiesos* fenomeną, jo pražūtingą tendenciją. Ir tai būtų vienas iš kelių raktų, atrakinančių žmonijai duris į tvarią ateitį. Rasti simbolines transcendentines galias turinčią radikalią *laikmečio metaforą*, kuri pasiektų kiekvieno kasdienę sąmonę ir pasąmonę bei taptų *Tiesos* kamertonu globalių ir kasdinių sprendimų paieškoje – būtų vienu iš veiksmingų *pelų nuo grūdų* atskyrimo, tų grėsmių eliminavimo būdų.

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Literatūra / informaciniai šaltiniai

1. Ortega y Gasset J. Mūsų laikų tema ir kitos esė. V., 1999.
2. Лакотф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры. М., 2004.
3. Dapkevičienė J. Metaforų taikymas geštaltinėje psichoterapijoje. Kolektyvinė monografija „Santykis ir pokytis: tarpasmeninių ryšių gelminės prielaidos ir psichoterapija“ (sud. G. Gudaitė). VUL, 2008.
4. Baudrillard J. Simuliakrai ir simuliacija. V., 2009.
5. Manovich L. Naujųjų medijų kalba. V., 2009.
6. McLuhan M. Kaip suprasti medijas. V., 2003.
7. Meškys K. Kultūra kaip žinia. V., 2007.
8. Meškys K. Kaip valdyti medijas. V., 2010.
9. Kultūra. Rinka. Visuomenė. V., 2008.
10. Tarptautinių žodžių žodynas. V., 2001.
11. Dentith M. R. X. The Problem of Fake News [žiūrėta 2019 01]; prieiga per internetą: <<https://philpapers.org/archive/DENTPO-31.pdf>>.
12. Mukerji N. (LMU München). A conceptual analysis of fake news [žiūrėta 2019 01]; prieiga per internetą: <<https://philarchive.org/archive/MUKACA>>.
13. Levandovskis S. (Bristolio universiteto profesorius) [žiūrėta 2019 01]; prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/news/daily/smalsus-ep/trumpo-fenomenas-per-dvejus-metus-pamela-vo-8158-kartus-bet-ne-visiems-tairupi.d?id=80204635>>.

Vladimiro Beresniovio karikatūros

Kaip mus veikia menas iš ekrano

Algis Matulionis žurnalistams skirtame seminare, vykusiame Jūrų muziejuje Klaipėdoje.
Jolantos Beniušytės nuotr.

Menas žmogų nuo mažens veikia. Prisiminkime rusišką filmuką vaikams „Na, palauk“. Jame vienas protingiausių miško žvėrių – vilkas – paverstas kvailiu, o zuikis – štai koks kietas! Bet niekas nepaaiškina vaikui, kad čia tik išmonė, iš tikrųjų nėra taip, kad zuikis vilką pergalėtų. Paaiškinkite vaikui, kad vilkai plėšrūs, drasko net šunis iš būdų, o vaikas sako, ko čia bijot, tas vilkelis, durnelis, ko bijot jo. Arba garsusis filmas „Tadas Blinda“, kuriame aš vadinau Motiejų. Razbaininkai romantikai, o ponai bajorai, kurie anuomet išlaikė mokyklas, tiesė kelius, statė mėsines, pienines, vežė grūdus į užsienį, atsivežė geros technikos, – tai blogiukai. Filme mes banditus aukštiname, o tiems, kurie dirbo, neplėšikavo, – patyčios. Iki šiol žmonės, tokių filmų prisižiūrėję, sako, „svoločiai“ tie verslininkai. Liaudies meilė, vadinasi, svieto lygintojams. Aš, kai dar buvau jaunesnis, panašesnis į savo personažą Motiejų, kai ateidavau kur nors, salė atsistodavo ir plodavo. Plėšikui! Arba parodo filmą apie Staliną, apkrautą šeimyniniais rūpesčiais, tokį žmogišką, jo šeimą, vaikus. O iš tiesų tai jis naikino ištisas tautas, draskė, badu numarino pusę Ukrainos, o filme – rūpestingas tėvas! Aš labai pasigendu žurnalistų pastebėjimų štai tokiais paprastais klausimais, kad jie pasakytų, palaukit, kokį „š“ mums čia rodot! Meninė kūryba šimtą kartų galingesnė už visas tas

„fake“ naujienas. Į galvas kemšama iškreipta tiesa. Kas atsitiko, kai sujungė dvi Vokietijas? Komunistai liko nepatenkinti, nes valdiško išlaikymo neliko. Ar Kuboje ar Šiaurės Korėjoje – totaliai jie pakeisti meno, filmų, šaudyk juos, vis vien lankstysis, plos savo diktatoriams, nė už ką laisvės nenorės.

Žurnalistai gali daug padaryti, pakeisti tas visuomenės nuostatas. Būkit šmaikštūs, linksmi, patraukliai rašykite. Tikrai, rusiškų serialų per daug, jie rodo savo gyvenimo būdą, kad niekada nepasiduos, apsigins, demonstruoja agresiją. Tai yra invazija, politinis veiksmas, ten laisvės nėra, žmonės bijo eiti į gatvę protestuoti, nes už milicininko prilietimą 3 metus belangės gauna. Televizijos perka tuos serialus, nes pigu. Televizijų turinio nevaldome, bet mes norėtume (juokiasi – autorės pastaba).

Žurnalistams tikrai galima gerus dalykus „ištriūbyti“, bet reikia įdomiai tai padaryti. Yra toks geras trumpas anekdotas. Dailininkas paišo šv. Petrą, suklupeš prieš tokią šventenybę. O anas ir sako: „Nepiešk manęs atsi-klaupęs, bet nupiešk gerai.“

**Pagal pranešimą seminare parengė
Jolanta Beniušytė**

Daiva Červokienė

Audrys Antanaitis: „Laikas atgaivinti atsakingumą kalbai“

Audrys Antanaitis. *Arūno Sartanavičiaus nuotr.*

Šį rudenį sukako dveji metai, kai lituanistas, buvęs ilgametis radijo žurnalistas, laidų vedėjas, Lietuvos žurnalistų sąjungos narys Audrys Antanaitis vadovauja Valstybinei lietuvių kalbos komisijai. Su juo kalbėjome apie valstybinės kalbos politiką ir ilgalaikę strategiją, žurnalistų kalbą ir galimybes prisidėti prie gimtosios kalbos puoselėjimo.

Dažnai sakoma, kokie esame mes, tokia ir kalba. Tad kaip atrodo lietuvių kalbos būklė tapus Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininku?

Iš tiesų dabartinė valstybinės kalbos būklė yra gana normali. Mes niekada anksčiau neturėjome tokios stiprios sistemos, kuri saugotų ir plėtotų kalbą, užtikrintų jos ateitį. Nepriklausomybė savo vaisių davė. Vis dėlto turime nepamiršti, kad visai nusiraminti negalima, nes tam tikrų grėsmių, arba, geriau pavadinčiau, iššūkių, nemažėja.

Tad kokie tie pagrindiniai iššūkiai?

Iššūkis, mano supratimu, yra visiškai natūralus reiškiny, kylantis kiekvienam individui, kiekvienai sistemai kasdien. Vienas iš didžiausių šiandienos iššūkių – globalizacija, kalbų sąveika. Mūsų liūdna patirtis rodo, kad, sąveikaudama su kitomis kalbomis, lietuvių kalba pralaimi, nepaisant to, kad yra archajiška kalba. Mūsų kalbos vartojimo plotas niekada nesiplėtė, tik traukėsi. Jeigu baltiškųjų vietovardžių randama iki pat Uralo, tai dabar net viso Nemuno upės baseino neužimame. Privalome suvokti, kad neturime stipraus kalbinio imuniteto, todėl turime išmokti sugyventi su kitomis kalbomis. Globalizacija mums labai aiškiai pasiūlė anglų kalbą, taip pat šalia jos yra informacinių technologijų kalba. Nebūčiau linkęs jų sutapatinti, nes interneto kalba turi savo dėsnius ir aiškiai apibrėžtą sferą. Mūsų tikslas – rasti šioms kalboms vietą šalia lietuvių kalbos. Nemažai dirbame, kad lietuvių kalba atsirastų interneto erdvėje.

Kitas rūpestis – kalbos prestižas. Turime išsąmoninti, kad piliečio teisė siejasi su pareiga. Ir mūsų pareiga yra gerbti, saugoti ir puoselėti kalbą. Labai svarbus kalbinis visuomenės švietimas. Turiu galvoje pirmiausia populiarųjį švietimą – per televiziją, radiją, spaudą. Interneto epochoje didžiulį iššūkį patiria ir žiniasklaida. Dažniausiai per skubėjimą randasi labai daug klaidų, ypač interneto portaluose. Žiniasklaida taip pat turi pasistengti susidoroti su šia blogybe, nes būtent kalba yra žurnalistų darbo įrankis, jie nori nenori formuoja skaitytojų kalbos jausmą. Pastebime pavojingas tendencijas ir mokslo kalboje. Motyvacija mokslo srityje vartoti lietuvių kalbą Lietuvoje taip pat mažėja. Rašant ir publikuojant mokslo darbus nelietuvių kalba, kenčia lietuviškoji terminija ir skurdėja lietuvių mokslo akiratis. Kitaip tariant, dažnai mokslą kuriame kitoms šalims, o ne sau, kalbai tai yra neigiamas reiškiny.

Planuojate parengti ilgalaikę valstybinės kalbos raidos strategiją. Kokie turėtų būti pirmi ir pagrindiniai jos postulatai?

Vien tai, kad kalbai suteiktas valstybinės kalbos statusas, nereiškia, jog jis savaime bus įgyvendintas. Tam reikalinga ilgalaikė valstybinės kalbos strategija, kuri atsakytų į klausimus, kaip gyvensime artimiausius 15, 20 ar 30 metų. Planuojame ekonomiką, švietimo sistemą, kalbos politiką taip pat turime planuoti. Tokias strategijas turi daugelis Europos valstybių, tarp jų lenkai, estai, liuksemburgiečiai, prancūzai. Turi net kazachai ir baltarusiai, o lietuviai – ne... Dabar mes jau sėdame tokios strategijos rengti. Įsivaizduoju, kad pirmas šios strategijos sakiny turėtų būti: „Lietuvių kalba yra

vienintelė valstybinė kalba Lietuvoje.“ Pastaruoju metu susiduriame su dar vienu iššūkiu – kai kas skatina įvesti antrąją valstybinę kalbą. Konstitucijoje įtvirtinta nuostata apie lietuvių kalbą kaip valstybinę kalbą, bet nėra sąvokos „vienintelė“, kadangi Konstitucijos „tėvai“ net negalėjo numatyti, kad kas nors kada nors kalbės apie antrą valstybinę kalbą. Valstybinė kalba todėl ir yra valstybinė, kad su niekuo nekonkuruoja, jai suteiktos visos galimybės ir privilegijos. Norėčiau prisiminti estų šiandien taikomą vadinamąją pozityviąją diskriminaciją, kai prigrimtinai tautos kalbai visur suteikiamas pirmumas. Norėtume per 2–3 metus parengti ir Seime patvirtinti strategiją, bet ją sukurti nėra lengva, nes trūksta išsamių mokslinių tyrimų apie dabartinę kalbos būklę. Antra, tam kol kas neturime nė cento. Taip jau įprasta, kad, pavyzdžiui, kokiai Vilniaus miesto transporto galimybių studijai išleidžiamos įspūdingos sumos, mes – neturime nieko. Taip pat ir žmogiškujų išteklių. Negalime nieko pasamdyti, skelbti konkurso. Estai to nesupranta, nes jų vyriausybė skyrė lėšų jau trečiai valstybinės estų kalbos strategijai parengti.

Vyriausybės patvirtintose Valstybinės kalbos politikos gairėse 2018–2022 metais pastebima, kad dabartinė valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo priežiūros sistema nėra veiksminga, neužtikrina priežiūros kokybės ir visuotinio. Ar užtenka Vyriausybės dėmesio?

Dėmesio visada galėtų ir turėtų būti daugiau. Sistema, kaip pradžioje sakiau, yra gera, tačiau tai nėra šios Vyriausybės nuopelnas. Tai atkurta nepriklausomos Lietuvos pradžios laikotarpio nuopelnas. Po 90-ųjų pirmojo dešimtmečio Lietuvos kūrėjai labai gerai suprato, kas yra valstybinė kalba, ir „sukalė“

labai gerą sistemą. Pradedant Konstitucija atsirado ir Kalbos įstatymas, Komisijos, Inspekcijos įstatymai, Terminų banko įstatymas, įsteigtos kalbos tvarkytojų pareigybės savivaldybėse. Šios kadencijos Seime buvo priimtos kalbos politikos gairės 2018–2022 metams. Seimas laukia ir kitų dokumentų, kuriuos turėtume patvirtinti. Pasigendu labiau išreikštos Vyriausybės politinės valios. Vyriausybė pritaria verslininkų norui vadinti įmones nelietuviškais vardais. Vyriausybė patvirtino kalbos politikos gairių priemonių planą, bet neskyrė papildomai nė vieno cento. Įsivaizduokime, jei pareikštume, kad mums reikia stipresnės kariuomenės, bet pinigų tam nėra. Kur eiti? Pas rėmėjus? Piktos valios nėra, bet dėmesio kalbos dalykams stinga. Šiandien Lietuvoje Vyriausybė, savivaldybės, kitos institucijos mano, kad lietuvių kalbos padėtis yra tokia pat tvirta, kaip ir visų kitų kalbų. Tegul dalyvauja kalbos projektai bendruose konkursuose. O kaip lituanistikai konkuruoti su, tarkim, fizika ar panašiomis europinio masto disciplinomis? Lietuvių kalbos tėvynė yra čia ir ji neturi stiprių draugų kitur. Todėl mums reikėtų sekti estų pavyzdžiu, nebijoti suteikti savo kalbai pirmumo teisę.

Kalbame apie mažėjantį valstybinės kalbos, lituanistikos statusą. Ko tikėtis iš patvirtintos Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo programos?

Šiuo atveju esmė ne pinigai, bet pats pripažinimas, kad lietuvių kalbos prestižu reikia susirūpinti. Nors kalbos vartojimo būklė kaip ir normali, pastaruoju metu pastebime prastų tendencijų. Labai stiprėja judėjimas, kurį pavadinčiau „Kalbėk, kaip nori“. Bandoma jaunimui įteigti, kad visos kalbų atmainos ir stiliai, pavyzdžiui, žargonas,

gatvės, namų kalba, yra lygiaverčiai valstybinei kalbai. Kad valstybinės kalbos nereikia mokytis, nes lietuviakalbis ir taip ją moka, nedaro klaidų. Sakyčiau, tai visiškai iškreipta demokratija, ardanti vieną iš valstybingumo atramų. Pabandykime įsivaizduoti bet kurią valstybinę kalbą. Juk ja reikia dokumentus priiminėti, įstatymus, teismų nutartis rašyti! Vadinas, tai turi būti aiški, reglamentuota, taisyklinga kalba.

Kalbos prestižas sumenko ir dėl to, kad nuostojome švietę visuomenę. Nepriklausomybės atkūrimo aušroje per televiziją, radiją buvo kalbos valandėlių, laidų apie kalbą – dabar nėra. Įsigalėjusi interneto žiniasklaida padėjo užauginti anglų kalbos prestižą. Laikas atgaivinti sąmoningumą kalbai. Pilietis turi pajusti pareigą savo kalbai. Mokyklose turėtų atsirasti pilietiškumo pamokų, skirtų kalbai. Vaikus mokome gramatikos, bet nepasakojame, kodėl mums kalba tokia svarbi. Ir kokia yra mūsų kalbos istorija, nes tai – pamokanti istorija. Juk kalba yra vienintelis dalykas, jungiantis visus pasaulio lietuvius. Kalbos egzaminą mokiniai turėtų laikyti tik iš lietuvių kalbos literatūros. Negali būti taip, kad Kafkos kūryba nepaseno, o Žemaitės paseno. Kad nereikia skaityti Biliūno ar kitų lietuvių autorių, nes jie jau ne tokie vertingi, nieko neišmokys XXI a. lietuviui. Tai užmirškime savo praeitį ir kuo tada gyvensime?.. Tada prilygsime jaučiams, kurie gauna paėsti ir yra patenkinti, kaip sakė Senovės Graikijos filosofai. Bet mes turime gyventi aukštesniais idealais, ir lietuvių kalba yra vienas iš tų idealų. Nespjaudome ant šventųjų paveikslų, tai kodėl spjaudome ant kalbos?..

Ilgai dirbote radijo žurnalistu, laidų vedėju, dabar turite stebėti ir vertinti kolegų kalbą. Ką manote apie žurnalistų

kalbą ir rašytinį žodį bei žurnalistų galimybes talkinti lietuvių kalbai geriau gyvuoti – būti atsparesnei svetimybėms, taisyklingesnei, gyvesnei, turtingesnei?

Čia yra keletas sluoksnių. Vienas jų – kuo galėtų prisidėti redakcijos. Kiekviena galėtų pagalvoti apie kalbos švietimui skirtą skiltį ar laidą. Tai galėtų būti kalbos patarimai, kalbos istorija ar kalbos įdomybės, o gal kartkartėmis diskusijos apie valstybinės kalbos svarbą ir santykį su kitomis kalbomis. Neturime galimybės finansuoti šios veiklos, bet galėtume nors minimaliai prisidėti skelbdami konkursus, viktorinas. Kitas sluoksnis – patys žurnalistai. Jie yra gana laisvi ir kalbos dalykams galėtų skirti daugiau dėmesio negu dabar. Pastaruosius 10–15 metų kalbos tema buvo nutilusi, garsiau girdimi tik judėjimo „Kalbėk, kaip nori“ lyderiai. Žurnalistai kaip tik ir turėtų pagalvoti, kokia kalba kuria savo žurnalistiką ir kokios kalbos norėtų ateityje. Jie turėtų suvokti vykstančius procesus. Jei dabar nėra labai blogai, tai nereikia, kad po 10 metų bus tas pat. Turėtų pamatyti, kad laikmetis kelia iššūkius ne tik mūsų ginkluotei, bet ir mūsų mąstymui, kalbai. Žurnalisto vaidmuo čia ypač svarbus. Kol kas nepastebiu, kad dauguma Lietuvos žurnalistų kūrybiškai žvelgtų į kalbą. Tik vienietinės publikacijos ar laidos, deja. Sistemos nėra ir nėra žurnalistų, besidominčių išskirtinai kalbos objektu taip, kaip sportu ar ekonomika.

Jūsų vadovaujamos Komisijos sprendimu buvo atsisakyta Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo. Kodėl?

Mes žengėme žingsnį parodydami, kad norime tautą įtraukti į kalbos kūrybą. Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas, priimtas prieš 22 metus, jau atliko savo vaidmenį. Jis buvo

priimtas kaip pagalba įvedant tam tikrą tvarką viešojoje kalboje laikotarpiu, kai valstybės institucijose buvo pradėta rašyti bet kaip. Jis buvo laikinas, bet daug kas prie jo priprato, todėl kilo tam tikras nepasitenkinimas panaikinus jo statusą. Pats sąrašas liko, lietuvių kalbos taisyklingumo niekas neatšaukė. Sprendimas buvo nelengvas, bet mes pasakėme pagrindinę žinią visuomenei: nebijokite kalbėti lietuviškai, atverkite duris lietuvių kalbai, niekas jūsų nebus, jei padarysite klaidą. Šis sąrašas iš esmės jau buvo pradėjęs stabdyti lietuvių kalbos raidą, kadangi visi bijojo pridaryti klaidų. Tad palankiau buvo rinktis kokią anglų kalbą... Todėl sąrašas nutarimo pavidalu jau neturėjo teisės daugiau gyvuoti. Jo statusas buvo panaikintas, kartu visuomenei pasiūlant bendradarbiauti principu – kalbėkite, rašykite ir jūs patys esate atsakingi už kalbos taisyklingumą. Tikiuosi, kad visuomenė tą supras ir įvertins. Juk pastarasis kalbos taisyklingumo reikalavimas valstybiniu mastu pateiktas 1919 m., kai Švietimo ministerija nurodė remtis J. Jablonskio gramatika. Vėliau buvo daug akademinų leidinių, žodynų, bet valstybės mastu niekas neapibrėžė, kas yra taisyklinga kalba. Tą pamatę nustėrome ir suvokėme, kad turėsime pateikti visuomenei labai aiškiai suprantamą, Komisijos patvirtintą dokumentą arba praktinę bendrinę lietuvių kalbos gramatiką, kuri taps taisyklingumo etalonu ir vadovėliu pirmaisia redaktoriams, skaitytojams, viešiesiems kalbėtojams ir, žinoma, visiems kitiems Lietuvos piliečiams. Labai tikiuosi, kad 2023-iaisiais, vėliausiai 2024-iaisiais tą gramatiką turėsime. Sudaryta darbo grupė, kuri šiuo metu pradeda ją kurti.

Daug bendraujate su nevyriausybinėmis organizacijomis, buvote ir esate aktyvus

lietuvių bendruomenių užsienyje kūrėjas ir bičiulis. Ką manote apie išeivių galimybes išsaugoti gimtąją kalbą?

Lietuvių kalbą dalis išeivijos laiko svarbia ir rūpinasi, kad ji būtų išsaugota, tačiau iš esmės esu realistas. Ankstesniųjų išeivijos bangų bendruomenėse lietuvių kalba būdavo išlaikoma labai ilgai, kai kada net iki ketvirtos kartos. O dabar tyrimai rodo, kad prigimtinę kalbą praranda jau pirmoji karta. Žinoma, jiems sunkiau išlaikyti gimtąją kalbą, nes visuomenės atviresnės, veikia internetas. Lietuvoje gimę vaikai išvažiavę dažnai lietuvių kalbą užmiršta – tai baisu. Šnekama, kad milijonas lietuvių išvažiavę, bet iš tiesų tas skaičius tirpsta kiekvieną dieną. Tą parodo ir kai kurie skaičiai. Tarkime, pasaulyje egzistuoja 230 lituanistinių mokyklų, 7 000 jų lankytojų. Normalu ar ne? Kai reikia balsuoti, tai įdėjus daug pastangų geriausiu atveju ateina 50 tūkstančių išeivių. Būkime sau atviri, kad išeivija kalbos ir apskritai tautinės tapatybės požiūriu ilgalaikės perspektyvos neturi. Pakartosiu dar kartą, kad kalba yra mus visus jungiantis dalykas. Juk ir prūsus išnaikino ne tiek fiziškai. Tauta išnyko, kai paskutinis prūsas nustojo kalbėti prūsiškai. Daugelis mūsų išeivių taip pat pavirs lietuvių kilmės kažkuo. Taigi, neturiu iliuzijų, kad šiuolaikiniame pasaulyje lietuviybė kituose kraštuose labai ilgai išsilaikys. Mūsų tikslas – tik sulėtinti nutautėjimo procesus. Vienas iš kelių tam būdų – sumoderninti lituanistinį švietimą. Virtualios lituanistinės mokyklos idėja, jei pavyktų ją realizuoti, leistų mokytis vaikams ir suaugusiesiems tinkamu laiku neišeinant iš namų. Kitaip tariant, ne jiems reikėtų važiuoti į mokyklą, o mokykla atvažiuotų pas juos.

Ką manote apie pastarojo meto tendencijas rinktis nelietuviškos tradicijos asmenvardžius?

Jei norime apsikaišyti svetimų kraštų paukščių plunksnomis, vadinasi, dar neatsisakėme baudžiauninko mąstymo ir provincialumo. Šis pasireiškia požiūriu, kad visur gražu, o pas mus ne, kai pradedama gėdytis to, kas yra sava. Vardų klausimas tik dar kartą parodė, kad savo gyvenimą skubame pritaikyti prie kitų šalių standartų. Išties pasauliui mes įdomūs kaip provincija gerąja prasme. Todėl turime to gerojo provincialumo nesibaidyti. Bėda yra ta, kad dabar dar sergame to

blogojo provincialumo „liga“ ir bandome paslėpti savitumą. Tai parodo, kokie dar esame nesubrendę. Kai ant mero torto puikuojasi angliškas užrašas... Meras, kuriam pritiktų gerbti įstatymus, sveikina laimėjusiuosius teisę rašyti vaiko vardą ne pagal įstatymą...

Ar esate optimistas šiuo ir kitais kalbos iššūkių klausimais?

Ką darysi, tikiu, kad iš to bus išaugta. Kaip ir estai išaugo prieš kokius penkerius metus, pakeitė tokį provincinį mąstymą ir dabar jų šalyje vyksta labai teigiami procesai. To nuoširdžiai linkiu ir mūsų valstybei bei mums kiekvienam.

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Žodis Mokytojui

Atokvėpis. VU emeritai Bronius ir Genovaitė Raguočiai iškyloje su universiteto Bibliofilų klubu 2003 m.

Domo Kauno nuotr.

Graži ir prasminga tradicija sveikinti kolegas ir bičiulius jubiliejinių gimtadienių proga kartais sukuria keistai liūdną paradokšą. Bent kas penkeri metai mes „rėminame“ tuos savo jubilatus, prisimindami bei kartodami jų gyvenimo ir kūrybinės veiklos momentus, savo kalbas paskalsindami rokoko stiliaus linkėjimais ir šių dienų fejerverkais.

Kultūros tyrinėtoji, literatūros kritikai ir žurnalistikos pedagogui Broniui Raguočiui tokie sveikinimai, manytina, būtų ne tik tuščia, bet ir užgaulu.

Nuoširdžiai džiaugiuosi galėdama žurnalistų bendruomenei pristatyti ir spaudon palydėti mūsų Mokytojo publikaciją, skirtą Amerikos

lietuvių spaudos pradininkui Mykolui Tvauskui (1844–1921). Man regis, didelis džiaugsmas mūsų bendruomenei, jog 90-ąjį gimtadienį rugsėjo 18-ąją sutikęs Bronius Raguotis mums dovanoja savo kūrinį, atidžiai puoselėtą 2018–2019 m., tvarkant savo archyve esančius užrašus.

Tad Jubilatas prasmes kuria ir šiandien. Tariame širdingą aciu mūsų Mokytojui už jo žodį.

Doc. dr. Jolanta Mažylė

VU Žurnalistikos instituto kiemelyje Bernardinų skg. doc. dr. Bronius Raguotis kolegų apsupty. 1999 m. rugsėjis.

VU Komunikacijos fakulteto archyvo nuotr.

Ginant diplominius darbus. Laimonas Tapiņas, Bronius Raguotis ir egzaminų komisijos pirmininkas Domijonas Šniukas. 1987 m. birželio 2 d.

Vido Naujiko nuotr.

Veronikos Radzevičiūtės-Raguotienės ir Jono Raguočio šeima. Prie mamos stovi Bronius ir Vitalija, už tėvų – vyriausioji sesutė Konstancija, prie tėvo – Pranas. Kaunas, apie 1936 m.

Raguočių šeimos archyvo nuotr.

Dar apie Mykolą Tvarauską

„ Amerikos lietuvių spaudos pradininkui Mykolui Tvarauskui (1844–1921) priklauso pirmieji įvairaus pobūdžio ir žanrų Amerikos lietuviški spaudiniai, apie jį rašė Vaclovas Biržiška, Dalia Gargasaitė, Jonas Kirlys, Antanas Kučas, Antanas Milukas, Leonas Pažūsis, Bronius Raguotis, Juozas Otas Širvydas, Vytautas Širvydas, Jonas Šliūpas ir kiti, žinios apie jį skelbtos lietuviškose enciklopedijose (taip pat ir anglų kalba), Amerikos lietuvių istorijos veikaluose, kituose leidiniuose, periodikoje. Tarp jų dėl pažintinės reikšmės pažymėtinas naujausias 1997 m. specialus leidinys „M. Tvarauskas. Pirmoji Amerikos lietuviška knyga“. Jame sudėti fotografuotinu būdu perspausdinti pirmieji M. Tvarausko spaudiniai – žodynas ir atsišaukimas, kita medžiaga. Nuo 1883 m. „Aušroje“ randamų pirmųjų užuominų apie M. Tvarausko spaustuvę ir jo leistą laikraštį iki minėto 1997 m. leidinio apie jį jau yra susidariusi tam tikra istoriografija. Joje yra svarbių spragų, neaiškių, prieštarų, diskutuotinų dalykų.

Tarp tokių klausimų – spragos dėl M. Tvarausko pavardės, kilmės, gimimo vietos, dėl jo leidinių, ypač žodyno. Faktų, ypač naujų, vis dar trūksta. Tad norint papildyti, plačiau apibūdinti, pakoreguoti M. Tvarausko biografijos ir veiklos momentus, visą jo vaizdą dažnai tenka remtis prielaidomis, kiek kitaip interpretuoti vienus ar kitus teiginius.

Enciklopedijose, kituose sutartiniuose leidiniuose M. Tvarausko gimimo vieta paprastai nurodomi Kaupiškiai (Kaupiškių dvarelis), dab. Vilkaviškio rajonas. Galbūt dėl šios jo gimimo vietos ar kitų motyvų istorikas Juozas Jakštas M. Tvarauską pristatė kaip lenkiškos orientacijos bajorą. Štai čia derėtų apibūdinti vieną kitą aplinkybę.

Pats M. Tvarauskas yra prasitaręs, kad į svietą atėjęs „be bagotysčių“. Jeigu taip, tai, galimas daiktas, M. Tvarausko tėvai buvo

nuskurdę bajorai, nedraudę savo sūnui bendrauti su lietuvių vaikais paauglystėje bei išmokti lietuviškai. Tėvai dvarelių galėjo tik nuomoti, o aplinkiniai juos laikė dvarelio savininkais ir ponais. Matyt, ir tokiu atveju M. Tvarausko tėvai bus vertęsi ganėtinais sunkiais, nes sūnus sakydavęsis apie beturčio kilmę. Apskritai nežinoma, kokia Tvarauskų šeima: ar M. Tvarauskas buvo vienintelis vaikas, ar turėjo brolių ir seserų. Neaptikta, kad jis būtų ką kalbėjęs ar rašęs apie šeimą ar giminę, iš kurios buvo kilęs. Reikia pabrėžti, kad pats M. Tvarauskas niekur, net gyvendamas Amerikoje, neprasitarė apie savo bajorystę, bet tai nereiškė, jog jis nebuvo kilęs iš bajorų. Yra tiesioginių ir numanomų faktų, jog M. Tvarausko tėvai, kad ir kaip būtų gyvenę, atrodo, turėjo bajoriškų ambicijų ir savo sūnų auklėjo lenkiško patriotizmo dvasia. Ir pats M. Tvarauskas buvo tuo persiėmęs, nes 1863 m. išėjo į sukilėlių būrį. Mūsų sužeistas jis jau negalėjo taip gerai muzikuoti, kaip iki tol grojęs keliais instrumentais. Visai gali būti, kad muzikos jis išmoko savo šeimoje, ir neatmestina apskritai įgijęs namų mokslą, o tai praktikuota tų laikų bajorų, kitų aukštesniųjų sluoksnių šeimose.

Pralaimėjęs 1863 m. sukilimui, M. Tvarauskas pasitraukė į užsienį, kuriam laikui užsibuvo Paryžiuje, iš ten atsidūrė Amerikoje (apie 1866 m.). Atvykęs į šią šalį, kaip ir daugelis išeivių, pragyvenimui vertėsi įvairiais darbais. Apie 1868 m. persikėlęs į Pensilvanijos valstijos Šamokino miestelį jis kone septynerius metus dirbo anglų kasykloje („majuose“). 1873 ar 1874 m. įsteigė spaustuvėlę ir per save išmokęs spaustuvininko amato ėmėsi spaudos leidybos. Tada jam kilo reikalas apsispręsti, į kokius Lietuvos išeivius orientuoti savo veiklą ir darbus. Būtų buvę natūralu, jeigu lenkas, prounijinių idėjų

žmogus būtų pasirinkęs dirbti lenkiškos išeivių kultūros srityje. Vis dėlto jis, atrodo, nuo pat veiklos pradžios ėmė triūsti lietuviškos spaudos leidyboje. Jo žodžiais, „iš meilės broliškos lietuviams“ pradėjęs dirbti ir nenustosiąs.

„ **Reikia pabrėžti, kad pats M. Tvarauskas niekur, net gyvendamas Amerikoje, neprasitarė apie savo bajorystę, bet tai nereiškė, jog jis nebuvo kilęs iš bajorų.** “

Ne tik šis motyvas buvo svarbiausias. Tektų pažymėti, kad į Amerikos lenkišką kultūrą įsiterpti ir užsiimti leidyba buvo daug sunkiau ir sudėtingiau. Išeiviai lenkai tuo laiku jau turėjo spaustuvių, laikraščių, savišalpos ir kultūros draugijų bei įstaigų. Amerikos lietuvių visuomeninio gyvenimo, ypač kultūros, laukas buvo kone visai tuščias. Galima sakyti, kad pirmiausia M. Tvarausko, dar vieno kito pastangomis ėmė įsilinguoti ir lietuvių išeivių kultūros reikalai. M. Tvarauskui veikti lietuviškoje kultūros dirvoje buvo didesnės galimybės ir perspektyvos.

Dėl savo unijinių pažiūrų verslo interesais jis stengėsi įtraukti ir lenkų išeivius, tikėdamasis jų paramos, ypač lėšų savo sumanymams. Tai, pavyzdžiui, liudija tikriausia M. Tvarausko ir lenkų iniciatyva antrąjį iš eilės lietuvišką laikraštį „Unija“ leisti lietuvių ir lenkų kalbomis. Tik susidarius nepalankioms sąlygoms, jis leistas lietuviškai. (Negi „Unijos“ bendraautoris J. Šliūpas būtų pritaręs ir lenkiškam laikraščio variantui? Nebent dėl itin sunkių gyvenimo sąlygų būtų sutikęs su tokiu

laikraščio pavadinimu, kurį kreipė į priešingą pusę. – B. R.) Yra ir kitų žinių apie M. Tvarausko ketinimus leisti laikraščius lenkų, net anglų kalba. Vis dėlto svarbiausieji jo darbai buvo nuveikti lietuviškos kultūros, spaudos labui.

Diskutuotini teiginiai, kad per spaudinius lietuvių kalba ir lietuvišką veiklą M. Tvarauskas siekė sulenkinti lietuvius. Nepaisant netgi tokių jo tikslų ir ketinimų, objektyvia prasme M. Tvarausko leidiniai lietuviškai ugdė Amerikos lietuvių išeivių tautiškumo, nacionalinio savitumo jausmus, teikė galimybę vartoti lietuvišką žodį, turėti ką skaičiuoti. Be to, reikia pabrėžti, kad pats M. Tvarauskas niekur, net gyvendamas Amerikoje, neprasitarė apie savo bajorystę, bet tai nereikšė, jog jis nebuvo kilęs iš bajorų. Šio teksto pradžioje tarp kitų M. Tvarausko biografijos dalykų nurodytas ir jo pavardės klausimas. Jis iškilo M. Tvarauskui jau įsigyvenus Amerikoje ir tapus pažįstamam spaudos darbininkui. Dėl prolenkiško nusistatymo ir ganėtinai nesėkmingos leidybinės veiklos jis dažnai niekintas ir žemintas. Prie jo gyvenimo ir biografijos permainingų prisidėjo 1892 m. paskleistos žinios apie M. Tvarausko „tikrąją“ pavardę.

„**M. Tvarauskas buvo iš tų, kurie kėlė lietuvių kalbos reikšmę ir vaidmenį, – ne kartą ragino lietuvius išeivius saugoti ir puoselėti būtent gimtąją kalbą, kurią įžindę su motinos pienu.**“

Iki tol jokių dvejonų dėl M. Tvarausko pavardės nebuvo. Pirmuosius ir vėlesnius savo leidinius, žurnalistinius raštus pasirašinėjo kaip M. Tvarauskas, M. Twarowski, M. Tvarauskas [1]. Bet 1892 m. „Saulės“ laikraštyje pasirodė pamfletinio pobūdžio medžiaga apie M. Tvarausko pavardę, naują kilmę, gimimo ir gyvenimo vietą.

Pagal tas žinias M. Tvarauskas neturėjęs tikro tėvo, tikrai patėvį „rakalį iš miesto Kalvarijos“. Kitame straipsnyje M. Tvarauskas vadinamas Kybartuose 1842 m. gyvenusios merginos Navickaitės (Navickiūtės) „pagautinuku“, kurį išauklėjęs patėvis Tvarauskas, suteikęs jam ir savo pavardę. Kybartų Vabalos pasirašytame pamflete su paskvilio bruožais pateikiamas žinias esą galį patvirtinti įvardinti vietos žmonės, tarp jų ir giminė Navickas [2]. Nežinoma, kas buvo tas Kybartų Vabalas, ar jo kūrinys rašytas iš Lietuvos, ar tik iš ten suteiktos žinios, parengtos „Saulės“ laikraščio redakcijoje. Galimas daiktas, kad šio pamfletto autorius ar bendraautoris buvo pats „Saulės“ redaktorius Domininkas Bačkauskas, aitrai polemizavęs su M. Tvarausku, ypač pastarajam 1891 m. pabaigoje įsteigus „New Yorko gazieta“ lietuvišką“. To pamfletto pavadinimas „Lietuviška gazieta“ New Yorke ir Mykolas Tvarauskas“ ir jo turinys galėtų rodyti, jog autorius iš šalies (iš Lietuvos) kažin ar būtų taip orientavęsis M. Tvarausko ir kituose reikaluose. Tad labiau tikėtina, kad tai rašyta vietos autoriaus, remiantis tikromis, apytikslėmis ar visai pramanytomis žiniomis, siekiant priešininką kuo labiau sukompromituoti. Tų laikų Amerikos lietuvių periodikai melagingi ar netikri dalykai apie žmogų buvo įprasti. Tai gali paliudyti įtempti, asmeniškumais apveltai D. Bačkausko ir M. Tvarausko santykiai.

Problema čia ta, kad pats M. Tvarauskas tokių kaltinimų ir duomenų nėra viešai paneigęs ar paaiškinęs. Bent neaptikta, kad tai būtų padaręs. Tokia jo pozicija taip pat leidžia įvairiai interpretuoti „Saulės“ laikraščio versiją. Jeigu ji būtų tikra ar apytikrė, patvirtintų M. Tvarausko prisipažinimą, kad pasaulin atėjęs be turtų. Be to, jis, atsiradęs pavainikiu ir gyvenęs patėvio šeimoje, patyrė ir sunkesnę dalį, augo sudėtingesnėmis sąlygomis. Iš „Saulės“ versijos labai neaišku, kaip tokios socialinės kilmės ir padėties jaunuolis atsidūrė tarp 1863 m. sukilėlių.

„**Tų laikų Amerikos lietuvių periodikai melagingi ar netikri dalykai apie žmogų buvo įprasti.**“

Žmogus, pavardė Tvarauskas, galėjo tikrai gyventi Kalvarijoje, o motina Navickaitė buvo už jo ištekėjusi. Per drąsu manyti, jog šis Tvarauskas būtų persikėlęs į Kaupiškų dvarelį. Tikslėsnė atrodo prielaida, kad Kybartų Tvarauskas ar jo šeima nieko bendra su M. Tvarausku neturėjo. „Saulės“ laikraštis savo tikslais buvo tuodu Tvarauskus sukeitęs ir M. Tvarauskui priskykęs kito bendrapavardžio gyvenimo duomenis. Beje, panašiai atsitiko ir Amerikoje gyvenusiam Tvarauskui (tikrai kitu vardo inicialu – Z.), kurio kai kurie gyvenimo faktai buvo perduoti M. Tvarauskui, nors juodu tikriausiai net ne giminaičiai [3].

Apie „Saulės“ laikraščio iškeltą kitokią negu įprasta M. Tvarausko biografijos versiją ganėtinai skirtinga dėmesio dar ir dėl to, kad ta versija greitai neišnyko. M. Tvarausko priešininkai nuo tada ėmė jį vadinti „Mykoliuku Navickučiu“, „Navickiūtės pagautinuku“ ir kitomis pravardėmis („Varškė“). Siekta

vietoje Tvarausko pavardės įtvirtinti kitą – Navicko. Šį klausimą dar komplikavo žinomo Amerikos lietuvių veikėjo ir publicisto kunigo J. Žilinsko (Žiliaus) palyginti po ilgo laiko (1899 ir 1902 m.) vėl pakartota M. Tvarausko-Navicko pavardė. Jo žodžiais, „tarp pirmųjų į Šamokiną atvykusių išeivių buvęs ir M. Tvarauskas, tikriaus Navickas“ [4]. Bet Tvarausko-Navicko pavardės istorija neįsitvirtino ir su laiku pasimiršo. Ar tai negali būti M. Tvarausko viso gyvenimo mįslė? Reikšminga mįslė, nes susijusi su kita ir kitokia M. Tvarausko gimimo vieta, kilme. Apie tai yra ir kitos medžiagos. Pats M. Tvarauskas J. Šliūpui dar 1884 m. sakėsi kilęs nuo Vištyčio, 1912 m. jį aplankiusiam J. O. Širvydai – iš Augustavo gubernijos Kalvarijos pavieto. Tad jo gimtinė galėjo būti ir Kaupiškiai, ir, tikėtina, Kalvarija.

Pravartu būtų turėti daugiau tikrų faktų, ypač iš M. Tvarausko gyvenimo Lietuvoje. Dirbti jis pradėjo ganėtinai jaunas (17–18 metų), o tai vargu ar būdinga bajorų vaikams, nors ir mokytojauti. V. Biržiška M. Tvarauską laikė ne inteligentu, o paprastu išeiviu, kaip ir daugelį kitų.

Išskyrus tai, kad mokėjęs lietuviškai, lenkiškai, greitai išmokęs anglų kalbos. Tektų pridurti, kad mokėjęs dar vokiečių ir tikriausiai rusų kalbas. Apskritai M. Tvarauskas buvo gabus kalboms, ir tai pravertė jo darbams. Jis turėjo aukštesnių ambicijų ir interesų, stengėsi nelikti juodadarbiu, savo jėgomis prasimušti į verslą, į tokią jo sritį kaip kultūra (knygų, laikraščių leidyba ir redaktorystė). Matyt, ir į Ameriką atvyko su didesniais siekiais. Mykolas Biržiška netikėtai vadina M. Tvarauską „išzakristijonu“ [5]. Ar tai reikštų, kad M. Tvarauskas Lietuvoje buvo bažnyčios tarnautojas?

Sunku patikėti ir patikrinti Amerikos lietuvių bulvarinio pobūdžio laikraščiuose skleistą žinias, esą Lietuvoje M. Tvarauskas buvęs raštininku (raštininkėliu, „pisorėliu“), pabėgusiu iš gimtojo krašto „dėl šelmų“. Tokie „rašymai“ spausdinti pašaipų, patyčių kontekste ir atrodo kaip prasimanymai ir gandai apie M. Tvarauską, nes kitų motyvų ar kokių įrodymų nepateikiama.

Apie sunkią ir vargingą M. Tvarausko buitį Amerikoje rašę autoriai A. Milukas, J. Šliūpas ir kiti) paprastai mini jo verslo nesėkmes, kurios menkino jo reputaciją. Įsiziūrėjus į M. Tvarausko darbus leidžiant laikraščius, knygas, kitus spaudinius nebūtų teisinga sakyti, kad jam stigo iniciatyvos, atkaklumo, darbštumo ar net lenkiško „honoro“. Vis dėlto rezultatai dažniausiai buvo prasti ir jis vos pragyveno.

Nuo pat savo veiklos pradžios M. Tvarauskas patyrė nuostolių ir skurdą. Dėl gaisro Šamokino spaustuvėje 1875 m. sudegus turbūt didžiajai daliai jo parengto žodyno, šis leidinys negalėjo pasklisti ir atpirkti išlaidų. „Gazietas lietuviška“ (1879–1880 m.), jo pripažinimu, tesulaukė tik 134 prenumeratorių ir buvo nuostolinga. Ėmėsis knygų leidimo ir prekybos taip pat ne ką teuzdirbo. Mat savo paties ir kitų, net priešininkų knygomis tuo metu (1883 m.) prekiaavo ne tik jis, bet ir dar devyni vadinamieji platinimo agentai. Gal kiek geriau bent kurį laiką sekėsi su „Unijos“ laikraščio leidimu, bet ir tada (1885 m.) jo turtas neviršijo 300 dolerių, o toks žmogus įstatymų laikytas neturtėliu. Ir kitų M. Tvarausko darbų sėkmė nelydėjo.

Jis stojiškai ištverdavo verslo netektis ir po jų imdavosi vėl naujų darbų. M. Tvarausko materialinė ir dvasinė būsena dar

pasunkėjo, kai jis, šių eilučių autoriaus teigimu, vedė būdamas nebe pirmos jaunystės metų (apie 1885 m.). Nustebino atsitiktinai užėita žinia, esą leidžiant „Gazietą lietuvišką“ (1879 m.) M. Tvarauskui talkino Adelė Ličkovska, būsimoji jo žmona [6]. Niekur kitur tokio M. Tvarausko biografijos fakto kol kas neaptikta. Daugiau negu abejotina, kad M. Tvarauskas būtų jau sukūręs šeimą „Gazietas lietuviška“ laikais. J. Šliūpas, atvykęs Amerikon 1884 m., kiek vėliau kartu su M. Tvarausku leidęs „Unijos“ laikraštį, rašo, jog tada M. Tvarauskas gyvenęs viename kambaryje, kuriame „tilpo jo spaustuvė. Kampe už uždangos buvo jo lova su patalyne, užvalkčiais ir drobulėmis, kažkada mazgojomis“ [7]. Mūsų manymu, toks vaizdas liudytų, kad tada M. Tvarauskas buvo dar bešeimis, vos ne vos sudurdavęs galą su galu, neturėjo bent kokių įmanomesnių sąlygų šeimai išlaikyti.

Svarbūs (kad ir diskutuoti) M. Tvarausko gyvenimo ir veiklos momentai susiję su jo spaudiniais, ypač su žodynu. Rašoma, jog rengdamas žodyną M. Tvarauskas naudojęs lenkų žodyną pavyzdžiais. Mokėjęs keletą kalbų, tam darbui galėjo pasitelkti ir kitų kalbų panašius leidinius.

M. Tvarauskas, kaip rašyta, gerbė lietuvių kalbą ir mokėsi. Jis ne kartą nurodė, kad ši kalba „nėr prigimta mano šneka“. Būdamas lenkas, augęs tarp lietuvių, lietuviškai išmokęs paauglystėje („12 metė“). Kur ir kaip M. Tvarauskas išmoko lietuviškai skaityti ir rašyti, tegul ir žargonu, sudėtinga spėlioti. Galbūt savarankiškai, „per save“, kaip ir spaustuvininko amato. Gal per savo įgimtus gebėjimus ar to buvo mokomas, bet kieno ir kur – nežinoma. Gyvenimo sąlygos ir aplinkybės M. Tvarauskui gilinti lietuvių kalbos

žinias nebuvo palankios. Lietuvoje jo kalbinė aplinka – daugiau mišri, tinkanti žargonui. Šeimoje girdėjo gimtąją lenkų kalbą. Sukilėlių būryje taip pat kalbėta tik lenkiškai.

Amerikoje M. Tvarauskas gyveno, dirbo, veikė tarp įvairių tautų išeivių, daugiausia lietuvių ir lenkų. Rengdamas žodyną ir vėliau dėl lietuvių kalbos jis turėjo tikrų sunkumų: jų buvo „daugiau negu gana“ (Vaizgantas). M. Tvarauskas pats yra sakęs apie vargus su lietuvių kalba, jos rašyba. Abejotina, kad jis, „čystai lenkas“, būtų žodyne rėmėsis „gimtaja (? – B. R.) vakarų aukštaičių pietiečių tarme“, į ją taip įsiklausęs ir pajutęs jos niuansus.

Žodyno parengimas reikalavo ne tik kalbos žinių, bet ir kito išsimokslinimo. V. Biržiška, kaip jau buvo pažymėta ankstesnėje šio teksto vietoje, jo nepriskyrė prie inteligentų, nors Lietuvoje ir mokytojaves. J. Šliūpai jis buvo „šiai mažai apsišvietęs“ [8]. Kiltų klausimas, ar M. Tvarausko lietuvių kalbos ir bendrojo išsilavinimo lygmuo buvo pakankamas žodynui parengti; ar negalima tokia prielaida, kad kas nors būtų jam talkinęs laikinai, kad ir peržiūrėjęs parengtąjį tekstą ar ką patarinėjęs. Visiškai neabejojant dėl M. Tvarausko autorystės, čia iškelta mintis tik apie talkos galimybę. Ją realizuoti galėjo aukštesnio išsimokslinimo ir interesų žmogus. Toks galėjo būti Šamokine kunigavęs Juozas Juškevičius (apie 1810–1879 m.) ar kitas kunigas Petras Končius (apie 1840–1890 m.). Jie buvo (ypač P. Končius) išsilavinę, įgiję aukštąjį mokslą, aktyvūs Amerikos lietuvių religinio, kultūrinio gyvenimo veikėjai. Visai galimas daiktas, kad M. Tvarauskas juos pažinojo, galbūt ir bendravo.

A. Milukui kartą išsprūdo žodžiai apie Augustino Zaico (Zeytz, 1825–1914) žodyną.

Ar tai A. Miluko klaida ir riktas, ar užuomina apie talką ir talkininką? A. Zaicas galėjo būti tarp talkininkų [9]. Nėra žinoma, kad pranciškonų vienuolis A. Zaicas būtų parengęs kokį žodyną, bet su juo M. Tvarauskas neabejotinai turėjo stiprių ryšių kaip publicistas. Jis daug rašęs į M. Tvarausko leidžiamus laikraščius („Gazietas lietuviška“, 1879–1880 m., „Niujorko gazietas lietuviška“, 1891–1892 m.).

„Kur ir kaip M. Tvarauskas išmoko lietuviškai skaityti ir rašyti, tegul ir žargonu, sudėtinga spėlioti. Galbūt savarankiškai, „per save“, kaip ir spaustuvininko amato. Gal per savo įgimtus gebėjimus ar to buvo mokomas, bet kieno ir kur – nežinoma.“

Minėtieji ir kiti kunigai tiesiogiai ar kitais būdais bendravę su M. Tvarausku. Svarbu pabrėžti, kad jie sudarė tą intelektualinę terpę M. Tvarauskui, jo žodynui rasti, kitiems leidiniams, apskritai visai jo leidybinei veiklai. Taigi tarp jų galėjo būti ir M. Tvarausko padėjėjų rengiant žodyną. Šį kartą pagal turimus duomenis pasirinktas kunigas Andrius Strupinskas (1829–1892). Jis – pirmasis lietuvių kunigas, apie 1866 m. atkilęs į Ameriką [10]. Kaip 1863 m. sukilimo dalyviui, jam buvo leista išvykti į užsienį be teisės sugrįžti. Jo gimtinė apie Marijampolę, o baigęs mokslus kunigavo Igliaukos, Miroslavo, Daukšių apylinkėse. Amerikoje A. Strupinskas teikė religines paslaugas Pensilvanijos

miesteliuose. Manytina, kad jis buvo pažįstamas su M. Tvarausku, bent jau juodu siejo spaudos darbo interesai, leidybinė veikla 1874–1875 m. 1874 m. Šenande (Sheandoah) išspausdintas lietuviškas tekstas-lapelis su giesme, prasidedančia žodžiais „Viešpaties savo šaukiuosi“. Ši giesmė paskelbta A. Miluko tik 1896 m. Ir, kaip pasirodė, esanti ne originali, o perspaudas iš XIX a. antroje pusėje M. Valančiaus „perveizėtų“ vadinamųjų kantičkų arba giesmyčių knygų [11]. Jos turinys ir dvasia atitiko A. Strupinsko dramatišką gyvenimą Amerikoje, jo skriaudas ir nuoskaudas, patirtas dėl parapijiečių ir bažnytinės vyresnybės. A. Strupinskas laikytinas „Giesmės“ parinkėju ir perspausdintoju. Jo nuopelnas dar didesnis – „Giesmė“ gali būti pirmuoju lietuvišku tekstu Amerikoje. Taigi tokių interesų ir darbų autorius galėjo talkinti M. Tvarauskui.

Apie žodyną ilgą laiką išvis ne kas nežinota. Spėjimai, kas su juo atsitikę, atsirado jau 1875 m. po M. Tvarausko spaustuvės gaisro. Vieni autoriai manė, kad dar nebaigtas spausdinti žodynas žuvęs per tą gaisrą. Kiti teigė, kad jo egzempliorių pasisekė išgelbėti. Tai tebuvo tik spėliojimai, nes autoriai jo nematė *de visu*. Apie tai rašė V. Biržiška ir kt.

Šio gaisro priežastys neaiškios. Galimas daiktas, kad atsitiko tiesiog nelaimė, betgi ne be paties M. Tvarausko kaltės. Jo priešinkai, daug vėliau minėję gaisrą, pašaipiai rašė, kad pats M. Tvarauskas sudeginęs „savo literas“ [12]. Galėjo būti ir sudėtingiau. Tuo laiku (1874–1876 m.) Šamokine, A. Miluko liudijimu, tarp lietuvių ir lenkų ar mišrių šeimų vyko labai aštrūs konfliktai, tarpusavio rietynės ir nesutarimai. M. Tvarauską tokie dalykai taip pat palietė, juos teko patirti ir išgyventi. Galbūt

M. Tvarausko spaustuvės gaisras ir nebuvo atsitiktinis.

Su žodyno likimu sietūsi ir kitas galimas gaisras, įvykęs gal ir M. Tvarausko namuose. Per J. O. Širvydo 1912 m. viešnagę pas M. Tvarauską tasai prataręs apie jį ištikusią nelaimę – apie 1906 m. gaisrą Bruklina, kur tada jis gyveno. Per gaisrą, kaip teigęs M. Tvarauskas, žuvę „žodynas ir daug kitų senų knygų“ [13]. Neaišku, apie kokį žodyną kalbėta. Galbūt apie 1875 m. išleistą, nes kito žodyno M. Tvarauskas nėra parengęs. Senosios knygos turbūt buvo paties M. Tvarausko ir kitų išleistos, taip pat ir jo įsigytos iš kitur. Tąsyk galėjo sudegti ir M. Tvarausko dar turėtų žodyno egzempliorių. Tad abu gaisrai bus labai apsunkinę tikimybes išlikti šiam žodynui, apie kurį ilgai neturėta tikrų žinių. Tik 1947 m. V. Biržiška paskelbė apie Lietuvoje aptiktą žodyną [14]. V. Biržiška ten rašė, jog „dar prieš keletą metų prieš šį karą (*Antrąjį pasaulinį – B. R.*) man pavyko šią knygą surasti Lietuvoje“. 1951 m. referate „Amerikos lietuvių spauda 1875–1910“ pažymėjo, kad „Kauno universiteto bibliotekai maždaug

„Šiame tekste su polinkiu į esė apie M. Tvarauską dėstomos pastabos yra subjektyvios ir diskutuotinos. Jos padarytos literatūros apie M. Tvarauską parašėse ir spausdinamos tikintis, kad šiomis pastabomis susidomės skaitytojai, kuriems rūpi Amerikos lietuvių emigracijos istorija ir kultūra.“

apie 1930 metus pavyko gauti jos vienintelį išlikusį egzempliorių, pripuolamai surastą pradžios mokyklos pastogėje“ [15].

Iš šių dviejų V. Biržiškos informacijų apie M. Tvarausko žodyno atsiradimą tiksliai neaišku, kas iš tikrųjų jį aptiko, kur (kokioje vietoje), kada ir pan. Žodyno proveniencija liudija, kokį sudėtingą, dar neišaiškintą kelią šis leidinys nuėjo mūsų krašte – Lietuvoje.

Lietuvą žodyno, išspausdinto Šamokine 1875 m., egzempliorius pasiekė gana greitai. Po gaisro Šamokino spaustuvėje išlikę egzemplioriai (kol kas vienas egzempliorius) jau 1880 m. buvo Lietuvoje ir tada priklausė Marijampolės pavieto ūkininkui Vincui Kurtinaičiui, jam išsiųstas ar kitaip gautas. Galbūt iš V. Kurtinaičio tas pats žodyno egzempliorius 1892 m. pakliuvo pas Izidorių Bialoblockį ir, tenka manyti, ilgesnį laiką priklausė Bialoblockių (Bjaloblocky, pavardė rašoma kiek skirtingai) šeimai ir giminei. Daugiausia šios pavardės įrašų ir kitų ženklų žodyne yra Giršos Leizerio Bialoblockio. Reikia manyti, kad jis turėjo knygų sąrašą ar net katalogą (žodynas įrašytas ketvirtuoju numeriu).

Mintis išsaugoti Lietuvoje vienintelius M. Tvarausko pirmuosius leidinius paspartėjo artėjant lietuviškos knygos 450 metų sukakčiai. M. Tvarausko gimimo 150-ųjų metinių proga 1994 m. „Lietuvos ryto“ laikraštis išspausdino straipsnelį „Dar yra galimybių galutinai neprarasti vertingųjų spaudinių“ (1994 m. gruodžio 9 d.). Praktiškai klausimas išspręstas 1996 m. kovo 21 d. Lietuvos ir Amerikos lietuvių kultūrininkų pasitarime [16]. 1997 m. pasirodė šio teksto pradžioje paminėtas specialus leidinys, parengtas lietuviškos knygos tyrėjų, paremtas mecenatų. Nuo to laiko M. Tvarausko žodyno

ir atsišaukimo vieninteliai egzemplioriai padauginti iki 2 000.

Iš žodyno perspaudo matyti, kad jo egzempliorius, iš kurio darytas perspaudas, buvo įrištas kietais viršeliais, bet perspaude viršeliai neužfiksuoti. Dėl to jame neatsispindi antrojo viršelio vidaus pusėje išspausdintas Izidoriaus Kisino ekslibris – pailgos formos ženklas su įrašu „Ex libris I. Kisinas“. Kaip ir kada žodynas pateko į I. Kisino rankas, neaišku. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad po I. Kisino ekslibrio išpaudo žodyno egzemplioriuje nėra kokių nors ženklų, jog jis būtų dar kam kitam priklausęs. Atrodo įtikimas ir toks variantas. I. Kisinas dar nuo studijų laikų bendradarbiavo su V. Biržiška, laikė jį savo mokytoju. Tad natūralu, kad kokia proga ar be jos tą žodyno egzempliorių galėjo padovanooti ar šiaip atiduoti. Juolab kad V. Biržiška kartą pratarė, kad žodyno egzempliorius Kauno universiteto bibliotekoje buvo gautas (*pabraukta autoriaus*).

Beje, perspaude ne visai tiksliai sudėti M. Tvarausko leidiniai. Pradėta atsišaukimu „Mieli Brolej“, kuris išspausdintas kiek vėliau negu žodynas. Jis ir yra pirmasis, o atsišaukimas vėlesnis, nors tų pačių 1875 m. leidinys. Jo taip pat tėra išlikęs vienintelis egzempliorius, spaudos istorikės D. Gargasaitės leistas pasinaudoti.

Šiame tekste su polinkiu į esė apie M. Tvarauską dėstomos pastabos yra subjektyvios ir diskutuotinos. Jos padarytos literatūros apie M. Tvarauską parašėse ir spausdinamos tikintis, kad šiomis pastabomis susidomės skaitytojai, kuriems rūpi Amerikos lietuvių emigracijos istorija ir kultūra.

Literatūra

1. „Lietuviškų pavardžių žodyne“ (t. 2, p. 1 092) Tvarausko pavardė neįrašyta tarp lietuviškųjų. Tik prie pavardės Tvaraus iš lenkiškų šaltinių nurodytos pavardės Twor, Twarovski.
2. Menant M. Tvarausko-Navicko mįslę // Gimtasis kraštas, 1981, spalio 29.
3. Milukas A. Amerikos lietuviai XIX šimt-metyje (1868–1900). Philadelphia, Pa. 1938, p. 53.
4. Lietuviai Amerikoje // Tėvynė, 1899, nr. 2, p. 41; Jonas Jr. (Žiliukas J.). Lietuviai Amerikoje. Plymouth, Pa, 1899, p. 22. Nustatyta, kad ši knyga faktiškai pasiro-dė 1902 m.
5. Biržiška M. Lietuvių tautos kelias. T. 2. Los Angeles, 1953, p. 29.
6. Pirmasis lietuviškas laikraštis // Moteris (Kanada), 1981, nr. 5.
7. Šliūpas J. Rinktiniai raštai. Vilnius, 1977, p. 318.
8. Šliūpas J. Pirmutiniai Amerikos lietuviš-ki spaudiniai // Laisvoji mintis, 1910, nr. 4.
9. Lietuvių enciklopedija. Boston, 1966. T. 35, p. 15–17.
10. Ten pat. T. 29, p. 57–58.
11. Žr. plačiau: Raguotis B. Apie JAV lietu-vių spaudinį „Giesmė“ // Naujos knygos. 1982, nr. 7, p. 41. **Šio teksto autorius naudojami proga nuoširdžiai padė-koti a. a. Emilijai Žiliukienei ir a. a. doc. dr. Stasiui Makauskui, užvedu-siems ant tolesnių „Giesmės“ paieškų kelio.**
12. Gromatos atsiųstos G. W. P. iš New Yorko 13 dec. 91 // Saulė, 1891, gruod. 17, nr. 21.
13. Keli papildymai M. Tvarausko biografi-jai // Gimtasis kraštas, 1980, lapkr. 13.
14. Iš lietuvių spaudos istorijos. Pirmoji Amerikos lietuvių knyga // Žingsniai, 1947, nr. 11, p. 12–13. *Šį V. Biržiškos straipsnį referavo lietuvių kultūros istori-kas publicistas Antanas Petrika (Šviesa, 1948, nr. 1). Šis žurnalas tuo sovietmečio laiku jau patekdavo ir į Lietuvą.* 1998 m. V. Biržiškos minimas straipsnis per-spausdintas knygoje: Vaclovas Biržiš-ka. Knygotyros darbai. Vilnius, 1998, p. 323–324.
15. Žr. Biržiška V. Amerikos lietuvių spauda 1875–1910: Bibliografija, Chicago, Ill., 1994. Su S. Vaidinauskaitės-Vaškelienės papildymais.
16. Kaunas D. Knyga – vaisingo medžio der-lius. Kn: M. Tvarauskas. Pirmoji Ame-rikos lietuviška knyga. Vilnius, 1997, p. 10.

Vilnius, 2018–2019 m.

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Viktoras Trofimišinas

Visuomenės informavimo etikos komisijos veiklos apžvalga

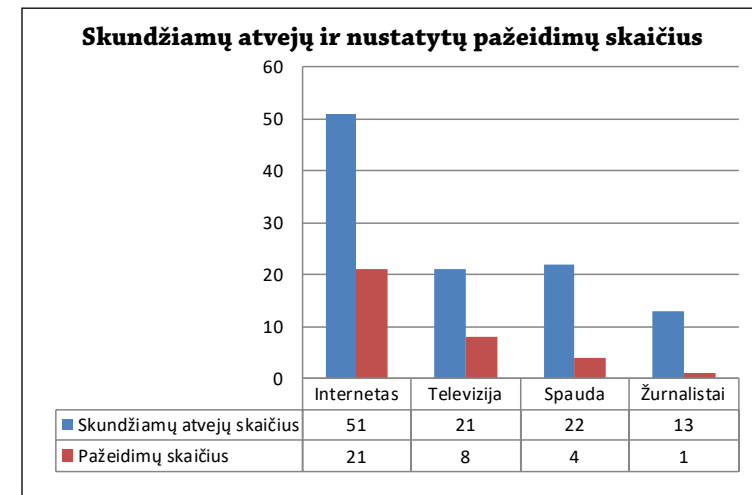

2019 m. pirmą pusmetį Visuomenės infor-mavimo etikos komisija surengė 13 posė-džių. Išnagrinėti 76 skundai (į šį skaičių ne-patenka skundai, kuriuos Komisija pradėjo nagrinėti, bet jų nagrinėjimą ar sprendimo priėmimą atidėjo).

Didžiausią dalį sudarė privačių asmenų skundai, iš jų privačių fizinių asmenų – 42, privačių juridinių asmenų – 9. Vieši juridi-niai asmenys pateikė 20 skundų, vieši fiziniai asmenys – 5 skundus.

Iš viso išnagrinėti 107 skundžiami atvejai, iš jų: 51 interneto publikacija, 22 spaudos publikacijos, 21 televizijos programa ir 13 skundų dėl žurnalistų elgesio ar veiksmų.

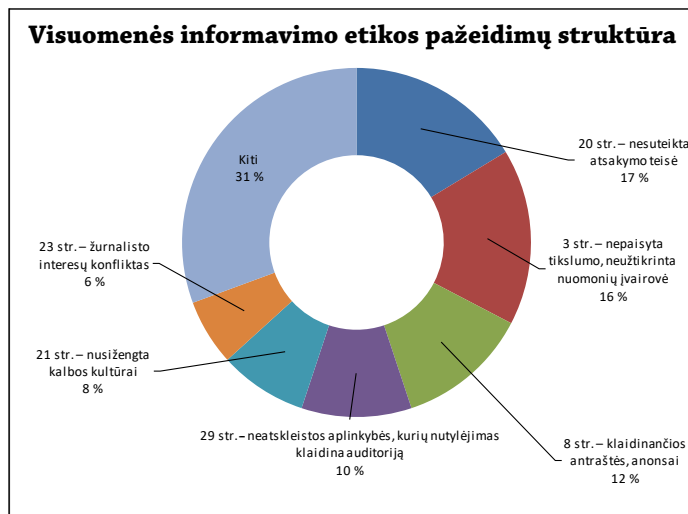
Komisija priėmė 26 sprendimus dėl etikos pažeidimų, kuriais konstatavo, kad visuome-nės informavimo etika buvo pažeista 21-oje interneto publikacijoje, 8-iose televizijos programose, 4-iose spaudos publikacijose. Neetišku pripažintas 1 žurnalisto elgesys.

Visuomenės informavimo etikos principų neatitinkančiose publikacijose ir programose Etikos kodeksas pažeistas 49 kartus. Dažniausiai nustatyti šie pažeidimai: nesuteikta teisė atsakyti, pasiaiškinti (Kodekso 20 str.) – 17 proc.; žinios perteikiamos netiksliai, neužtikrinama nuomonių įvairovė (Kodekso 3 str.) – 16 proc.; klaidinančios antraštės, anonsai (Kodekso 8 str.) – 12 proc., autoriai nepaiso reikalavimo atskleisti ryšius ar aplinkybes, kurių nutylėjimas mažina

teikiamos informacijos objektyvumą (Kodekso 29 str.) – 10 proc., nepaisoma kalbos kultūros (Kodekso 21 str.) – 8 proc., žurnalistai užsiima veikla, kuri nesuderinama su jų profesija (Kodekso 23 str.) – 6 proc.

Per 2019 m. 6 mėnesius daugiausia kartų pažeidusiais etiką pripažinti: VšĮ Alytaus regioninė televizija (Dzūkijos TV) – 7 kartus, laisvaslaikrastis.lt – 4, ldiena.lt – 3 kartus.

Komisija nagrinėjo VRRK prašymus pateikti nuomonę dėl galimai paslėptos politinės reklamos 12-oje spaudos, 8-iose interneto publikacijose ir 2-ose televizijos programose. Komisijos nuomone, paslėpta politinė reklama buvo skelbiama dviejose TV

programose, vienoje interneto ir vienoje spaudos publikacijoje.

Komisija priėmė 16 individualių kreipimusių į žiniasklaidos priemones ir žurnalistus.

Visuomenės informavimo etikos komisijos individualių kreipimusių santrauka

Adresatas	Kreipimosi esmė (į ką atkreipti dėmesį)
„Anykštos redakcija“	Perteikiant nuomonę privalu atidžiai tikrinti faktus ir laikytis tikslumo. Rašant apie viešųjų finansų panaudojimą itin svarbu tikslumas.

Adresatas	Kreipimosi esmė (į ką atkreipti dėmesį)
„Diena Media News“	Svarbu tiksliai žinoti ir įvertinti asmens statusą, nes nuo to priklauso kritikos ribos. Publikacijų antraštės turėtų atitikti pagrindinę publikacijų temą.
„Lietuvos rytas“ UAB „Lrytas“	Asmens duomenų skelbimas turi būti pagrįstas viešuoju interesu.
UAB „Lietuvos ryto“ televizija	Nušviečiant visuomenei jautrias temas, būtina daugiau dėmesio skirti skleidžiamos informacijos tikslumui, faktams ir argumentams bei susilaikyti nuo perdėto visuomenės bauginimo, skatinančio socialinę įtampą.
TV3	Būtina itin atidžiai ir jautriai įvertinti viešai skelbiamą informaciją, ypač kai ši informacija susijusi su sveikata ir (ar) joje atsiliepiama apie asmenis, kuriais domisi ir seka jaunimas. Patikslinus internete paskelbtą informaciją, privalu nurodyti, jog kūrinyje buvo pakeistas ir (ar) papildytas.
„TV pagalba“	Rengiant programas apie socialiai pažeidžiamus asmenis ir jų problemas, svarbu užtikrinti, kad dėl savo patiklumo ir (ar) nesuvokimo nenukentėtų patys programų herojai, taip pat nepiktinaudžiauti žmogiškąjį orumą galinčiais pažeisti vaizdais ir tinkamai užtikrinti šių asmenų teisę į privatų gyvenimą, net jei jie patys to neprašo.
LRT	Žurnalistinių tyrimų medžiagą būtina perteikti itin profesionaliai, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, prioritetą teikti tikslumui, ypač vartojant sąvokas ir naudojant statistinius duomenis.
„15min“	Rengiant publikacijas specializuotomis temomis ir kvestionuojant specialistų nuomonę, žurnalistui nepakanka remtis vien tik savo žiniomis ir (ar) nuomone; būtina pateikti ir nepriklausomų ekspertų vertinimus.
„15min“	Patikslinus ir (ar) papildžius internete paskelbtą publikaciją, tikslinga ne tik pažymėti, kad publikacija buvo atnaujinta ir kada tai buvo padaryta, bet ir trumpai nurodyti šių atnaujinimų esmę (pvz., „papildyta komentarais“, „papildyta nauja informacija“, „informacija patikslinta“ ir pan.) ir pranešti apie tai publikacijos pradžioje bei tekste prie atitinkamų jos dalių.
„Joniškio dienos“	Visuomenės informavimo priemonėse reiškiami asmenų kritika turi būti pagrįsta faktais, o kritikuojamiems asmenims turi būti suteikiama galimybė į kritiką atsakyti.

Adresatas	Kreipimosi esmė (į ką atkreipti dėmesį)
„Naujas rytas“	Skelbiant gyventojams svarbią ir viešąjį interesą turinčią informaciją, itin svarbu nurodyti skelbiamos informacijos šaltinį ir tinkamai užtikrinti nuomonių įvairovę.

Komisija svarstė tris viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų dėl jų priskyrimo nuolat nesilaikančių visuomenės informavimo etikos žiniasklaidos priemonių kategorijai.

Už sistemingus visuomenės informavimo etikos pažeidimus Komisija priskyre portalo Ildiena.lt redakciją profesinės etikos nesilaikančių viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų kategorijai.

Komisija nepriskyre UAB „Alfa Media“ ir VšĮ Alytaus regioninės televizijos (Dzūkijos TV) profesinės etikos nesilaikančių viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų kategorijai. Komisija paskelbė viešus kreipimusis, akcentuodama portalo alfa.lt, Alytaus regioninės televizijos problemas.

Per 2019 m. I pusmetį Komisija paskelbė keletą pareiškimų ir rekomendacijų: viešą pareiškimą dėl siūlomų Visuomenės informavimo įstatymo pataisų, nuomonę dėl Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto, rekomendaciją „Pasiūlymai sprendžiant su politinėmis kampanijomis susijusias etikos problemas“.

Tobulinant Komisijos veiklą skundų nagrinėjimo srityje, patikslintas Darbo reglamentas

atsižvelgiant į LVAT išaiškinimą, jog Komisijai išėjus už skundo ribų privalu atsakovui duoti terminą papildomiems raštiškiems paaiškinimams pateikti.

2019 m. birželį Visuomenės informavimo etikos komisiją papildė naujas narys – Regioninių radijo stočių asociacijos atstovas. Komisija sudaro 8 nariai.

Bendradarbiavimo ir informavimo srityje įvyko Komisijos susitikimai su VLKK pirmininku A. Antanaičiu, LRT generaline direktore M. Garbačiauskaite-Budriene ir LRT skyrių atstovais bei žurnalistais, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos Demokratiškos institucijų ir žmogaus teisių biuro žiniasklaidos analitiku P. Tesfamariam'u.

Komisijos nariai skaitė pranešimus: bendruose LŽS, VRK ir VIEK praktiniuose seminaruose „Rinkimai-2019: politikos ir žurnalistikos santykių ypatumai rinkimų metu“ Kaune (V. Trofimišinas) ir Klaipėdoje (V. Žukienė), LTOK, LŽS, LSŽF ir VIEK konferencijoje „Lytiškumo tendencijos Lietuvos žiniasklaidoje“ Druskininkuose (V. Žukienė).

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Politinės kampanijos ir žurnalistinė etika

”

Nuo metų pradžios Visuomenės informavimo etikos komisija sulaukia klausimų dėl žurnalistų, redakcijų darbuotojų, savininkų dalyvavimo politinėje kampanijoje, rinkimų kampanijos nušvietimo, kandidatų dalyvavimo laidų vedėjais, žurnalistų moderavimo politinės kampanijos renginiuose ir kt. interesų konfliktų.

“

Visuomenės informavimo etikos komisija tikisi, kad suformuluoti atsakymai padės priimti teisingus sprendimus.

Žurnalistas yra politinės kampanijos dalyvis, dalyvauja rinkimuose kaip partijos kandidatas. Ką daryti vengiant interesų konflikto?

Kiekvienas pilietis gali siekti ir būti išrinktas į valdžios struktūras nepriklausomai nuo profesijos. Vis dėlto sąžiningos konkurencijos principas reikalauja, kad žurnalistas, dalyvaujantis rinkimų kovoje, jos metu stabdytų savo žurnalistinę veiklą ir vengtų daryti įtaką rinkėjams pasinaudodamas savo profesija.

Pagal Visuomenės informavimo etikos kodekso 23 str., žurnalistų profesinė veikla nesuderinama su darbu valstybės ir vietos valdžios institucijose, dalyvavimu politinių partijų veikloje bei prieštarauja visuomenės informavimo etikos principams.

Komisija taip pat primena, kad žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai neturi naudoti turimos profesinės informacijos savo asmeniniams tikslams ir naudai (Visuomenės informavimo etikos kodekso 25 str.).

Ar žurnalistas gali būti rinkimų komiteto kandidatu savivaldybių rinkimuose?

Visuomeninių rinkimų komitetų nariai ir politinių partijų nariai yra lygiaverčiai rinkimų kampanijų subjektai. Politinės partijos ir rinkimų komitetai vienodomis sąlygomis gali

teikti visuomenei informaciją apie savo veiklą, vertybes, požiūrį.

Partijos ir visuomeniniai rinkimų komitetai, keldami kandidatus ar jų sąrašus dalyvauti rinkimuose, įsitraukia į konkurencinę kovą dėl politinės atstovaujamosios institucijos formavimo. Todėl žiniasklaidos priemonėse dirbantys žurnalistai neturėtų dalyvauti nei politinių partijų, nei visuomeninių rinkimų komitetų veikloje, nes tai sukeltų interesų konfliktą.

Jeigu žurnalistas nusprendžia dalyvauti rinkimuose su komitetu, jis, kaip ir partijos kandidatas, turėtų rinkimų laikotarpio metu nusišalinti nuo žurnalistinės veiklos.

Redakcija, kurios žurnalistas dalyvauja rinkimuose, turėtų jį traktuoti kaip bet kurį rinkimų dalyvį, nedarydama išimčių.

Ar gali žurnalistas būti apygardos, apylinkės rinkimų komisijos nariu?

Dirbdamas rinkimų komisijoje žurnalistas negalėtų objektyviai ir nešališkai informuoti apie jos darbą, nes būtų asmeniškai su ja susijęs ir kiltų interesų konfliktas.

Žurnalistas turi įvertinti, kad rinkimų komisijos narys pasirašo pasižadėjimą sąžiningai ir garbingai atlikti savo pareigas rinkimų komisijoje, todėl, siekdamas išvengti interesų konflikto, žurnalistas negalės rengti informacijos apie rinkimus.

Ar gali žurnalistas būti rinkimų stebėtoju?

Žurnalistui derėtų atsisakyti stebėtojo pareigų, jeigu jas pasiūlo politinės partijos, išsikėlę

kandidatai, rinkimų komitetai, kandidatai į savivaldybių tarybų narius – merus, nes tai reikštų susisaistymą su politinės kampanijos dalyviu ir būtų kliūtis išlikti nešališkam.

Ar gali žurnalistas moderuoti kandidatų susitikimus, debatus?

Taip. Tačiau turi laikytis nešališkumo, lygiateisiškumo, vengti simpatijų, antipatijų demonstravimo.

Ar gali žurnalistas agituoti už / prieš kandidatą, sąrašą?

Žurnalistai neturėtų būti propagandistais, reklamuoti politikų, rinkimų sąrašų. Žurnalistai turi išnaudoti visą profesionalumo arsenalą ir įstatymų suteiktas galimybes, kad suteiktų rinkėjams objektyvią informaciją, padedančią įvertinti rinkimų kampanijos dalyvius. Rinkimai atspindi visuomenės pilietiškumą, todėl raginti dalyvauti rinkimuose yra pilietiška, tačiau agituoti už ar prieš konkretų kandidatą nėra žurnalistinis pilietiškumas. Tai pasakytina ir apie žurnalistų įrašus socialiniuose tinkluose, kur derėtų susilaikyti nuo agitacijos ar simpatijų / antipatijų raiškos.

Ar draudimas dalyvauti politinėse kampanijose taikytinas ir redaktoriams?

Redaktorius, kaip bet kuris žurnalistas, mėgindamas derinti darbą ir dalyvavimą politinių partijų veikloje, neišvengiamai patenka į interesų konfliktą. Nenusišalindamas nuo pareigų rinkimų kampanijų metu, jis kuria sau išskirtines sąlygas.

Žurnalistas, nuėjęs į politiką, tęsia žurnalistinę veiklą, bet pasirašo kūrinius

slapyvardžiu. Ar tai išsprendžia etinę problemą?

Ne. Tai vertintina kaip nesąžiningumas ir slapukavimas.

Rinkimų kampanijos metu žurnalistas ar už visuomenės informavimo priemonės turinį atsakingas redaktorius formaliai pasitraukia iš pareigų, įsidarbina toje pačioje įmonėje techniniu darbuotoju (maketuotoju, projektų vadovu ar kt.), bet faktiškai tęsia įprastą veiklą. Ar toks sprendimas panaikina etinę problemą?

Jei žurnalistas ar už visuomenės informavimo priemonės turinį atsakingas asmuo rinkimų kampanijos metu ne tik formaliai pasitraukia iš pareigų, bet ir faktiškai atsisako įprasto darbo, toks sprendimas yra tinkamas. Tačiau vien formalus perėjimas į kitas pareigas neatsiakius įprastos žurnalistų, redaktoriaus veiklos nepanaikina konflikto. Šiuo atveju galioja turinio viršenybės formos atžvilgiu principas.

Ar visuomenės informavimo priemonės savininko, redakcijos darbuotojo (ne žurnalistų) dalyvavimas politinėse kampanijose suderinamas su visuomenės informavimo etika?

Kiekvienas visuomenės informavimo priemonės darbuotojas kažkuria prasme atstovauja savo organizacijai, todėl derėtų susilaikyti nuo veiksmų, darančių įtaką rinkėjams. Rinkimų kampanijose dalyvaujantys visuomenės informavimo priemonių savininkai neturėtų piktnaudžiauti savo padėtimi, būti sąžiningi kitų rinkimų kampanijos dalyvių atžvilgiu. Visuomenės informavimo

priemonės savininkui įsitraukus į politines varžytuves, redakcija ir jos darbuotojai susiduria su sunkiai įgyvendinamu iššūkiu išlikti objektyviems ir nešališkiems kitų politinės kampanijos dalyvių atžvilgiu. Etikos standartus puoselėjanti redakcija turėtų visuomenės informavimo priemonės savininką traktuoti kaip bet kurį rinkimų dalyvį.

Ar gali politikas vesti rinkimų laidą? Ar tai dera su visuomenės informavimo etika?

Profesionaliam politikui neuždrausta vesti televizijos, radijo laidų, tačiau rinkimų kampanijos metu jis turėtų nusišalinti nuo laidos vedimo, siekdamas išvengti nesąžiningo pranašumo politinės reklamos srityje, nebent tokios laidos yra apmokamos rinkimų kampanijos lėšomis ir pažymėtos kaip politinė reklama.

Informuodamas apie rinkimus žurnalistas gali būti nepagrįstai apkaltintas tendencingumu, neobjektyvumu. Atsisakyti rinkimų temos būtų neprotinga. Kaip elgtis?

Rinkimų laikotarpiu žiniasklaida imasi aiškinamosios funkcijos, analizuodama ir supažindindama visuomenę su politinių partijų programomis, palygindama kandidatų pozicijas, informuodama apie jų veiklą. Svarbu tai, kad žiniasklaidos priemonės nesudarytų išskirtinių sąlygų vienam kandidatui, vienai kuriai politinei partijai ar jų grupei, suteiktų kritikuojamiems asmenims atsakymo teisę. Verta prisiminti ir Piliečių santalkos dar 2008-aisiais suformuluotus pasiūlymus žiniasklaidai nušviečiant rinkimus: tapatintis su rinkėju, o ne kandidatų poreikiais; įsiminti, jog žurnalistas politikui teikia „viešumo

deguonį“; skelbti tik pažymėtą politinę reklamą; apdairiai naudotis visuomenės apklausų duomenimis. Svarbiausia sąlyga – taikyti aukščiausius profesionalumo standartus:

- priešintis kandidato reikalavimui pateikti klausimus iš anksto;
- priešintis kandidato reikalavimui parodyti atsakymus prieš spausdinant;

- vengti „bandos žurnalistikos“ politinės kampanijos metu;
- neapsiriboti vien kandidato teikiama informacija;
- sudaryti sąlygas kandidatui atsakyti į kaltinimus.

Visuomenės informavimo etikos komisija

Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas

Domas Šniukas

Žurnalistinis solidarumas griaudžiant pabūklams

Tarptautinės žurnalistų federacijos ir Lietuvos žurnalistų sąjungos bendradarbiavimas dėl Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių – lenkų žurnalistų

Antrasis pasaulinis karas, kurio pradžią šiomet paminėjome, nutraukė ir tarptautinį žurnalistų bendravimą. Tarptautinės žurnalistų federacijos (FIJ–TŽF), kuriai nuo 1931 m. priklausė ir Lietuvos žurnalistų sąjunga, vadovybė pirmaisiais mūšių mėnesiais guodėsi bent tuo, jog visi jos nariai yra vienoje fronto pusėje. Mat TŽF ir nacistinės Vokietijos žurnalistų organizacijos keliai buvo išsiskyre anksčiau.

Rugsėjo 23 d. TŽF vadovybė kreipėsi į kolektyvines nares aplinkraščiu, kuriame išdėstė savo požiūrį į prasidėjusį karą, pažymėjo, kad daug TŽF nario pažymėjimus turinčių vyrų apsiliko milines ir išėjo ginti tėvynės, bendražmogiškųjų vertybių, kiti neteko namų, darbo, tad ragino juos bei jų šeimas, kiek įmanoma, paremti moraliai, materialiai ir organizaciškai.

Deja, ir toks karo pasunkintas bendravimas greitai baigėsi. 1940 m. birželį nuo nacių smūgių krito Paryžius, kuriame buvo TŽF būstinė. Organizacijos veikla buvo paralyžuota. Tuo pat metu sovietai okupavo Lietuvą, uždrausta Lietuvos žurnalistų sąjungos veikla.

Šiame straipsnyje apžvelgiamas TŽF ir LŽS bendradarbiavimas Antrojo pasaulinio karo pradžioje, kai abi organizacijos rūpinosi karo tragediją patyrusios Lenkijos, daugiausia Vilniaus, žurnalistais. Skelbdama atbėgėlių žurnalistų, kurių, tikėtina, daugelis dingo karo verpetuose, sąrašus, „Žurnalistika“ pagerbia jų atminimą, bent menka dalimi prisideda prie jų pėdsakų paieškų.

1939 m. rugsėjo 1-ąją Vokietija užpuolė Lenkiją ir per dvi dekasdas palaužė jos pasipriešinimą. Rugsėjo 17 d. į rytų Lenkiją įžengė Raudonoji armija ir be kovos užėmė Vakarų Baltarusijos, Vakarų Ukrainos žemes bei Vilniaus kraštą. Imperinių tikslų vedama

Lenkija šią teritoriją po Pirmojo pasaulinio karo buvo užgrobusi ginklu.

Matydami savo valstybės krachą ir gelbėdamiesi nuo bombų, iš Varšuvos ir kitų Lenkijos vietų į Vilnių patraukė daug valdininkijos,

žemvaldžių, kariškių, akademinės visuomenės, menininkų, rašytojų ir žurnalistų. Didelę jų dalį sudarė įvairių socialinių sluoksnių ir profesijų žydai. Gintauro Surgailio žodžiais, [v]okiečiams artėjant prie Varšuvos, žydų žurnalistų, mokslo bei visuomenės veikėjų grupė paliko sostinę. Šiame bėgėlių vagonė, kuris karo verpetuose klaidžiojo Lenkijos keliais, buvo susitelkę žymiausi žydų veikėjai, tarp jų tarptautinio žurnalistų ir rašytojų PEN klubo, Žydų literatų sąjungos, Žydų žurnalistų sindikato pirmininkai, mokslo darbuotojai, visų žydų leidinių Varšuvoje darbuotojai. Pakeliui prie jų prisijungė dar kelios dešimtys žydų žurnalistų, literatų iš kitų Lenkijos miestų.

Visi jie tikėjosi iš čia per Lietuvą, Latviją, Švediją ištrukti į dar laisvą Vakarų Europą arba, sulaukę Vakarų ginkluotos paramos, grįžti atgal. Bandė burti savo organizacijų likučius, kūrė laikinąsias organizacijas, bendrabučius. Raudonosios armijos įsiveržimas pabėgėliams buvo netikėtas, tad dauguma jų kartu su demoralizuotais kariuomenės likučiais pradėjo masiškai bėgti į Lietuvą. Istorikų duomenimis, Lietuvos sieną peržengė apie 40 tūkst. atbėgėlių, iš jų 13 tūkst. kariškių (4–6 divizijos). Kariškiai buvo nuginkluoti, internuoti ir apgyvendinti stovyklose Alytuje, Aukštojoje Panemunėje, Birštone, Kalvarijoje, Kulautuvoje, Palangoje, Rokiškyje ir Vilkaviškyje. Civiliai išsklaidyti po įvairius bendrabučius, apsigyveno šeimose, Žagarės stovykloje, kitur. Atbėgėlių reikalams tvarkyti prie Vidaus reikalų ministerijos įsteigtas specialus komisariatas, jų šalpa rūpinosi Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija (jos atstovu Vilniuje buvo LŽS narys Ignas Šeinius), įvairios šalpos organizacijos, veikusios profesiniu, socialiniu, religiniu ir tautiniu pagrindu. Lietuvos visuomenė suaukojo 7 milijonus litų, žydų bendruomenė – 4.

Reikėtų pastebėti, kad, 1939 m. spalio 31 d. Vilniaus kraštui perėjus Lietuvos jurisdikcijon, daugelis čia iš Lenkijos pasitraukusių piliečių taip pat įgijo karo pabėgėlio statusą.

Karo atgarsiai LŽS veikloje pirmą kartą užfiksuoti 1939 m. rugsėjo 26 d. valdybos posėdyje. Referuota, kad internuoti Lenkijos žurnalistai-kariai, tarp jų *Vilniaus lenkų žurnalistų sąjungos* pirmininkas dr. Charkevičius (Walerian Charkiewicz), iš Palangos stovyklos atsiuntė atviruką, prašydamį padėti jiems užmegzti ryšius su pasauliu. Paprašyta lenkų patikslinti pageidavimus.

Pirmininkas Augustinas Gričius pranešė, jog dingo „Lietuvos aidą“ korespondentas Varšuvoje Stasys Leskaitis-Ivošiškis, tikėtina, kad pateko į sovietų okupuotą teritoriją. Nutarta pagalbos ieškoti Užsienio reikalų ministerijoje. (Žurnalistas laimingai grįžo į Lietuvą. *Aut. pastaba.*)

Spalio 10 d. valdybos posėdyje vėl svarstyti pabėgėlių ir internuotų Lenkijos žurnalistų reikalai. Pranešta, kad lenkų žurnalistų vardu kreipėsi Leopoldas Maršakas (Marschak) iš Varšuvos, prašydamas paskolinti pinigų, kad galėtų susisiekti su JAV šalpos organizacija, iš kurios tikisi gauti 2 000 litų. Pinigai ateisų LŽS adresu. Nutarta pinigų paskolinti. Internuotieji žurnalistai iš Palangos patikslino pageidavimus – prašėsi perkelti arčiau Kauno, be to, norėtų gauti literatūros apie Lietuvą, žodyną, laikraščių. Kitame posėdyje išdėtininkas Vincas Oškinis informavo, kad lenkų kolegoms išrašė „Lietuvos žinias“ ir „Naująją Romuvą“, Benjamino Sereiskio *lietuvių kalbos vadovėlį*. Magdalena Avietėnaitė (LŽS narė, dirbusi Užsienio reikalų ministerijoje) pažadėjusi pateikti knygų apie Lietuvą svetimos kalbomis.

Šiuo metu sąjungą pasiekė TŽF aplinkraštis, kurį pasirašė generalinis sekretorius Stephenas Valotas. Didelę jo ištrauką pateikiame skaitytojų dėmesiui (Dalios Daugėlaitės laisvas vertimas).

Pone pirmininke ir gerbiamas kolega,

skausmingomis Europos aplinkybėmis, kuriomis susirūpinusi visa žmonija, mūsų Tarptautinė federacija bent jau išvengė nelaimės – turėti narių abiejose kovojančiose stovyklose. Vokiečių organizacijos pasitraukimas sutapo su doktrinų ir praktikų atėjimu į šią šalį, kuri inicijavo katastrofą ir dar labiau patvirtino mūsų įsitikinimą, kad moderni valstybė be spaudos laisvės yra laivas be kompasu, kuriam gresia sudužimas, keliantis pavojų ir kitiems.

Šiandien visos mūsų federacijos narės yra iš neutralių šalių arba iš vienos stovyklų pusės (Anglijos, Prancūzijos ir Lenkijos). Kiekvienoje iš šių trijų šalių daugybė žurnalistų turėjo palikti savo redakcijas ir savo šeimas, kad apsiliktų uniformą ir atliktų karinę pareigą. Juos lydi mūsų kolegiški jausmai. Tie, kurie žus gindami žmogiškąsias vertybes, liks mūsų atmintyje, jų vardai bus įrašyti į mūsų organizacijų garbės knygas, bus mūsų Tarptautinės žurnalistų federacijos ir profesijos pasididžiavimas.

Šiandien [...] turime galvoti ne tik apie tuos kolegas, kurių namus sunaikino karas, bet ir apie tuos, kuriems jis sugriovė pragyvenimo šaltinį – redakciją, nutraukė laikraščio leidimą. Mūsų lenkų kolegos jau patyrė visus karo baisumus ir kančias. Daugelį jų jau jaučia ir prancūzų žurnalistai; gresia pavojus anglų žurnalistams.

Ar nemanote, kad, esant šioms aplinkybėms, TŽF organizacijų pareiga – parodyti mūsų profesinio solidarumo mastą ir tvirtumą? Ar

neturėtų žurnalistai šalių, kurių nepalietė karas, prisiminti, kad kovoti skatina ne tik meilė gimtajai šaliai, bet ir žmogiškųjų vertybių, kurias TŽF visada skelbė, visuma. [...] Esu įsitikinęs, kad šis kreipimasis nebus Jums atsiųstas veltui. Pagalba, kurią viso pasaulio, taip pat jūsų šalies, žurnalistai suteiks mūsų kolegoms, kovojantiems už mūsų bendrą idealą, bus ne tik natūrali žmogiškoji parama; ji taip pat patvirtins mūsų profesijos solidarumą ir parodys, kokio stipri ir vaisinga yra TŽF įkūrėjų idėja.

Atrodo, kad buvo atsiųstas dar vienas TŽF raštas, raginantis rinkti aukas per karą nukentėjusiems žurnalistams. Jis apsvarstytas 1939 m. lapkričio 6 d. valdybos posėdyje. Posėdžių protokolų knygoje įrašyta: 1. Tarptautinės žurnalistų federacijos reikalu. Svarstomas Tarptautinės žurnalistų federacijos atsiųstas laiškas, kuriuo pakartotinai raginama aukoti per karą darbo netekusiems pabėgėliams žurnalistams. Atsižvelgiant į tai, kad turime savo darbo netekusių Klaipėdos krašto žurnalistų, taip pat turime šelpti vilniečius ir iš Lenkijos pas mus pabėgusius žmones, nutarta neaukoti Tarptautinei federacijai.

Neturėdama lėšų kolegoms atbėgėliams šelpti, LŽS vis dėlto rūpinosi jų profesinio statuso įteisinimu, įdarbinimu, apgyvendinimu, išvykimu į kitas šalis. Spaudos ir draugijų skyrius rašte sąjungai išaiškino teisinės tokios paramos galimybes. Asmenys, kurie atstovauja ar yra atstovavę kuriai nors užsienio spaudos agentūrai ar didesniai laikraščiui ir jų veiksmai nėra užregistruoti kaip ne draugiški ar priešiški Lietuvai, leidimą versis žurnalistika galėtų gauti. Visi kiti į tokia galimybę pretenduoti negalėtų.

Kai kurie atbėgėliai žurnalistai vėliau dirbo Vilniaus lenkų spaudoje, pavyzdžiui,

Mečislovas Kžepkovskis (Krzepkowski), Steponas Svieževskis (Swierzewski).

Ir dėl įsidarbinimo, ir dėl kitų galimybių palengvinti savo dalią atbėgėliai žurnalistai siekė patvirtinti priklausymą nacionalinėms profesinėms organizacijoms ar TŽF.

Lenkų žurnalistų ir literatų pabėgėlių Vilniuje asociacijos vykdomasis komitetas kreipėsi į TŽF toliau pateikiamu tekstu.

Gerbiamieji kolegos,

dėl tragiškų praėjusio rugsėjo įvykių beveik visi Lenkijos Respublikos žurnalistai liko be darbo. Nepriklausoma spauda mūsų šalyje nebeegzistuoja. Daugelis į Vilnių pabėgusių lenkų ir žydų žurnalistų yra Lenkijos Respublikos žurnalistų sąjungos nariai, taigi ir Tarptautinės žurnalistų federacijos nariai. (Jų sąrašą rasite žemiau.)

Todėl kreipiamės į jus, gerbiami kolegos, maloniai prašydami:

1. Atsiųsti mums Tarptautinės žurnalistų federacijos korteles,
2. Pridėti prie šios siuntos antspaudus, patvirtinančius kortelių galiojimo pratęsimą, ir, atsižvelgiant į dabartinę mūsų situaciją ir išteklių trūkumą, nemokamai,
3. Jei įmanoma, teikti materialinę ir moralinę pagalbą.

Laukdami jūsų, brangūs kolegos, greito ir palankaus atsakymo, prašome priimti mūsų nuosirdžius palinkėjimus.

¹ Tikėtina, kad tai buvo kažkokie lipdukai dokumento galiojimui pratęsti, kaip šiandien naudoja LŽS. *Aut. pastaba.*

Šio lenkų žurnalistų prašymo kopiją TŽF 1940 m. sausio 30 d. data persiuntė LŽS kartu su prašymu:

Ką tik iš Vilniaus gavome savo kolegų lenkų pabėgėlių laišką, kurio kopiją rasite priede. Kaip pamatysite skaitydami šį dokumentą ir sąrašą, kurį taip pat pridėdame, šioje organizacijoje gali būti nemažai žurnalistų ir literatų neprofesionalų. Per atstumą, deja, mes jų atskirti negalime. Kadangi šie atbėgėliai yra jūsų teritorijoje, mes manome, kad jūsų organizacija galės geriau nei kas nors kitas juos įvertinti.

Štai kodėl jums siunčiame 56 TŽF nario (žr. pav.) korteles ir tiek pat antspaudų¹ 1940 metais, prašydami perduoti šias korteles tiems, kuriuos pripažinsite profesionaliais žurnalistais, kurie turi teisę į mūsų federacijos korteles. Tiems, kurie jau turi mūsų kortelę, jūsų prašytume pratęsti jų kortelių galiojimą 1940 metais atnaujinimo antspaudais.

Norėdami sutaupyti laiko ir manydami, kad nacionalinė organizacija turi visas galimybes nustatyti žurnalistų profesionalumą, mes ir nutarėme patikėti jums atrinkti narius, turinčius teisę į tarptautinę kortelę.

Prašytume jūsų mus informuoti apie atliktą darbą ir atsiųsti mums sąrašą lenkų, kuriems jūs išdavėte korteles arba atnaujinate tas, kurias jie jau turėjo. Mums svarbu žinoti jų skaičių, kad galėtume spręsti lenkų laiško trečiosios pastraipos prašymą – suteikti materialią pagalbą, kurią galėtume jiems efektyviai siųsti.

Kaip LŽS vadyba vertino sąrašą paskelbtų asmenų žurnalistinį profesionalumą, kiek

COPIE. ASSOCIATION
DE JOURNALISTES ET ÉCRIVAINS
DE LITTÉRATURE POLONAISE
RÉSIDANT À VILNO.

Liste de nos membres.

1/ Bobinios Waldemar	42/ Oles Lejnik
2/ Sejn Lejb	43/ Flackowski Aleksander
3/ Boronskaj Jakób	44/ Fryliski Mojach
4/ Bongart Alisa	45/ Forney Jan-Kaziel
5/ Bronel Zdzislaw	46/ Haslos Bolwala
6/ Bronel Zdzislaw	47/ Rosen Bar
7/ Ciecierski Józef-Stanislaw	48/ Jagalowski Eytan
8/ Dobrowski Jan	49/ Zefner Boruch
9/ Etkin Benjamin-Mossek	50/ Szulman Wiktor (Jankowicz)
10/ Epstein Stefan	51/ Israel
11/ Flackow Mendel-Rubin	52/ Jankowski Boleslaw
12/ Flackow Dawid	53/ Szepelki Jozef
13/ Glikman Abram	54/ Szepelki Lusia
14/ Grzymala Roman	55/ Szepel Ar'ur
15/ Hara Jakób-Jozef	56/ Synger Berhard
16/ Jankowski Jerzy	57/ Mergel Andzjawa
17/ Jankowicz Kazimierz	
18/ Jankowicz Andrzej	
19/ Jankowicz Andrzej	
20/ Jankowicz Andrzej	
21/ Jankowicz Andrzej	
22/ Jankowicz Andrzej	
23/ Jankowicz Andrzej	
24/ Jankowicz Andrzej	
25/ Jankowicz Andrzej	
26/ Jankowicz Andrzej	
27/ Jankowicz Andrzej	
28/ Jankowicz Andrzej	
29/ Jankowicz Andrzej	
30/ Jankowicz Andrzej	
31/ Jankowicz Andrzej	
32/ Jankowicz Andrzej	
33/ Jankowicz Andrzej	
34/ Jankowicz Andrzej	
35/ Jankowicz Andrzej	
36/ Jankowicz Andrzej	
37/ Jankowicz Andrzej	
38/ Jankowicz Andrzej	
39/ Jankowicz Andrzej	
40/ Jankowicz Andrzej	
41/ Jankowicz Andrzej	

TŽF atsiųstas 56 lenkų žurnalistų sąrašas

TŽF kortelių (pažymėjimų) išdavė ar pratęsė, duomenų nerasta. Kad TŽF užduotis buvo atsakingai vykdoma, liudija LŽS pirmininko A. Griciaus laiško juodraštis (oficialaus varianto prancūzų kalba nerasta).

LŽS-ga kuo galėdama jau yra padėjusi kai kuriems atbėgėliams lenkų žurnalistams, jei jie neginčijamai įrodė esą žurnalistai arba jei jie buvo mūsų s-gai žinomi iš ankstyvesnio bendravimo. Deja, LŽS-gai tame pagalbos darbe teko susidurti su visa eile asmenų, neteisėtai pasivinusių žurnalisto ar rašytojo vardą, operuojančių padirbtais ar svetimais dokumentais. Su tuo neigiamu reiškiniu karo atbėgėlių tarpe tenka susidurti ir kitoms Lietuvos organizacijoms ir įstaigoms, kurios buvo ir tebėra tų nelaimingų

žmonių užplūstamos. Suprantamas dailtas, kad tokiomis aplinkybėmis susiduriančioms su karo atbėgėliais Lietuvos įstaigoms ir asmenims tenka būti labai atsargiems ir akyliems, dėl to vienam kitam ir nekaltam pagalba ir parama gali būti uždelsta.

Tamstos laišką, rašytą šių metų sausio 30 d., Lietuvos žurnalistų s-ga gavo, deja, kelionėje labai užtrukusį, tik kovo 6 d. Tenka labai pasigailėti, kad karo sąlygos taip trukdo susirašinėjimui, liečiantį skubiai spręstinus ir įvykdytinus dalykus.

Tamstų pavestą pareigą lenkų žurnalistų ir rašytojų atžvilgiu Lietuvos žurnalistų s-ga ima atlikti visu uolumu ir rūpestingumu, kokios

Tamstos turite teisę iš mūsų s-gos, kaip FIJ nario, laukti.

Tačiau negalima neatkreipti Tamstų dėmesio į tuos sunkumus ir kliuvinius, su kuriais LŽS susiduria nužiūrėdama ir atrinkdama iš gausių karo atbėgėlių lenkų tarpo neabejotinai vertus gauti FIJ pažymėjimus.

Dėl to ir Tamstų pavestą uždavinį vykdydama LŽS-ga turės akylai tirti, kas iš Tamstų rašte nurodytos karo atbėgėlių grupės teisėtai pasivadinęs žurnalistu ar rašytoju, ypač kad 56 asmenų sąraše, kurį Tamstos prijungėte prie savo malonaus laiško, yra mums žinomas tik vienas kitas neabejotinai Lenkijoje žurnalistikos darbu vertęsis asmuo.

LŽS-ga jau pradėjo tą atrankos darbą. Kai jis bus baigtas, Tamstos busite painformuoti apie pasėkas ir gausite sąrašą asmenų, gavusių FIJ pažymėjimus.

Kartu jaučiame reikalą Tamstoms priminti, kad Tamstų skirtą uždavinį vykdydama, LŽS-ga, savaimė suprantama, laikysis Lietuvos nuostatų karo pabėgėliams tvarkyti.

1940 m. gegužės 14 d. posėdyje LŽS valdyba atkreipė dėmesį į TŽF pranešimą, kad Paryžiuje yra įsisteigusi lenkų žurnalistų sąjunga. Joje galima pasitikrinti atbėgėlių žurnalistų kvalifikaciją ir teisę į TŽF nario pažymėjimą.

Atgavus Vilnių, LŽS užmezgė nuolatinius ryšius su čia veikusiais lietuvių žurnalistais. Pastarieji, mokėdami lenkų kalbą ir pažindami bent Vilniaus žurnalistus lenkus, taip pat įsitraukė į atbėgėlių globos, įvairaus

tarpininkavimo darbus tiek per LŽS, tiek per redakcijas, su kuriomis bendradarbiauvo. Vincas Žilėnas, iki karo pradžios dirbęs „Lietuvos žinių“ korespondentu Lenkijoje, o vėliau – šio dienraščio generaliniu atstovu Vilniuje, savo šefo Jono Kardelio prašomas ir bendradarbiaudamas su pabėgėliais sudarė žurnalistų – Lenkijos žurnalistų sindikatų sąjungos (Syndykaty Związku Dziennikarzy Republici Polskiej) narių – sąrašą. 1940 m. balandžio 16 d. jis pranešė, kad redaktorius [Bernardas] Regeris-Zyngeris sąrašą veža į Kauną. Sąrašas buvo perduotas LŽS valdybai.

Sąraše buvo šie asmenys (po pavardės nurodomas miestas, iš kur atvyko, bendrabučio (Žygimantų g.) ir kiti adresai Vilniuje):

1. Abkin Ludwik, SD, Łódź, ul. Subocz 6, m. 8²,
2. Ancerewicz Czeslaw, SD, Białystok, ul. Piekiełko 3, m. 8,
3. Bongart Adam (Aron), Warszawa, ul. Kalwaryjska 23, m. 6,
4. Broncel Zdzislaw, SD, Warszawa, ul. Garbarska 5, m. 30,
5. Ciecierski Józef Stan., SD, Białystok, ul. Zyguntowska 4, m. 5,
6. Epstein Stefan, SD, Łódź, ul. Jagiełonska 8,
7. Gostyński Henryk, SD, Łódź, ul. Ludwiczarska 7,
8. Grzymała Roman, SD, Warszawa, ul. Zyguntowska 4, m. 5,
9. Jagielski Jerzy, SD, Warszawa, ul. Zyguntowska 4, m. 5,
10. Kindler Witold, SD, Warszawa, ul. Witoldowa 9,

² Sutrupinimai: SD – Syndykaty Związku Dziennikarzy; ul. (lenk. ulica) – gatvė; m. (lenk. mieszkanie) – butas; zaul. (lenk. zaułek) – skersgatvis.

11. Kiersnowski Ryszard, SD, Warszawa, ul. Garbarska 5, m. 4,
12. Klibański Ignacy, SD, Warszawa, ul. Zygmuntowska 4, m. 5,
13. Krzepakowski Mieszysław, SD, Warszawa, ul. Zygmuntowska 4, m. 13,
14. Liński Henryk-Stanisław, SD, Warszawa, ul. Zygmuntowska 4, m. 13,
15. Maliszewski Aleksander, Warszawa, ul. Jasna 37, m. 2,
16. Margiel Władysław, SD, Warszawa, ul. Jezuicka 8, m. 7,
17. Marszak Leopold, SD, Warszawa, ul. Mostowa 5,
18. Melodysta Stanisław, SD, Warszawa, ul. Zygmuntowska 4, m. 5,
19. Mitzner Zbigniew, SD, Warszawa, zauł. ś-to Michalski 5,
20. Nusbaum-Oftaszewski Marian, SD, Łódź, ul. Stroma 1,
21. Polak Władysław, SD, Łódź, ul. Mostowa 9, m. 22,
22. Swierzewski Stefan, SD, Warszawa, Orwidów, poczta Bezdany,
23. Zająszkowski Tadeusz, SD, Gdańsk, ul. Mickiewicza 19, m. 17,
24. Zawadzka Maria.

Lenkijos Respublikos žurnalistų sindikatų sąjungos stažuotojai (*aplikanci*):

1. Babinic Waldemar, SD, Warszawa, ul. Zygmuntowska 4, m. 5,
2. Dąmbrowski Jan, SD, Warszawa, zaułek ś-to Michalski 5,
3. Kafel Mieczysław, SD, Warszawa, ul. Zygmuntowska 4, m. 5,
4. Lipszyc Maurycy, SD, Warszawa, ul. Zygmuntowska 4, m. 5,
5. Wojtkowski Władysław, SD, Warszawa, ul. Zygmuntowska 4, m. 5,
6. Taip pat Zeimer Artur, Užsienio

spaudos klubo Vienoje narys, [Warszawa], ul. Zygmuntowska 4, m. 5.

„Vilniaus balso“ redaktorius Rapolas Mackonis ir V. Žilėnas parėmė Varšuvos žurnalisto Henriko Linskio (Henryk Liński, 1885–1941) prašymą likti Vilniuje, kur galėtų įsidarbinti. Atvykęs čia vadinamuoju žurnalistų traukiniu, jis lankė lietuvių kalbos kursus, apie Kauno teatrą ir baletą rašė proletiuiškam Vilniaus laikraščiu „Gazeta Codzienna“. Vėliau norėjo pasitraukti į Vakarų, bet nepavyko. Prasidėjęs Vokietijos ir SSRS karas jį nubloškė į Čkalovą (dabar Orenburgas), kur mirė nuo šiltinės.

Organizuotai ir dosniai sušelpdama atbėgėlius žydus priėmė Lietuvos žydų bendruomenė, tad natūralu, kad ir žydai žurnalistai savo būklę bandė gerinti savarankiškai, atskirai nuo lenkų. Išlikęs ir jų sąrašas.

Varšuvos žurnalistų sindikato (žydų sekcija) narių [atbėgėlių] sąrašas:

- Borensztein Jakob,
- Bejn Leib,
- Gliksman Abram,
- Hodes Lewik,
- Herc Jakob-Szulim,
- Zynger Bernard,
- Lewin Lejzer,
- Mandelbrojt Lejb,
- Mozes Mendel,
- Najmark Dawid Leib,
- Segalowicz Zusman,
- Elbaum Mojżesz,
- Flakser Mendel Rubin,
- Flinkier Dawid,
- Fortney Jan Kuszel,
- Prylucki Nojach,
- Kahan Lazer,

- Kamenszajn Mojżesz,
- Karlinski Kalman,
- Kruk-Szwarc Samuel,
- Rozen Ber,
- Rotsztein Szmul Jicchok,
- Szulman Viktor,
- Szefner Boruch.

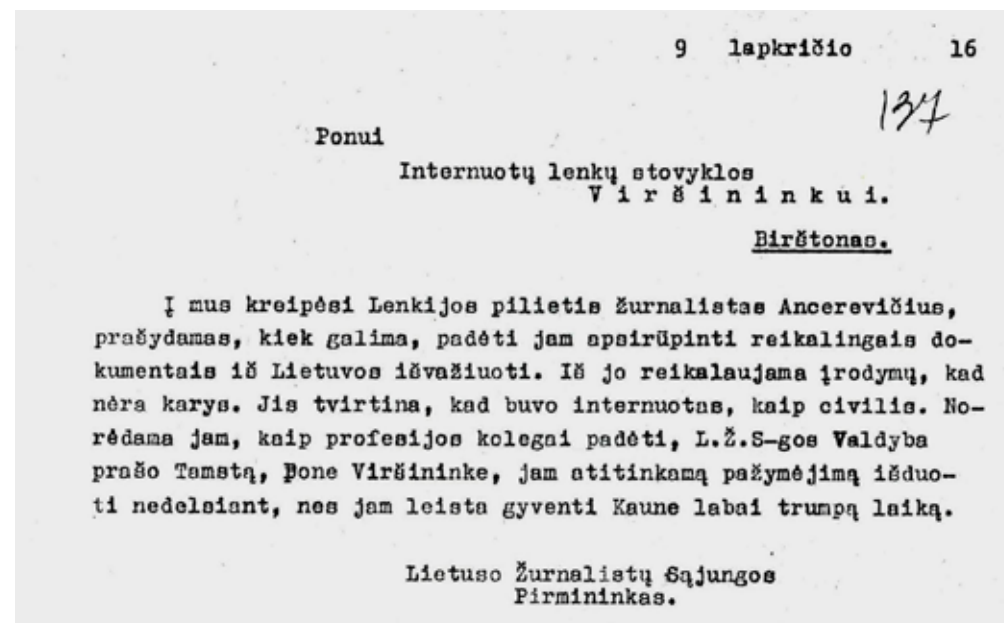
Taip pat:

- Brzustowski Chaim Jakob, Lodzė,
- Łazer Dawid, Krokuva.

LŽS kreipėsi į Birštono internuotų lenkų stovyklos viršininką, prašydama paleisti žurnalistą Česlovą Ancerevičių (Ancerewicz), nes jis nesąs karys, ir aprūpinti reikiama dokumentais, kad galėtų išvykti iš Lietuvos. Šiam kolegai iš Balstogės tarpininkavo ir „Lietuvos žinių“ redaktorius J. Kardelis. (Antikomunistas Č. Ancerevičius nacių okupacijos metais redagavo laikraštį „Goniec Codzienny“. 1943 m. Šv. Kotrynos bažnyčioje jį nušovė Armijos Krajovos egzekutorius, lenkų istorikų manymu, be pagrindo.)

Valiutos komisijos prašyta, kad atbėgėliui iš Varšuvos žurnalistui Leopoldui Maršakui (1900–1983) ir jo žmonai leistų už du šimtus litų nusipirkti *svetimos* valiutos kelionei į Stokholmą. Pinigų turįs iš Lietuvoje išsikeistų zlotų ir parduotų savo daiktų. (Į Švediją neišvyko, atsidūrė Vorkutos lageryje, vėliau dirbo žurnalistinį darbą Lenkijos Liaudies Respublikoje.)

Seirijuose gyvenanti dantų gydytoja Marija Finkelienė kreipėsi į LŽS, prašydama sužinoti ką nors apie brolio dr. J. H. Gotlibo, buvusio Varšuvos žydų laikraščio „Moment“ redaktoriaus, likimą. Žurnalistą Pinske (dabar Baltarusija) užklupo Raudonoji armija, jis susirgo, o po to *dėl nežinomų priežasčių* areštuotas. Kauno „Idiše štime“ vyriausiasis redaktorius ir LŽS narys Ruvimas Rubinšteinas paliudijo, kad šį *garsų žurnalistą ir redaktorių* pažįsta asmeniškai ir prašymui tarpininkauja. Valdybos posėdyje konstatuota, kad LŽS šiuo klausimu

LŽS raštas dėl Č. Ancerevičiaus

padėti negali. (Greitai sovietai areštavo ir patį R. Rubinšteiną.)

Daug paramos atbėgeliams žurnalistams atvejų liko neužfiksuota valdybos posėdžiuose, susirašinėjime, neišliko sąjungos archyve. Tačiau ir iš nuotrūpų, atskirų pavyzdžių galime susidaryti vaizdą, kad tomis tragiškomis Lenkijai dienomis LŽS pagal realias teises ir finansines galimybes nuoširdžiai ir pareižingai stengėsi palengvinti profesijos kolegų medžiaginę, teisinę ir moralinę būklę.

1939–1940 m. į Lietuvą atbėgusių žurnalistų likimas buvo labai įvairus. Dauguma jų pateko į SSRS lagerius. Įsteigus vadinamąją Vladislavo Anderso armiją, amnestuoti, kovojo Vakarų fronte. Lenkijoje įsigalėjus komunistiniam režimui, liko emigracijoje. Kiti dalyvavo Armijos Krajovos veikloje, grįžo į Lenkiją. Marijanas Nusbaumas-Oltaževskis (Nusbaum-Ołtarzewski, 1896–1943) nacių buvo uždarytas į Vilniaus getą ir žuvo. Toks pat likimas ištiko ir daugelį žydų žurnalistų.

1939–1940 m. tiesiogiai bendradarbiavo TŽF ir LŽS. Pastaroji organizacija įrodė, jog ji yra pareižinga ir solidari narė. Abiejų veiklą netrukus nutraukė karas. 1944 m. ir dauguma LŽS narių tapo karo pabėgėliais. Tačiau žurnalistai neatsisakė ištikimybės demokratijos ir laisvės idealams, tarptautinio solidarumo. 1941 m. gruodį Londone įkurta Sąjungininkų ir laisvųjų šalių žurnalistų federacija. 1946 m. Schweinfurte, Vokietijoje, lietuviai įsteigė Lietuvių žurnalistų sąjungą. Kadangi pokariu įsikūrusi Tarptautinė žurnalistų organizacija (vėliau pasidavusi Kremliaus įtakai) į savo gretas nepriėmė emigracijoje atsідūrusių žurnalistų iš SSRS okupuotų ar jos įtakos šalių, pastarieji 1948 m. Paryžiuje

įkūrė Tarptautinę laisvųjų (Vidurio ir Rytų Europos, Baltijos ir Balkanų šalių) žurnalistų federaciją. Joje vėl susitiko lenkų ir lietuvių žurnalistų keliai.

1952 m. Briuselyje atkurta TŽF. 1989 m. Vilniuje atsikūrė ir LŽS. Nuo 1996 m. ji vėl yra TŽF narė.

Šaltiniai ir literatūra

1. LCVA, f. 610 (LŽS fondas), ap. 1, b. 374 (susirašinėjimas), p. 92, 93, 133, 137, 139, 154–158, 160, 250, 257, 261, 283, 284; b. 383 (valdybos posėdžių protokolai), l. 56–59, 63, 69, 73;
2. Krzepakowski M. Wspomnienia dziennikarza z czasow okupacji (Wilno 1939–1941), *Zeszyty Historyczne*, Paryž, 1978, zeszyt 45, s. 139–170;
3. Mitkiewicz L. *Kauno atsiminimai. 1938–1939*, Vilnius, 2002;
4. Strelcovas S. *Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai Lietuvoje 1939–1940 metais*, daktaro disertacija, Kaunas, 2007;
5. Surgailis G. *Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai ir internautieji Lenkijos kariai Lietuvoje*, Vilnius, 2005;
6. Žepkaitė R. *Vilniaus istorijos atkarpa 1939–1940*, Vilnius, 1990.

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Jolanta Beniušytė

Periodika kūrė skaitantį žmogų

Konferencijos akimirka

”

Pavėluotai, bet geriau vėliau negu niekad norėtusi papasakoti apie svarbius darbus, nuveiktus sistemiant Lietuvos senąją periodiką. Pernai metų pabaigoje pasirodė solidus leidinys „Lietuvos bibliografija. Serija B. Periodiniai leidiniai lietuvių kalba, 1823–1940“, kurį sudaro du tomai.

“

Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje vykusio mokslinio seminaro „Lietuvių periodikos paveldas. Apskaita ir komunikacija“ metu pagrindinis dėmesys ir buvo skirtas šiam nacionalinės bibliografijos kolektyvo parengtam fundamentinės retrospektyviosios bibliografijos rodyklės leidiniui. Be kita ko, seminare buvo nagrinėjami aktualūs dokumentinio paveldo valdymo, skaitmeninės prieigos prieinamumo ir sklaidos klausimai. Taip pat buvo tariamasi, kaip aktyvinti atminties institucijų (bibliotekų, muziejų ir archyvų) ir nacionalinės bibliografijos išteklių

rengėjų bendradarbiavimą, užtikrinant darbų tęstinumą ir jų sklaidą.

Knygoje – 117 metų laikraščių pavyzdžiai

Pristatymo metu leidėjus sveikinęs prof. Domas Kaunas leidinių pavadino tiriamosios bibliografijos veikalu. Jį nedidelė grupė specialistų sudarė, anot profesoriaus, labai atsakingai dirbdama, ir už tai būsiančios dėkingos ateities kartos. Atkakliai belstasi į bibliotekų, muziejų, archyvų, privačių kolekcininkų duris, prašant parodyti gal tą vienintelį išlikusį senosios periodikos leidinį, po to kruopščiai renkant periodinio leidinio faktografinę medžiagą,

Prof. Domas Kaunas

sudarant bibliografinį aprašą. Periodika fiksuojama pačiu laiku, nes seni leidiniai dūlėja, trupa, laikas jiems negailestingas, todėl galėtų būti ir ribojamas originalų vartymas bet kam ir bet kada, nes neišliks. Tad labai vertingas mokslininkų darbas ir dar jo laukia labai daug, tyrinėjant senąją periodiką. Medžiaga rinkta po kruopelytę, nes daugelio leidinių būklė bloga, jie prastai įrišti, nepilni komplektai, be viršelių, laikraščiai apkarpyti.

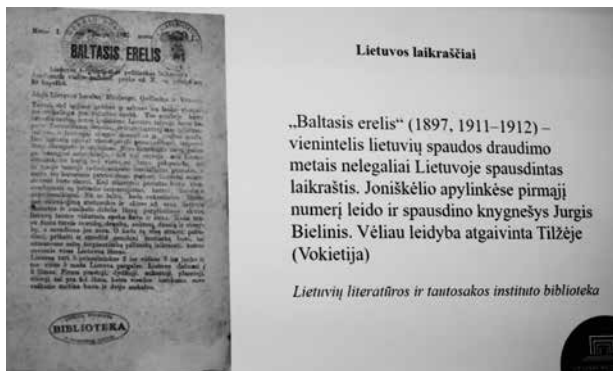
Anot bibliografų, kai daugėja patirties, formuojasi ir suvokimas, koks yra vertingiausias periodikos paveldas. Įsivaizduokite, jei būtų dingęs „Lietuvos aidas“ 1918 m. vasario 19 d. Nr. 22, kuriame buvo paskelbtas Lietuvos valstybės Nepriklausomybės Aktas, bet, laimei, taip neatsitiko. Tikimasi, kad ateityje pavyks rasti ir patį pirmąjį lietuvišką laikraštį, apie kurį žinoma tik iš užrašų, kad buvo pradėtas leisti 1823 m. Tilžėje (Prūsija) ir vadinosi „Nusidawimai Diewo karalysteje“.

„Lietuvos bibliografija. Serija B. Periodiniai leidiniai lietuvių kalba, 1823–1940“ leidinį sudaro 2 knygos, bendra apimtis – 1 634 p., bibliografijos rodyklėje įregistruoti 1 782 vnt. leidinių. Svarbu tai, kad beveik kiekvieną periodikos pavyzdį ar jo kopiją specialistai pamatė patys, tik 4 proc. leidinių aprašyti iš kitų šaltinių. Leidinyje yra iliustracijų lankas, kuriame pateikiami patys reikšmingiausi 117 metų laikotarpio lietuviškos periodikos leidybos pavyzdžiai. Už juos veikalo sudarytojai dėkingi partneriams: Istorijos institutui, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui, Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekai, nes leidiniui apie periodikos paveldą rinkosi pačius geriausius išlikusius egzempliorius.

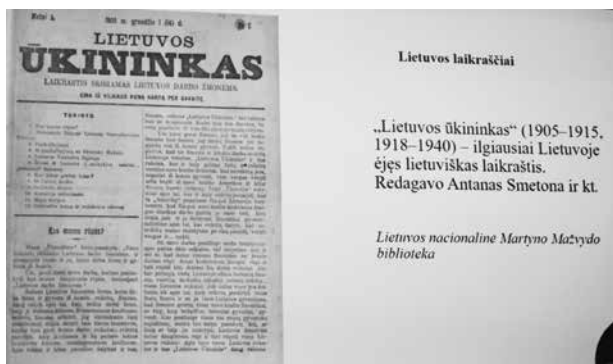
Pasigesta elektroninio varianto

Periodikos paveldo knyga yra ir mokslinis veikalas, jame pateikiama dr. Tomo Petreikio mokslinė studija, kurioje apžvelgiama visa lietuvių periodikos leidybos ir spaudos raida per minimą laikotarpį. Tiems, kas pirmą kartą susiduria su nacionaline bibliografija, antroje knygoje yra nacionalinės bibliografijos darbų ir leidinių apžvalga, septynios pagalbinės rodyklės (asmenvardžių, chronologinė, kolektyvų, publikavimo vietų, nerastų leidinių, spaustuvių, leidėjų), paaiškinti jų sudarymo principai. Yra ir technologinių naujovių – leidinio ketvirtajame viršelyje QR kodas, optinė etiketė, kurią nuskenavę savo išmaniuoju įrenginiu pateksite į Nacionalinės bibliotekos duomenų banką. Jame ne tik šios

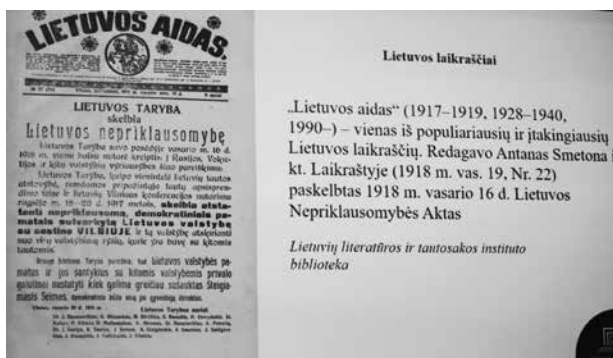
Lietuvos laikraščiai
„Baltasis erelis“ (1897, 1911–1912) – vienintelis lietuvių spaudos draudimo metais nelegaliai Lietuvoje spausdintas laikraštis. Joniškėlio apylinkėse pirmąjį numerį leido ir spausdino knygnešys Jurgis Bielinis. Vėliau leidyba atgavinta Tilžėje (Vokietija)

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto biblioteka

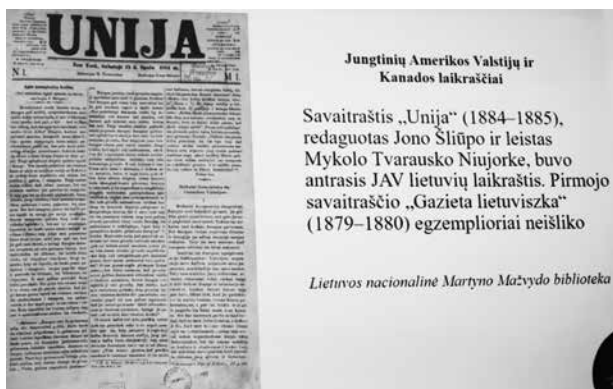
Lietuvos laikraščiai
„Lietuvos ūkininkas“ (1905–1915, 1918–1940) – ilgiausiai Lietuvoje ėjęs lietuviškas laikraštis. Redagavo Antanas Smetona ir kt.

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

Lietuvos laikraščiai
„Lietuvos aidas“ (1917–1919, 1928–1940, 1990–) – vienas iš populiariausių ir įtakingiausių Lietuvos laikraščių. Redagavo Antanas Smetona ir kt. Laikraštį (1918 m. vas. 19, Nr. 22) paskelbtas 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Aktas

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto biblioteka

Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kanados laikraščiai
Savaitraštis „Unija“ (1884–1885), redaguotas Jono Šliūpo ir leistas Mykolo Tvarauskio Niujorke, buvo antrasis JAV lietuvių laikraštis. Pirmojo savaitraščio „Gazieta lietuviszka“ (1879–1880) egzemplioriai neišliko

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

knygos informacija, bet ir per 3 mln. bibliografinių įrašų.

Mokslinėje konferencijoje akcentuota, jog šis darbas stiprina lietuvių periodinės spaudos paieškos – informacinę funkciją ir sudaro sąlygas aktyvesnei šios rūšies dokumentinio paveldo vartosenai, tyrimams ir sklaidai. Nors nieko nėra patvaresnio už popierių, knygą, išlikusią per amžius, visgi svarstyta, ar geresnei sklaidai, periodikos lobbyno viešinimui nereikėjo kartu su knyga išleisti ir elektroninės leidinio versijos.

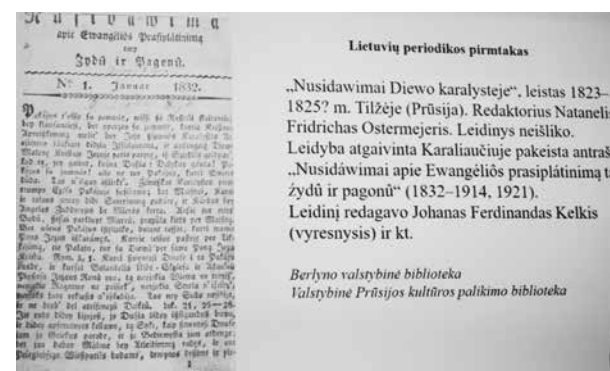
Fotografija su laikraščiu – madinga

Periodikos paveldas atskleidžia daug įdomių dalykų apie mūsų tautos istoriją, kultūrą. Konferencijoje kalbėta, kad jau XVIII a. pabaigoje Prūsijoje nebuvo neraštingų žmonių, o XIX a. pradžioje kilo tikras kūrybos bumas, pasipylė pirmieji laikraščiai, juos leido, rašė, kas tik norėjo ir galėjo, – mokytojas, vargonininkas, kunigas. Šio proceso esą nesuvaldęs net pats Prūsijos karalius. Periodikos kūrimosi banga ritosi per visas šalis, taip pat ir Lietuvą. Spauda tapo svarbus veiksnys telkiant lietuvišką visuomenę, ugdant ją, generuojant naujas idėjas, kuriant nacionalinę kultūrą per visą Lietuvos tapsmo valstybę

laiką. Periodika kūrė ne tik skaitantį žmogų, bet ir pati save. Kaip savo mokslinėje studijoje rašė dr. T. Petreikis, nuo XIX a. pabaigos lietuvių namų kambariai buvo išklijuojami senais laikraščiais, ir tos sienos sveičiui liudijo apie šeiminingų politines pažiūras. XX a. pradžioje buvo madinga fotografuotis su laikraščiais rankose tiek kolektyvine, tiek ir individualiose nuotraukose. Kai žiūrime to meto filmus, išties matome daug žmonių su laikraščiais rankose. Lietuvių tautos šviesuliai – Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka – ne kartą kalbėję apie tai, jog periodika yra įrankis, viešojo mąstymo priemonė siekiant rasti ir išugdyti inteligentą, mąstantį žmogų.

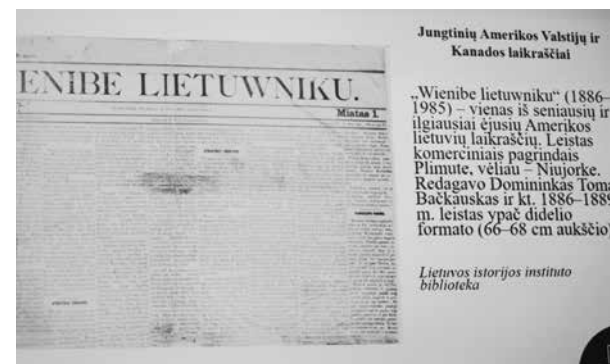
Periodikos autentika – kelias į kultūros pažinimą

Konferencijoje svarstyta, kad periodika ir šiais laikais užima svarbią vietą žmonių gyvenime, tik gal to nuoširdumo šiuo metu esą nebelikę kaip seniau, tenka pasukti galvą, ar skaitai užsąkomąjį straipsnį, ar kokį turinio rinkodaros projektą, ar tikrą žinią. Deja, mažėja popierinių leidinių. Studentai, jaunimas ne tik kad nebeskaito laikraščių, bet ir nebežiūri televizijos. Atsirado elektroninė periodika, tokia kaip portalai *delfi*, *15min*

Lietuvių periodikos pirmtakas
„Nusidawimai Dievo karalysteje“. leistas 1823–1825? m. Tilžėje (Prūsija). Redaktoriūs Natalelis Fridrichas Ostermejeris. Leidinys neišliko. Leidyba atgavinta Karaliaučiuje pakeista antrašte „Nusidawimai apie Ewangeliūs prasiplatinimą tarp žydų ir pagonių“ (1832–1914, 1921). Leidinį redagavo Johanas Ferdinandas Kelkis (vyresnysis) ir kt.

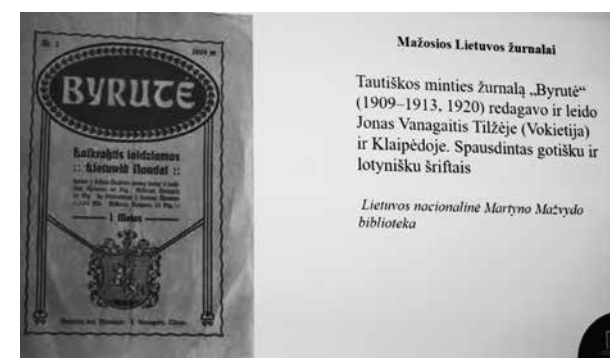
Berlyno valstybinė biblioteka
Valstybinė Prūsijos kultūros palikimo biblioteka

Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kanados laikraščiai

„Wienibe lietuwniku“ (1886–1889) – vienas iš seniausių ir ilgiausiai ėjusių Amerikos lietuvių laikraščių. Leistas komerciniais pagrindais Plimute, vėliau – Niujorke. Redagavo Domininkas Tomas Bačkauškas ir kt. 1886–1889 m. leistas ypač didelio formato (66–68 cm aukščio)

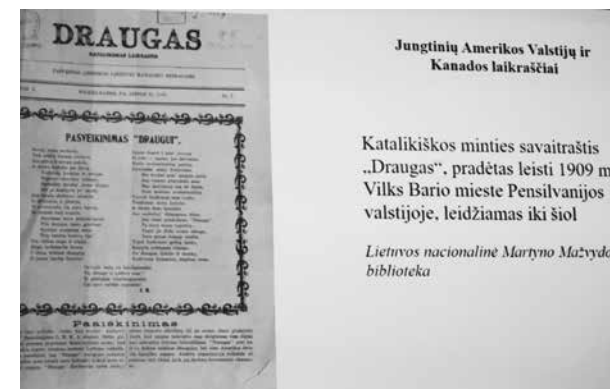
Lietuvos istorijos instituto biblioteka

Mažosios Lietuvos žurnalai

Tautiškos minties žurnalą „Byrute“ (1909–1913, 1920) redagavo ir leido Jonas Vanagaitis Tilžėje (Vokietija) ir Klaipėdoje. Spausdintas gotišku ir lotynišku šriftais

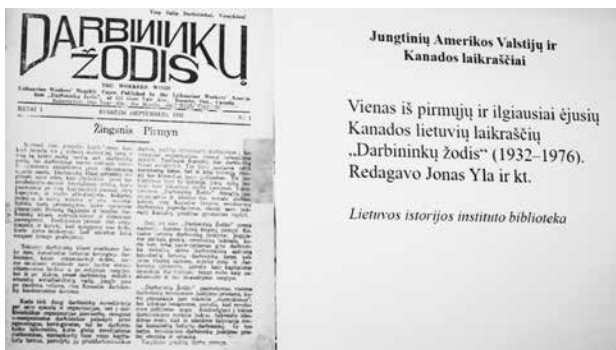
Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kanados laikraščiai

Katalikiškos minties savaitraštis „Draugas“, pradėtas leisti 1909 m. Vilks Bario mieste Pensilvanijos valstijoje, leidžiamas iki šiol

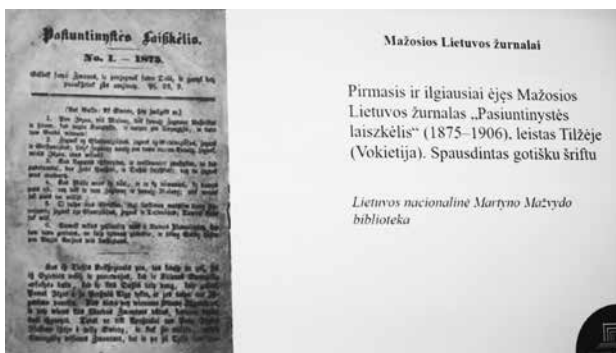
Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kanados laikraščiai

Vienas iš pirmųjų ir ilgiausiai ėjusių Kanados lietuvių laikraščių „Darbininkų žodis“ (1932–1976). Redagavo Jonas Yla ir kt.

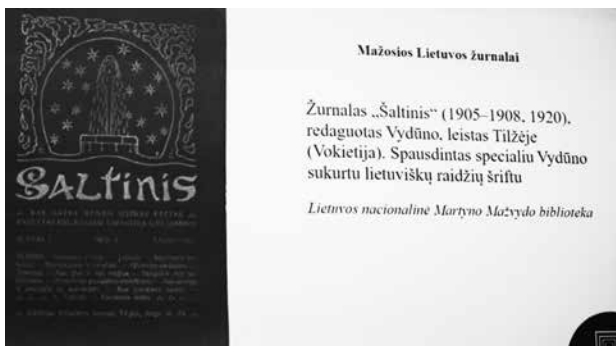
Lietuvos istorijos instituto biblioteka

Mažosios Lietuvos žurnalai

Pirmasis ir ilgiausiai ėjęs Mažosios Lietuvos žurnalas „Pasuntinystės laiszkėlis“ (1875–1906), leistas Tilžėje (Vokietija). Spausdintas gotišku šriftu

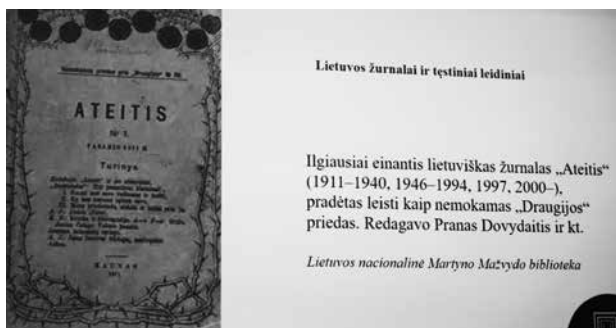
Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

Mažosios Lietuvos žurnalai

Žurnalas „Šaltinis“ (1905–1908, 1920), redaguotas Vydūno, leistas Tilžėje (Vokietija). Spausdintas specialiu Vydūno sukurtu lietuviškų raidžių šriftu

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

Lietuvos žurnalai ir tęstiniai leidiniai

Ilgiausiai einantis lietuviškas žurnalas „Ateitis“ (1911–1940, 1946–1994, 1997, 2000–), pradėtas leisti kaip nemokamas „Draugijos“ priedas. Redagavo Pranas Dovydaitis ir kt.

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

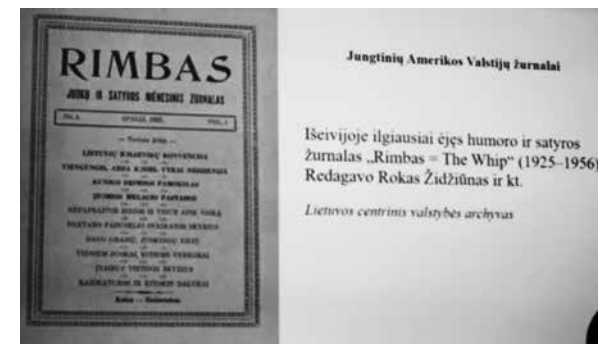
ir kiti. Visuomenė vis daugiau skaito naudodamasi išmaniaisiais įrenginiais. Taigi periodika ir dabar, ir anuomet reikalinga, nes telkia visuomenę, tautą, net ir emigracijoje, saugo lietuvių kalbą. Knyga yra daugiau individualus dalykas negu periodinis leidinys, kuris signalizuoja apie bendruomenę.

Šioje konferencijoje apie lietuvių periodikos paveldą diskutuota, kad periodika ir jos visumos pamatymas atskleidžia dar vieną dimensiją – socialinio teksto sampratą. Mes žinome, kokie svarbūs laikraščiai „Aušra“, „Varpas“. O ko ten ieškome? Meno, estetinių vertybių ar idėjų? Mes turime juose ir įžvelgti aną laiką, ir suvokti socialinę tekstą: kaip leidinys pasiekė žmones, koks egzempliorių skaičius, ką skaitytojas parašė parašėse, ką vynuio į juos, ar užtiesė laikraščiu stalą? Nesvarbu, kad puslapiai riebaluoti, bet jie pasakoja. Kiekvienas senų laikraščių puslapis turi būti identifiukuotas: iš kur gautas, kokiomis aplinkybėmis, kaip naudotas... Įdomiomis mintimis konferencijoje dalijosi bibliografai, filologai, istorikai. Štai britai nuodugniai ištyrė visus iki vieno Viljamo Šekspyro kūrinius, leidybos aplinkybes, nors knygoje nebuvo nurodomas nė egzempliorių skaičius, neišlikę susirašinėjimų su spaustuvėmis, spaustuvių katalogų. Pagal literos nudilimą

identifikuota, kas, kur, kada, nes Šekspyras kūrė civilizaciją. Arba štai vėl britai surengė senų skelbimų parodą – kai kuriuos su visa siena išpjovė, įrėmino ir atvežė. Autentika labai svarbu, nes tik taip galėsime suvokti, kaip funkcionavo kultūra. Tad ir leidinyje „Lietuvos bibliografija. Serija B. Periodiniai leidiniai lietuvių kalba, 1823–1940“ užfiksuota lietuvių periodikos visu- ma XIX a., tarpukario Lietuvoje leidžia padaryti tą savotišką visuomenės kultūros pjūvį, vienu aspektu apibūdinti ano meto periodiką.

Renka bei skaičiuoja ir straipsnius

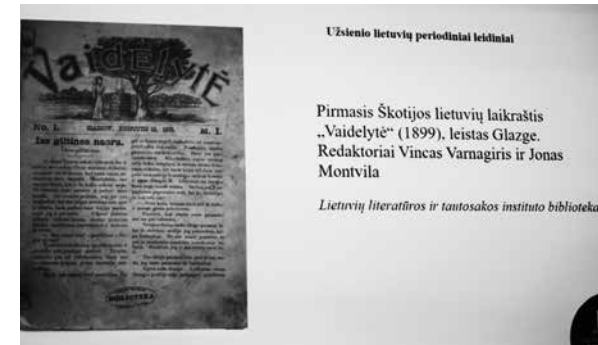
Skaičiuojami ne tik senosios periodikos leidiniai, bet ir publikacijos juose. Nacionalinės bibliografijos leidinį „Lietuvos bibliografija“ sudaro kelios serijos. Pagal nacionalinės bibliografijos redaktorių nutarimą nutarta susisteminti lietuviškų periodinių leidinių publikacijas visame pasaulyje 1832–1927 m. nuo pirmos išlikusios publikacijos. Šiose C serijos bibliografijos rodyklėse bus apžvelgtas Lietuvoje, Mažojoje Lietuvoje, užsienio lietuvių kalba leistų laikraščių, žurnalų, biuletenių, tęstinių leidinių turinys. Tai didžiulės apimties darbas, kurį pasidalijo keturios bibliotekos: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo,

Jungtinių Amerikos Valstijų žurnalai

Išvijoje ilgiausiai ėjęs humoro ir satyros žurnalas „Rimbass = The Whip“ (1925–1956). Redagavo Rokas Židžiūnas ir kt.

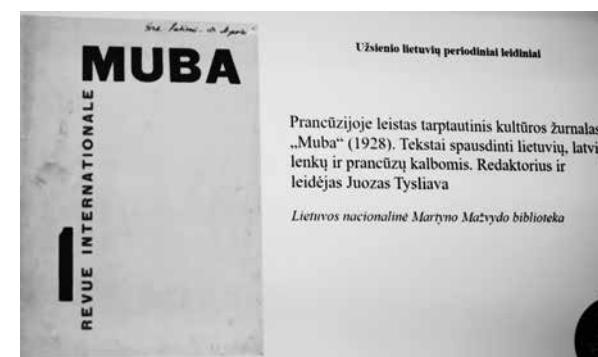
Lietuvos centrinis valstybės archyvas

Užsienio lietuvių periodiniai leidiniai

Pirmasis Škotijos lietuvių laikraštis „Vaidelytė“ (1899), leistas Glazge. Redaktoriai Vincas Varnagiris ir Jonas Montvila

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto biblioteka

Užsienio lietuvių periodiniai leidiniai

Prancūzijoje leistas tarptautinis kultūros žurnalas „Muba“ (1928). Tekstai spausdinti lietuvių, latvių, lenkų ir prancūzų kalbomis. Redaktorius ir leidėjas Juozas Tysliava

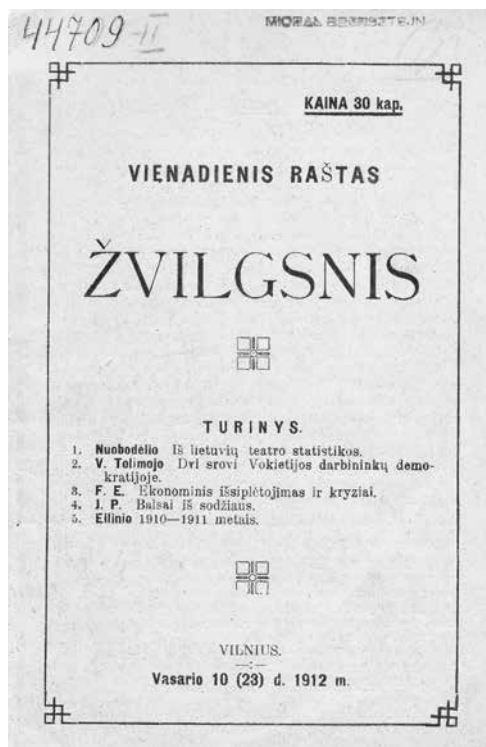
Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

Mokslų akademijos Vrublevskių, Vilniaus universiteto ir Kauno apskrities viešoji. Iki 2018 m. pabai- gos susisteminta: Lietuvos periodinių leidinių publi- kacijų (laikotarpis iki 1919 m.) – iš viso 95 tūkst. vnt., Mažosios Lietuvos (laikotarpis iki 1913 m.) – 21 tūkst. vnt., išvijos periodinių leidinių turinys atskleistas iki 1911 m., padaryta per 22 tūkst. vnt. įrašų. Iš viso 188 419 įrašų. Publikacijos nefiksuo- jamos be atrankos – svarbu išliekamoji vertė Lie- tuvos istorijai, kultūrai. Be atrankos bibliografuo- ti tik lietuvių autorių straipsniai ir grožiniai kūri- niai. Į bibliografinės rodyklės įtrauktos taip pat

korespondencijos, redakcijų atsakymai korespondentams, natos, dainų tekstai, oficialioji Rusijos ir Prūsijos medžiaga. Nesvarbios autorinės žinutės, reklamos, buitiniai patarimai – neapskaitomi.

Apgauti cenzūrai – vienkartiniai leidiniai

Neseniai dr. T. Petreikis socialiniame tinkle „Facebook“ pasidalijo įdomia informacija „Kaip cenzūrą buvo galima apgauti, arba Vienkartinių leidinių istorijos pradžia“. Mokslininkas rašo, jog lietuviški vienkartiniai leidiniai – XX a. pradžios leidybos reiškinys, kuriam atsirasti ir plėstis įtaką darė cenzūra. Vienkartiniai leidiniai dažnai laikyti knygine, t. y. vienkartinė, produkcija, kuriai papildomų išankstinių cenzūros patikrų įprastai atlikti nereikėdavo. Pasak dr. T. Petreikio, pirmieji vienkartiniai leidiniai Lietuvoje pasirodė dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Pavyzdžiui, dėl Rusijos cenzūros persekiojimų nustojus leisti kairiosios krypties žurnalą „Visuomenė“ (1910–1911), jam surinktą nepublikuotą medžiagą redakcijos kolektyvas išleido 64 puslapių vienkartiname leidinyje „Žvilgsnis: vienadienis raštas“ (1912 m. vasario 10 (23) d.). Jo išvaizda ir formatas labiau primena brošiūrą nei periodinį leidinį. „Žvilgsnį“ redagavo Vaclovas Biržiška. Leidinys neblogai išlikęs – bibliografų suskaičiuota daugiau nei 17 vienetų iš išspausdintų 200 egz. „Šis „Žvilgsnio“ egzempliorius priklauso Mykolui Eustachijui Brenšteinui, kilusiam iš Telšių. Jo antspaudą matote viršuje. M. Brenšteinas tarpukariu buvo Vilniaus mokslo bičiulių draugijos muziejaus

vedėjas. Šį leidinėlį jis buvo padovanojęs šiai draugijai. Draugijos fondai pateko į dabartinę Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteką, bet dalis leidinių bibliotekos taip ir nepasiekė“, – rašo mokslininkas socialiniame tinkle. Jo teigimu, leidėjų požiūriu dažniausiai pigiau buvo leisti geresnės vizualinės kultūros ir didesnio tiražo žurnalinio ar laikraštinio tipo vienkartinius leidinius nei brošiūras. Vienkartiniai leidiniai neturėjo numeracijos, bet išeidavo su pažymėta tikslia išleidimo data. Vartotojai taip pat šiuos leidinius dažnai suvokė kaip proginius leidinius, turinčius ilgalaikę vartojimo perspektyvą.

„Minėta, kad dažnokai atsitikdavo ir taip, jog vienkartiniai leidiniai buvo leidžiami vietoj cenzūros įstaigų uždarytų

leidinių, o kartais jie įgaudavo periodiškumą – tapdavo žurnalu ar laikraščiu, tad vienkartiniai leidiniai gali būti suvokiami ir kaip ilgalaikių leidybos projektų dalis. Iš viso Lietuvos teritorijoje buvo išleisti 174 vienkartiniai leidiniai, okupuotame Vilniaus krašte (Lenkijos teritorijoje) – 92, JAV – 4, Argentinoje – 2, Rusijoje ir

Vokietijoje – po 1. Labiausiai jų leidyba suklestėjo XX a. 3–4 dešimtmečiuose“, – pasakojo dr. T. Petreikis. Visi jie suregistruoti ir aprašyti leidinyje „Lietuvos bibliografija. Serija B. Periodiniai leidiniai lietuvių kalba, 1823–1940“ (2018).

Jolantos Beniušytės nuotraukos

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Šviesoraščio bangomis į organizuotą veiklą

” Lietuvos fotomeno draugija įkurta prieš pusę šimtmečio – 1969-ųjų rudenį. Šiuo metu organizacija – 1989 m. pervadinta į Lietuvos fotomenininkų sąjungą (LFS) – vienija apie 300 fotografų profesionalų: nuo fotožurnalistų iki vaizdinės reklamos kūrėjų. Vienas LFS steigėjų, jos garbės narys – publicistas ir fotografas, Vinco Kudirkos premijos laureatas Povilas Sigitas Krivickas. Pateikiame jo samprotavimus apie LFS atsiradimą ir veiklos etapus.

Diskusijos apie fotografijos ateitį akimirka Nidos fotosimpoziume 2019 m. (iš kairės): Tomas Pabedinskas, Gintaras Česonis, Vytautas Kumža, Agnė Rita Kučinskaitė ir Gytis Skudžinskas.

Povilo Sigito Krivicko nuotr.

LFS priešistorė ir pradžia

Nuo pat pirmųjų fotografijos apraiškų (apie tai oficialiai paskelbta 1839-ųjų sausį Prancūzijos mokslų akademijoje) kilo karštos diskusijos, ar ji gali būti meninė, ar ne. Fotografija tiesiog išklubino ankstesnę tradicinę meniškumo sampratą, kuri iki šiol nenusistovi tarp dviejų krantų – realybės ir išmonės. Šis nenuoseklumas (o jis anaip tol nėra neigiamas) lydėjo ir tris dešimtis tų entuziastų, kurie klojo pamatus kūrybinei brolijai – Lietuvos fotomenininkų sąjungai.

2019-aisiais pasitinkame LFS penkiasdešimtmetį, sujungiantį dvi tokias skirtingas epochas – nuo brandaus socializmo iki laisvosios rinkos. Ir tikrai nuostabu, kad tai telpa į vientisą laiką – į dar vis tebetrunkančius mūsų, vyresniųjų, gyvenimus. Deja, laikas yra nenumaldomas ir jis sustojo jau nemažam būriui fotografijos kūrybinės bendrijos pradininkų. Mus paliko Povilas Karpavičius, Marius Baranauskas, Balys Bučelis, Romualdas Ozolas, Liudas Ruikas, Skirmantas Valiulis. Dar prieš įkuriant Draugiją jie kartu su kitais buvo aktyvūs fotografijos judėjimo dalyviai. Čia verta prisiminti pirmąją pokario respublikinę meninės (kaip tada supras-ta) fotografijos parodą 1958 metais. Jos iniciatoriumi ir aktyviu dalyviu buvo „Jaunimo gretų“ fotokorespondentas Adauktas Marcinkevičius (1936–1960), pats pasitraukęs iš gyvenimo vos 23 metų. A. Marcinkevičius – pirmasis prie Lietuvos žurnalistų sąjungos įkurtos Fotosekcijos pirmininkas, o toji Fotosekcija – savarankiškos kūrybinės organizacijos pirmtakė.

Pasaulio fotografijai – 180 metų

Fotografijoje galima įžvelgti dvi laiko reikšmes – chronologinę istorinę („vaizdinę atmintį“) ir techninę („sustabdytą akimirką“). Pirmoji sutampa su būties reiškinėjų tėkme ir įprasmina visa, ką nutvieskia šviesa. Antroji – tai trumpučių laiko atkarpėlės, o XIX a. ilgos atkarpos, per kurias, autoriaus valia, šviesa įrašo vaizdą jai jautriose laikmense (nuo stiklo plokštelės, filmo juostelės iki skaitmenos). Taigi jungiantis laikui ir šviesai atsiranda šviesoraštis, arba fotografija, kurios oficialaus paskelbimo 180-ąsias metines minime šiomet. Pasak lietuviškojo kinematografo klasiko, operatoriaus Jono Griciaus, už fotografiją retas koks kitas išradimas (gal tiktai ratas) turėjo ir turi žmonijai tokį universalų poveikį ir naudą.

Apie fotografijos naudą (tiesa, karo tikslams) 1889 m. rašyta V. Kudirkos redaguotame, bet dar visai neilustruotame „Varpo“ pirmajame numeryje. Svarstytytos aerofotografijos galimybės iš oro baliono (juk lėktuvų ir dro-nų dar nebuvo): „Netoli Paryžiaus įrengta jau mokslavietė dėl kareivių-aeronautų, kurie tenai mokinasi kariszkos taktikos tinkanczios ar dėl naikinimo prieszininku isz pat debesu, metant torpėdos į miestus ir poziciją prieszin-gos armijos. Ar dėl susineszimo apsuptu mies-tu, ar dėl padarymo libro fotografiszko pa-veikslo vietu, užimtu prieszininkais.“

Nuo tų laikų – per 130 metų, daug vandens visomis upėmis nutekėjo. Fotografija ne tik tapo nepamainomai reikalinga daugelyje žmonių veiklos sričių, bet ir pati išsiskaidė į daugelį raiškos atšakų. Galima sakyti, kad šiuolaikinė fotografija, išsišakojanti į daugybę krypčių, pasireiškia įvairiopais bandymais,

vieno šmaikštuolio žodžiais tariant, – nuo fotoreportažo iki „fotomandražo“.

Kaip paroda vos nepaskendo Galvės ežere

Ypač įstrigo atmintin LŽS Fotosekcijos organizuota 1962-ųjų ekspozicija, kurią jau išleido Lietuvos dailės muziejus, veikęs senojoje Vilniaus rotušėje. Kaip jaunam biurokratui, Žurnalistų sąjungos kūrybinių sekcijų vedėjui, man teko dalyvauti rengiant tą parodą. Kartu su tuometiniu muziejaus direktoriaus pavaduotoju Romualdu Budriu laipiojom kopėčiomis kabindami darbus, kurių aukščiui reguliuoti R. Budrys išmokė rišti specialų muziejinį mazgą. Tada ekspoziciją palankiu gyvu žodžiu spaudoje aukštai vertino žinomi dailininkai – grafikas Stasys Krasauskas, tapytojas Augustinas Savickas, pats muziejaus direktorius tapytojas Pranas Gudynas.

Fotografijai palengva ėmė atsiverti vis įdomesnės ekspozicinės erdvės. 1965 m. vienos tarybinės šventės proga valdžia įsakė surengti didelę fotografijos parodą pagrindinėje Trakų pilies menėje. Tam buvo ne tik pagaminti specialūs standai, bet ir darbai klijuojami ant stiklo (tą procedūrą specialiais žuvų kljais atliko Dailės muziejaus restauratorės). Išties jie atrodė idealiai lygūs, tačiau penki 50x60 cm formato lakštai svėrė tiek, kad vos buvo įmanoma atkelti. Mudu su Algimantu Kunčiumi sunkųjį krovinį pristatėme į Trakus ir sukrovėme į valtį, nes tiltų tarp salų ir kranto dar nebuvo. Kai gerokai nusirėmė nuo kranto, papūtė stiprus vėjas, kurio sukeltos didelės bangos ėmė virsti per valtės kraštus. Jau manėm, kad visa stiklinė ekspozicija nugarmės į Galvės ežero dugną. Vargais negalais prisikapstėme iki pilies salos

ir sutempėme darbus į menę. Tačiau ten bėdos nesibaigė. Pakakdavo vos lengvai kuriuo nors eksponatu takštelėti į akmenines grindis, ir nuskildavo jo kampas. Taip nepataisomai nukentėjo keletas stiklinių fotografijų, kurių jau nebuvo įmanoma eksponuoti.

Daugelio Trakų pilies parodos autorių darbai tapo pirmojo almanacho „Lietuvos fotografija“ („Vaga“, 1967 m.) pagrindu. Anuometinis leidybos procesas trukdavo gana ilgai. Pirmiausia buvo svarbu atskira eilutė pakliūti į „Vagos“ meninių leidinių redakcijos, paskui – į bendrus leidyklos planus, kuriuos dar tvirtindavo Spaudos komitetas. Kartais tie formalumai tęsdavosi ne vienus metus. Bet pakliuvus į planus neberekėjo rūpintis lėšomis. Jau tada ėmė reikštis Antano Sutkaus pramušamoji jėga, kai jis išsirūpino tą atskirą eilutę, o redakcijos vedėja Judita Grigienė pakvietė jauną dailininką ir fotografą Rimantą Dichavičių nuotraukų atrinkti. Man teko prisijungti kiek vėliau, parašyti įžangą.

Dažnėjo ne tik kolektyvinių ar grupės bendraminčių, bet ir pavienių entuziastų rengiamos ekspozicijos. Ryškus to pavyzdys – Mariaus Baranausko organizuota tarptautinė fotografijos paroda „Jis ir ji“.

Nepamiršamos ir kitos anų laikų parodos – 1968 m. sausio 17 d. Vilniuje atidaryta A. Kunčiaus, V. Naujiko, R. Rakausko, A. Sutkaus paroda, pabrėžusi, jog, anot kritiku, „tikrasis menas prasideda ten, kur išryškėja individualybė“. Vėliau pavyko surengti pirmojo vakariečio italų fotomeistro Kajo Marijo Garubos ekspoziciją Dailės parodų rūmuose (dabartiniame Šiuolaikinio meno centre). Tais pačiais metais įkurtas Panevėžio fotoklubas. Kaip čia neprisiminsi jo sielos Liongino Skrebės?! 1968 m. spalio 21–25 d.

Šiaulių fotoklubas, vadovaujamas Antano Dilio, surengė pirmąją *fotosavaitę*, per kurią skaitytos paskaitos fotografijos mėgėjams, vyko parodų aptarimai, susitikimai su žinomais fotografais.

Per Draugiją – į Sąjungą

Pagal komunistų partijos kanonus kurti atskiros kūrybinės sąjungos be Maskvos leidimo nebuvo galima, o jį gauti – daugiau negu utopija, todėl teko apsiriboti mėgėjiškos draugijos terminu. Netrukus susitelkė mūsų iniciatyvinė trisdešimties žmonių grupė.

Nuo ko pradėti? Žinoma, nuo sklandaus pagrindimo įprastine biurokratine kalba, kodėl to reikia. Taip pat būtina parengti įstatus, atitinkančius anuometinius draugijoms keliamus standartus. Teko nusižiūrėti pirmiausia nuo Dailininkų, o ir nuo kitų kūrybinių sąjungų, draugijų atitinkamų dokumentų. Paskui su tuo projektu reikėjo apvaikščioti daugybę instancijų, kol pagaliau 1969 m. spalio 8 d. LKP CK biuras pritarė Lietuvos fotografijos meno draugijos steigimui, o lapkričio 19 d. įvyko pirmasis Draugijos organizacinio komiteto posėdis.

Gana greitai prie organizacinio komiteto įsteigiama Meno taryba. Pirmasis jos posėdis vyko 1970 m. sausio 22 d. Svarstyta – parodų į Prancūziją, Jugoslaviją ir Vengriją parengimas ir išsiuntimas. Kiekvieną Glavlito (tokia absoliučios cenzūros įstaiga) apžiūrėta fotografiją dar turėjo pamatyti anuometinėje Kultūros ministerijoje sėdėjęs valdininkas ir uždėti (arba ne) specialų rusišką spaudą «Разрешено к вывозу из СССР» („Leista išvežti iš SSRS“). Kai kas bandydavo savo fotografijas permesti į Vakarus, apeidamas tokius

barjerus. Bet tai galėjo atsirūgti ne tik siuntėjui, bet ir pačiai Draugijai. Todėl Meno taryba tiesiog buvo priversta griežtai reaguoti į tokius iššokimus. Tai primena 1971 m. sausio 6 d. protokolas Nr. 20, kuriame užfiksuotas „V. Luckaus elgesio svarstymas“ kaip tik už tokį prasižengimą.

Daugelio fotomenininkų suėjimų siela anuomet tapo Povilas Karpavičius – šiemet sukako 110 metų nuo šio mūsų fotografijai brangaus žmogaus gimimo. Malonu ir simboliška, kad memorialinė jubiliejinė P. Karpavičiaus kūrybos paroda 2009-ųjų žiemą buvo surengta būtent Šiauliuose, Fotografijos muziejuje.

Įkūrus Lietuvos fotomeno draugiją, imtos reguliariau rengti teminės, istorinės, kolektyvinės, personalinės, retrospektyvinės, žanrinės ir kitokios parodos. Plėsdama savo veiklą Draugija 1971 m. įsteigė skyrius Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje. 1973 m. duris atvėrė Vilniaus fotografijos galerija, 1979 m. parodinę veiklą pradėjo Kauno fotografijos galerija. 1989 m. Lietuvos fotomeno draugijos pagrindu įsteigta Lietuvos fotomenininkų sąjunga. 2000 m. Fotomenininkų sąjunga Vilniuje atidarė Prospekto galeriją, kuri taip pat skirta fotografijos menui eksponuoti ir propaguoti.

Viena iš prioritetinių Lietuvos fotomenininkų sąjungos veiklos kryptių tapo leidyba. Beveik kasmet buvo parengiamas ir išleidžiamas metraštis „Lietuvos fotografija“, rengiami parodų katalogai, monografijos, albumai. Greta almanacho „Lietuvos fotografija“ (aštuonios knygos nuo 1967 iki 1987 m.) retkarčiais pasirodydavo autoriniai albumai. Iš jų savitai išsiskiria jauno dueto kūriniai – R. Rakausko, A. Sutkaus „Vilniaus šiokiadieniai“ („Mintis“, 1965 m.) arba „Šalis ta Lietuva vadinas“ („Mintis“, 1970 m.). Vėliau būta

kitų gražiai pasidarbavusių porų. Tai Sutkus ir Žvirgždas, parengę puikų fotoalbumą „Atsisveikinant su XX amžiumi“ („Sapnų sala“, 2000 m.). Stabiliai ir vaisingai dirbo Valiulio ir Žvirgždo duetas. Jie pateikė dvi „Fotografijos slėpinių“ knygas (LFS, 2002 ir 2006 m.), taip pat skelbė bendrus straipsnius, skaitė paskaitas. Nuo 1997 m. vėl leidžiami LFS almanachai, tik ilgesniu pavadinimu „Lietuvos fotografija: vakar ir šiandien“.

Nuo pat pirmųjų Draugijos žingsnių pradėta galvoti apie savo periodinį leidinį. Perkratytą daug su fotografija siejamų pavadinimų, kol pagaliau apsisistota prie visiems priimtinos sąvokos „Objektyvas“. Norėta svarbiausia fotoaparato dalimi sujungti menines ir technines temas, o ir būti kiek galima objektyvesniems. Surinktos fotografijos, parašyti straipsniai. Tikėtasi 1971 m. rudenį išleisti pirmąjį „Objektyvo“ numerį. Deja, jis taip ir negimė, net nepasiekė spaustuvės. Pagal anuometinę tvarką teko visą medžiagą parodyti LKP CK kultūros skyriui, kad teiktųsi peržiūrėti ir priartinti (arba ne). Tame skyriuje dirbęs Antanas Gedminas ištarė lemtingąjį „ne“, ir taip buvo užblokuotas „Objektyvo“ pasirodymas. Kas tada išgąsdino aukštesnius viršininkus, kurių nuomonę turėjo mums perduoti laikinai biurokratu dirbęs ir mums palankus dailininkas Antanas, taip ir iki šiol neaišku. Tiesa, „Objektyvui“ skirta medžiaga neužsigulėjo stalčiuose ir nežinioje. Ji skelbta periodiniuose ir kituose leidiniuose. Vėliau pasirodė iki šiol dukart per metus išeinantis žurnalas „Fotografija“.

Sąsajos su Vakarisais

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, gaušėjo sąsajų su Vakarisais. Septynioliktajame Nidos fotoseminare (1994) savo darbais

demonstravo Joe Everattas, vos vienišas svečias iš Anglijos, o kitamet (1995) jau mūsų jaunieji fotografijos ambasadoriai kauniečiai G. Česonis ir M. Kavaliauskas dalijosi šviežiais įspūdžiais apie grandiozinį tarptautinį Arlio (Prancūzija) festivalį ir seminarą Burhauzene (Vokietija). Įdomu, jog kai kurie užsieniečiai ėmėsi lietuviškos tematikos. Pavyzdžiui, vokiečių fotografė K. Reihart sukūrė ir pademonstravo savo reportažą apie lietuvišką kiaušę (XIX seminaras, 1996). Draugiški atvykėliai skaitė paskaitas, rodė savo ir kolegų fotografijas. Tarptautiškai skambėjo ir pagrindinė dvidešimt pirmojo seminaro (1998) tema „Lietuvos fotografija pasaulinės fotografijos kontekste“. Jau nebe pirmą kartą tokioje auditorijoje prabilta apie postmodernizmo sklaidą mūsų fotografijoje.

Kaip tą rudenį rašė kritikas S. Valiulis, „jau kelinti metai gyvename paženklininti postmodernizmo. Ateina ir naujos minties karta su pačiais keisčiausiais postmodernistiniais eksperimentais, kuriuose fotografija maigoma iš visų pusių (kopijavimas, paspalvinimas, naujų sekvencijų kūrimas), apdorojama sena mėgėjiška fotografija. Postmodernistinė fotografija daug dėmesio skiria saviraiškiai, daiktų įženklitimui, naujai vaizdo kūrimo ir suvokimo koncepcijai.“

Nuo Nepriklausomybės atkūrimo praužus pirmajam dešimtmečiui, kai tikėtasi, kad viską sureguliuos rinka, teko pripažinti, jog dvasinės meno vertybės neišmatuojamos vien pinigais.

Fotomenininkų sąjunga dabar

Lietuvos fotomenininkų sąjunga yra kūrybinis susivienijimas, kurio branduolys šiuo

metu yra pirmininkas Gintaras Česonis, atsakingoji valdybos sekretorė ir parodų kuratorė Vilma Samulionytė, finansininkė Danutė Sakalauskienė, projektų koordinatore Ugnė Marija Makauskaitė, LFS bibliotekos ir fondo tvarkytoja Palmira Barkuvienė, Prospekto ir Vilniaus galerijų vedėjai bei interneto svetainės prižiūrėtojai Asta Jonušaitė ir Vytautas Diškevičius, ūkio dalies vedėjas, ekspozicijų technikas Zenonas Chlevinskis. Taip pat aktyviai veikia LFS Kauno (vadovas Gintaras Česonis) ir Klaipėdos (vadovas Darius Vaičekauskas) skyriai su galerijomis.

Kaip miesto Dailės galerijos dalis, dirba Panevėžio fotografijos galerija, savitai pasireiškianti greta kitų vaizduojamojo meno sričių. Aktyvi ir plačiašakė veikla būdinga Šiaulių „Aušros“ muziejaus padaliniui – Fotografijos muziejui, kurį įkūrė A. Dilys. Tai – vienintelis specializuotas fotografijos meno ir technikos muziejus Lietuvoje. Jis saugo reikšmingą beveik 150 000 eksponatų ir muziejinių vertybių Lietuvos vizualiojo paveldo, fotografijos technikos ir įrangos, spaudinių ir dokumentų rinkinį. Muziejuje rengiamos šiuolaikinės ir istorinės Lietuvos bei užsienio fotografijos parodos, vyksta susitikimai su autoriais, fotografijos tyrinėtojais, edukaciniai užsiėmimai. 2014 m. muziejuje įkurtas Vito Luckaus fotografijos centras, kuris tyrinėja XX a. antrosios pusės Lietuvos meninę fotografiją ir vieno conceptualiausių jos atstovų – V. Luckaus kūrybą, rūpinasi jo archyvo išsaugojimu, kitų šio laikotarpio fotografijos kūrėjų archyvų globa, tyrimu ir sklaida.

Be leidybos ir parodinės veiklos, LFS daug dėmesio skiria edukacijai. Nuo 1973 m. rengiamas kasmetinis fotografijos seminaras Nidoje. Parodų metu skaitomos paskaitos, vyksta susitikimai su menininkais, diskusijos ir

knygų pristatymai. Per penkis dešimtmečius jau kelios kūrėjų ir teoretikų kartos toliau tęsia ar šiuolaikiškai interpretuoja fotografijos meno reiškinį.

Vieną rudens savaitę Nida tampa laikinąja Lietuvos fotografijos meno sostine. Jau keturiasdešimt du kartus ten vyko LFS kūrybinis sambūris. Iš pradžių jis vadintas seminaru, vėliau – fotoakademija, o šiuo metu – simpoziumu. Gal išties pastarasis pavadinimas geriausiai atitinka šio tęstinio renginio esmę.

Į Nidos seminarą susirenka įvairių kartų, tautų ir meninių išraiškų, žanrų atstovai. Kiekvienas autorius skirtingai perteikia Neringos grožio paslaptį. Šiuose renginiuose kasmet lankosi užsienio svečiai: fotografai, galerijų vedėjai ir savininkai, menotyrininkai, edukatoriai. Nidos seminarų ašis yra savų ir užsienio lektorių paskaitos. Iš saviškių būtų galima pasigėrėti originaliomis šiauliečio Virginijaus Kinčinaičio, kauniečių Romualdo Požerskio ir Tomo Pabedinsko, vilniečių Agnės Narušytės ir Stanislovo Žvirgždo apžvalgomis bei įžvalgomis.

Fotografijos meno ateitis

Drįstu teigti, kad pastarieji penki dešimtmečiai buvo (pagal atitinkamo meto galimybes) prasmingai *nuskinti* mūsų fotografijai, jos *lietuviškai mokyklai* ir apskritai mūsų kultūrai, nepaisant visų kliūčių ar apribojimų.

Įsigalėjus skaitmeniniams aparatams, plečiasi elektroninė betvarkė. Reikia nemažai valios ne vien laikyti kompiuterio atmintyje, bet ir perkelti į laikmenas bei surūšiuoti nufotografuotus kadrus. Be to, neretai paskubama ištrinti tai, kas ateityje gali įgyti didesnę išliekamąją

vertę. Nors išties daugeliui tiesiog nusibosta vienodai fotografuoti, kai, anot menotyrininko Vytauto Michelkevičiaus, „šiuolaikinė medijų industrija kopijuoja save pačią, o vizualinėje kultūroje dinamiškas vaizdas išstumia statišką fotografiją. Fotografija praranda savo senąsias vertybes ir požymius, o naujieji dar nesusiformavę. [...] Prigimtinė fotografijos teisė fiksuoti ir dokumentuoti panaikinama.“

Ak, tas jaunatviškas radikalizmas, užsimojantis panaikinti net „prigimtinę fotografijos teisę“. Per 180 savo gyvavimo metų fotografija buvo ne tik aukštinama, kad numarins tapybą ir grafiką, bet ir genama šalin nuo mūzų Olimpo, kaip nesavarankiškas menas, tačiau kad būtų visai panaikintos kokios nors jos teisės, iki šiol neteko girdėti. Visgi ir kategoriškuose pareiškimuose yra tiesos, jog fotografijai taip pat sveika paieškoti naujų raiškos galimybių ne vien pagal naujamadišką „nuobodulio teoriją“.

Kasdien po pasaulį keliauja tūkstančiai turistų. Neatgaudami kvapo jie risnoja apžiūrinėdami senąsias ir naujoviškas įdomybes, spragsi fotoaparatais arba „panoramuoja“ vaizdo kameromis. Keliauninkai prisigamina milijonus vienodai vidutiniškų kadrų. Ir vienodai nuobodžių: čia – prie tokio paminklo, čia – prie rotušės, čia – prie bažnyčios, čia – prie kanalo. Grįžę į namus jie įstengia vos kartą du su draugais peržiūrėti savo kelionių vaizdų rinkinius ir pamiršta, nes kasdienybė juos vėl įsiurbia iki kitos kelionės. O tada iš naujo nerinama į vaizdinę nuobodybę.

Pasak Džo Elberto, geras fotografas, net ir fotografuodamas nuobodžią kasdienybę, rutiną, turėtų stengtis rasti būdą, kaip nuotrauką pateikti ne tokia nuobodžia forma, kiek įmanoma nutolinti ją nuo standartinės

situacijos. Taip iliustracinę funkciją atliekanti fotografija labiau sudomina skaitytojus. Žinome keturis tradicinės fotografijos žanrus: portretą, peizažą, natiurmortą ir žanrinį vaizdelį. Visai kitokie yra fotožurnalistikos žanrai, kai, jungdami tradicinę fotografiją su vienokiu ar kitokiu tekstu bei komentaru, gauname dvi dešimtis specifinių junginių, kurie ir yra ta fotožurnalistikos kūrinio forma pasirinktai informacijai pateikti.

Tam, kad fotografija perteiktų ne tik informaciją, bet ir keltų jausmus, reikia žvitrūsos akies ir gajos fantazijos. Unikalus gebėjimas, kai fotografija kalba be teksto ir pasako kur kas daugiau, nei pasakytų spausdintas žodis. Tam pasiekti reikalingas talentas ir atkaklus triūsas. Nemažai šiuolaikinių fotokorespondentų darbų yra sulaukę didesnio ar mažesnio atgarsio. Tarp šių žmonių galima paminėti R. Danisevičių, J. Staselį, R. Neverbicką, R. Jurgaitį, G. Svitojų, L. Brundžą, T. Kaunecką, V. Grigą ir kitus.

Talentingi fotografai plečia mūsų vizualinio suvokimo galimybes, realybės atspindžius paversdami menu. Savotišku, nepakartojamu menu, apie kurį vienas žymiausių jo atstovų, pirmosios visą pasaulį apėmusios tarptautinės parodos „Žmogaus šeima“ („Family of man“) rengėjas niujorkietis Edvardas Steichenas rašė: „Kai aš tik pradėjau domėtis fotografija, galvojau, kad ji priklauso vienam iš dailiųjų menų. Šiandien manau kitaip. Fotografijos pašaukimas – skatinti žmonių tarpusavio supratimą ir padėti žmogui susigaudyti pačiam savyje. O tai vienas sunkiausių uždavinių pasaulyje.“

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Angelina Liaudanskienė

Vytauto Gedgaudo atminimas grįžo į gimtinę

Išsvijęs spauda, kurioje dirbo žurnalistas ir redaktorius Vytautas Gedgaudas.

”

Mažeikių muziejuje surengta paroda „Atminties tiltai“, skirta Lietuvos žurnalistų sąjungos (LŽS) garbės nariui, žurnalistui ir redaktoriui Vytautui Gedgaudui (1912–1999) atminti.

“

Parodos sumanytoja ir autorė LŽS Vilniaus skyriaus pirmininkė, V. Gedgaudo premijos laureatė, Vilniaus universiteto doc. dr. Jolanta Mažylė sako, jog pastarąją parodą, kuri LŽS rūpesčiu nukeliavo į V. Gedgaudo gimtuosius Mažeikius, sudaro dvi ekspozicijos.

Būtent pirmojoje aštuoni paveiksai pasakoja apie Vytauto gyvenimo ir žurnalistinės kūrybos etapus, kuriuos santūriai komentavo pats Vytautas, aptardamas savo darbo spaudoje penkiasdešimtmetį. Šios ekspozicijos tekstas ir nuotraukos paimtos iš jo asmeninio archyvo, kurio tvarkymu ir grąžinimu į Lietuvą reikalais rūpinasi dr. J. Mažylė.

Antroji ekspozicijos dalis – tai savarankiška V. Gedgaudo meninės fotografijos paroda „Vienas modelis, viena meilė, vienas gyvenimas“. Pateikiamos iki šiol niekur neeksponuotos meninės nuotraukos, darytos kone prieš šešis dešimtmečius. Į jas žvelgiant labai įdomu ir džiugu pažinti dar vieną žurnalisto ir redaktoriaus talentą.

Parodos atidarymo išskilmėse šių metų lapkritį dalyvavo Mažeikių visuomenės atstovai, gimnazistai, LŽS Vilniaus skyriaus nariai. Vyriausiasis muziejaininkas Vytautas Ramanauskas atidarydamas parodą pasidžiaugė, kad kraštiečių atminimas įvairiomis formomis ir būdais grįžta į gimtinę. Jis perskaitė ir Akmenės rajono garbės piliečio, V. Gedgaudo premijos laureato, žurnalisto ir redaktoriaus Leopoldo Rozgos, negalėjusio atvykti į šią šventę,

sveikinimą. L. Rozga paminėjo, jog šiemet Merkelio Račkausko gimnazija, kurią baigė V. Gedgaudas, švenčia 100 metų jubiliejų. Anot jo, būti V. Gedgaudo premijos laureatu yra didelė atsakomybė, tad yra ir pareiga bent kukliai prisidėti tęsiant garbingiausias Lietuvos žurnalistikos tradicijas. Kaip sakė L. Rozga, mūsų dienų žurnalistams V. Gedgaudas yra ir liks pavyzdžiu, kaip nepasiduoti menkoms politinėms aistroms ir išlikti objektyviu bei nešališku savo profesijos atstovu.

Žurnalistė, tyrėja dr. J. Mažylė pirmoji iš dvidešimt dviejų V. Gedgaudo premijos laureatų susidomėjo šios asmenybės rašytiniu palikimu ir pradėjo rinkti medžiagą monografijai. Džiaugiamės, kad jau dabar galime susipažinti su gausia medžiaga iš V. Gedgaudo archyvo.

Vytautas Gedgaudas (1912–1999) – žurnalistas, politikos apžvalgininkas, ilgametis JAV lietuvių laikraščio „Dirva“ redaktorius, dirbęs ir kino industrijoje, dokumentinių filmų kūrėjas. Kartu su žmona Stefanija 1997 m. įsteigė savo vardo premiją už geriausius, originaliausio turinio ir formos žurnalistikos darbus.

Šiemet apdovanotas jau dvidešimt antras šios LŽS prestižinės premijos laureatas.

Reginos Kubertavičienės nuotraukos

Parodos apie V. Gedgaudą iniciatorė ir autorė dr. Jolanta Mažylė ir Mažeikių muziejaus vyriausiasis muziejaininkas Vytautas Ramanauskas.

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

„Lietuviais esame mes gimę!“ – žurnalistų projektas

Su parodos dalyviais, kolegomis žurnalistais Kaune.
Lilijos Valatkienės archyvo nuotr.

„Alytuje, Kaune, Šiauliuose, Klaipėdoje, Panevėžyje ir Vilniuje šiemet buvo surengta žurnalistės Lilijos Valatkienės fotografijų paroda „Lietuviais esame mes gimę!“, skirta Pasaulio lietuvių metams. Paroda vyko kartu su aktualia kultūrologo, buvusio ilgamečio Australijos lietuvių bendruomenės pirmininko Vytauto Jono Juškos paskaita apie lietuvius ir lietuviybę šiuolaikiniame pasaulyje.

Šį turą Lietuvos žurnalistų sąjunga ir Nacionalinė žurnalistų kūrėjų asociacija kartu su L. Valatkienė ir V. J. Juška paskyrė ypatingai progai – 2019 m. sukanka 70 metų, kai buvo paskelbta Lietuvių charta, kuria įsteigta Pasaulio lietuvių bendruomenė. 1949 m. birželio 14 d. Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas (VLIK) paskelbė Lietuvių chartą. Tai moralinis kodeksas, kuriame išsipareigota siekti, kad Pasaulio lietuvių bendruomenė (PLB) vienytų visus už Lietuvos ribų gyvenančius lietuvius, taip pat išlaikyti, kurti bei ugdyti lietuvių tautos gyvastį: jos kalbą, kultūrą, papročius, tradicijas, remti Nepriklausomos Lietuvos valstybę. Pasaulio lietuvių bendruomenė – tai lietuvius visame pasaulyje vienijanti visuomeninė nepolitinė organizacija. 2019 m. ji jungė 45 šalių lietuvių bendruomenes ir lietuvius, kurie gyvena už Lietuvos ribų.

V. J. Juškos paskaitose-diskusijose keliamas klausimas, ar pažįstame trečiąją emigruojančių lietuvių bangą ir kiek mitų apie šį reiškinių sukūrta? Apie tai su regionų gyventojais diskutuoja kultūrologas V. J. Juška. Jo paskaitoje kalbama apie PLB kūrimą, jos raidą ir iššūkius, pristatoma ir Lietuvių charta.

Kartu su paskaitomis-diskusijomis vyko žurnalistės, fotomenininkės Lilijos Valatkienės fotografijų paroda, kurią sudarė dvi dalys. Pirmojoje dalyje L. Valatkienė, naudodamasi archyvų nuotraukomis, sukūrė įdomius vaizdo pasakojimus apie pirmąją lietuvių emigrantų bangą. Antrojoje dalyje demonstruojamos autorės fotorefleksijos, atspindinčios aplankytas vietas ir sutiktus žmones.

Apie Vytautą Joną Jušką

1953 m. gimė Jungtinėje Karalystėje. 1960 m. emigravo į Australiją. Baigęs Melburno Viktorijos universitetą, visą laiką skyrė visuomeniniam, kultūriniam ir politiniam darbui Australijos lietuvių bendruomenėje. Puoselėjo akademines Baltijos šalių studijas Makvario universitete, rengė ir vedė radijo laidas lietuvių kalba, rašė į lietuvišką spaudą, tyrinėjo Australijos lietuvių problematiką, skaitė paskaitas Lietuvių bendruomenėje bei tarptautinėse konferencijose. Vadovavo įvairioms Australijos organizacijoms. Į Lietuvą grįžo 2010 m., atkūrė Lietuvos pilietybę. Šiuo metu puoselėja kultūrinę veiklą, dėsto anglų kalbą, verčia tekstus iš lietuvių į anglų kalbą, dirba su Pasaulio lietuvių bendruomene bei lietuviškomis kultūros organizacijomis.

Klaipėdoje parodos lankytojai, sužavėti paskaitos apie pasaulio lietuvius, V. J. Juškai įteikė istorinę Lietuvos vėliavą. *Jolantos Beniušytės nuotr.*

Parodos detalė. *Lilijos Valatkienės nuotr.*

Apie Liliją Valatkienę

Žurnalistė, redaktorė, fotomenininkė. Lietuvos žurnalistų sąjungos narė. 2015 m. suteiktas Lietuvos meno kūrėjo statusas. Baigė Vilniaus universitetą, įgijo žurnalistikos specialybę. Stažavosi Fredrikstado (Norvegija) institute. 1989–2009 m. laikraščio „Lietuvos rytas“ žurnalistė, žurnalų „Stilius“ ir „Stilius PLUS“ įkūrėja ir vyriausioji redaktorė. Šiuo metu menininkė dirba su keliais kūrybiniais projektais, skirtais Pasaulio lietuvių metams, skaito paskaitas, iliustruoja knygas, rašo straipsnius apie Lietuvos menininkus bei aktyviai dalyvauja parodose. Surengė 20 asmeninių fotografijų ir mišria technika atliktų kūrinių parodų, dalyvavo kolektyvinėse parodose, konkursuose, tarptautinėse meno kvadrinalėse, teminėse ekspozicijose, skirtose Lietuvos valstybingumui paminėti. Jos kūrinių yra įsigiję Lietuvos, Ukrainos, Baltarusijos, Lenkijos, Škotijos, Prancūzijos, Šveicarijos, JAV ir Australijos privatūs kolekcininkai.

Parengė Jolanta Beniušytė

Nuotraukose – parodos „Lietuviais esame mes gimę!“ akimirkos didžiuosiuose Lietuvos miestuose

Parodoje Alytuje (iš kairės) LŽS Alytaus skyriaus pirmininkė Alma Mosteikaitė, LŽS pirmininkas Dainius Radzevičius, parodos autoriai. *Lilijos Valatkienės archyvo nuotr.*

Interviu apie parodą Šiaulių kolegoms. *Lilijos Valatkienės nuotr.*

L. Valatkienė (iš kairės) su LŽS Klaipėdos apskrities skyriaus pirmininke Jolanta Beniušyte ir Klaipėdos rajono laikraščio „Banga“ redaktore Vilija Butkuviene. *Palmiros Martinkienės nuotr.*

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Keturios Leonardo Skirpsto nuotraukų parodos

”

„Gražiai pradėta, gražiai ir baigta... LŽS 90-mečio minėjimo metai eina į pabaigą, Seime padėjom tašką surengę ekspedicijos „Vienybės kelias‘19“ parodą. Ačiū fotografui Leonardui Skirpstui!“– džiaugėsi Lietuvos žurnalistų sąjungos Kelionių žurnalistų klubo pirmininkas, ekspedicijos „Vienybės kelias 19“ vadovas Gerimantas Statinis lapkričio 19 d. Lietuvos Respublikos Seime surengtoje šios ekspedicijos fotografijų parodoje, kurios autorius LŽS Vilniaus skyriaus žurnalistas, fotomenininkas Leonardas Skirpstas.

“

Žurnalistas, fotomenininkas Leonardas Skirpstas parodos atidaryme M. Mažvydo bibliotekoje. *Bibliotekos nuotr.*

Gero žodžio L. Skirpstui negailėjo ir kiti kolegos, kalbėdami, jog tikrai verta dėmesio paroda, kurioje autorius atsiveria kaip puikus dokumentalistas, turintis menininko gyslelę. „Žiūrėdamas parodą atpažįsti profesionalo nuovoką, ilgamečio darbo patirtį, aukštą meistriškumą ir gerą skonį. Spaudžiu dešinę“, – socialiniame tinkle rašė Vidmantas Valiušaitis, Martyno Mažvydo bibliotekos darbuotojas, rašytojas.

Ištis vilnietis L. Skirpstas šiais LŽS jubiliejiniais metais padirbėjo labai kūrybiškai – surengė net keturias fotografijų parodas.

„Dienos ir naktys: būti ar nebūti“

Šiomet sausio 11 d. Ignalinos krašto muziejuje vyko Laisvės gynėjų dienai skirtas

renginys. Jame pristatytos dvi parodos: L. Skirpsto fotografijų paroda „Dienos ir naktys: būti ar nebūti“ ir dailininkės Sofijos Kanaverskytės tekstilės asmenybių atvaizdai „Lietuvos didieji“. Parodą, skirtą Laisvės gynėjų dienai, pristatė pats autorius L. Skirpstas. Leonardas – profesionalus žurnalistas, pirmąją fotografijų parodą jis surengė dar besimokydamas Palangos vidurinėje mokykloje. Dokumentinę fotografiją Leonardas prisiminė prieš penkerius metus, kai rado šūsnių senų, šiek tiek laiko ir aplinkos pakeistų, bet vertingų, negatyvų. Parodos „Dienos ir naktys: būti ar nebūti“ fotografijos nukelia į netolimus iki širdies gelmių įsirėžusius įvykius – Sausio 13-ąją. Nuotraukose užfiksuoti žmonių susibūrimai prie to meto Aukščiausiosios Tarybos, barikaduojamos gatvės, iškasti grioviai sovietinės armijos technikai pristabdyti. Ne spalvotoji fotografija savuoju žavesiu prabyla į mus įamžintais vaizdais ir veidais tam, kad primintų, padėtų iš naujo pajusti, o jaunesniems – sužinoti, kas buvo, kaip galėjo ir kaip neturėtų būti.

„Maidanas, 2014-ųjų vasaris“

Minint 5-ąsias Maidano žudynių metines Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje vasario 20 d. atidaryta žurnalisto L. Skirpsto fotografijų paroda „Maidanas, 2014-ųjų vasaris“.

Nacionalinės bibliotekos generalinis direktorius prof. dr. Renaldas Gudauskas pažymėjo, kad tai jau antroji L. Skirpsto paroda šios bibliotekos Valstybingumo erdvėje. „Prasminga, kad pirmoji ekspozicija buvo skirta 1988 m. Sąjūdžio mitingui Vingio parke atminti, o dabartinė – Maidano didvyriams ir tebesitęsiančiai ukrainiečių kovai pagerbti. Abi jas vienija valstybingumo tema“, – sakė R. Gudauskas. Ukrainos ambasadorius Lietuvoje J. E. Volodymyras Yatsenkivskiyi puikia lietuvių kalba dėkojo Lietuvos žmonėms už supratimą ir palaikymą. „Dar labai gyvatų įvykių atmintis ir išlikusios labai stiprios

emocijos. Mes nepamiršime didvyrių aukų ir nepasiduosime. Eisime iki pergalės kovoje už mūsų ir jūsų laisvę“, – sakė Ukrainos ambasadorius.

Parodos autorius L. Skirpsta kalbėjo apie tai, kad jam vis nepavyksta fotografuoti paukščių, gėlių ir rūko. „XXI amžiaus pradžioje gražioje šalyje, sostinės širdyje šaudomi žmonės. Man pasidarė baisu. Prisiminė Sausio 13-osios naktis Lietuvoje. Daug sąsajų: mums pažįstamas scenarijus, režisierius ir aktoriai statistai. Daug negalvojęs priėmiau sprendimą – vykstu į Kijevą. Tikrai ne iš smalsumo. Iš europietiško solidarumo ir profesinės pareigos“, – penkerių metų senumo įvykius prisiminė parodos autorius. Fotografą jaudino ir bendravimas su ukrainiečiais Maidane. Šie jį stabdydavo sužinoję, kad atvyko iš Lietuvos, kalbindavo, apkabindavo, susigraudindavo. Maidane jis matė ne vieną lietuvišką trispalvę. „Didžiavausi, kad esu iš Lietuvos“, – atviravo L. Skirpsta.

Slėpti istoriniai kadrai vos nedingo

Rugpjūčio 23 d. trys Baltijos šalys – Lietuva, Latvija ir Estija – minėjo istoriškai reikšmingą laisvės ir tautos vienybės išraišką žymincią sukaktį – Baltijos kelio 30-metį. „Baltijos kelio simboliu tapo šimtus kilometrų nusidriekusi gyva rankomis susikibusių žmonių grandinė, tačiau ne mažiau svarbi ir įdomi kiekvieno šiame istoriniame įvykyje dalyvausio žmogaus istorija. Būtent toks lokalus Baltijos kelio fragmentas, driekęsis Vilniuje, užfiksuotas Leonardo Skirpsto fotografijoje“, – rašyta pristatant tą išskirtinę progą M. Mažvydo bibliotekoje surengtą jo parodą.

Fotomenininkas L. Skirpsta pripažįsta, kad dabartiniu metu gerokai labiau supranta anuometinių įvykių reikšmę. „Aš pats stovėjau kelyje, todėl suprantu, kad galėjau padaryti gerokai daugiau kadru. Tuo metu visko nesureikšminome. Viską fiksavau kaip įvykį,

tačiau negalvojau apie šių kadru svarbą ateičiai. Dabar, žvelgiant iš laiko distancijos, šios akcijos reikšmė neginčytina. Tądien atsistojome išlaisvėjimo kelyje, mokykloje net negalėjau įsivaizduoti, kad grius SSRS. Pats įvykis unikalus. Pasauliui parodėme, ką turime. Tai buvo ėjimas ir kelias į laisvę. Simboliškai vėl visos trys valstybės atėjome į laisvę“, – kalbėjo fotografas. Baltijos kelio paroda – per laimingą atsitiktinumą gimęs projektas. Fotografijos galėjusios likti užmarštyje. L. Skirpsta pasakoja, kad dėl saugumo nuotraukų negatyvus buvo įvardijęs netikru pavadinimu. Po kelių dešimčių metų išskirtinius 1989 m. rugpjūčio 23-iosios kadrus stengėsi rasti tarp daugybės kitų, tačiau nesėkmingai. „Užmiršau, kaip pavadinau kadrus, ir pradėjęs ieškoti vis neradau vokų. Nutariau žiūrėti, tikrinti po vieną. Vienas buvo pavadintas „Išvyka į kolūkį“, ten ir radau Baltijos kelio nuotraukas“, – laimingą atsitiktinumą prisiminė parodos autorius.

Keturių Leonardo Skirpsto nuotraukų parodos

„(Ne)lokali istorija“

Lygiai prieš 30 metų ant Vilniaus Šeškinės kalvų fotomenininkas įamžino trumpą Baltijos kelyje nusidriekusi gyvosios žmonių grandinės fragmentą, išraiškingai bylojantį, kokia įdomi ir emociškai trikdanti kiekvieno Baltijos kelio dalyvio istorija. Fotografas sakė vienoje iš vienuolikos ekspozicijų sudarančių nuotraukų suskaičiavęs daugiau kaip 200 žmonių, kitoje jų matyti apie 130. Tarp L. Skirpsto tądien atsitiktinai įamžintųjų buvo ir viena šeima – penkiametės dvynės Rūta ir Rasa su vyresniu broliu, mama ir tėčiu. Mergaitės istorinėje fotografijoje vilki tautinius kostiumėlius, delnuose gniaužia po gėlės žiedą, lyg ir jurgino, ir visi šeimos nariai susijusę rankomis.

„Aš irgi stovėjau šitoje žmonių minioje – toks patenkintas. Buvau pasikabinęs fotoaparata,

tad atsitraukiau ir pafotografavau. Dabar galiu grauztis, kankintis, kad neturėjau „mobilkos“ – būčiau pats nusifotografavęs. Neturėjau drono – būčiau fantastiškų vaizdų padaręs. Bet yra, kaip yra“, – atidarydamas savo rastų istorinių kadrų parodą „(Ne)lokali istorija“, skirtą Baltijos kelio 30-mečiui, kalbėjo L. Skirpsta.

Vilnietis žurnalistas, fotografas papasakojo, kaip nusprendė Baltijos kelyje stovėti būtent prie Šeškinės kalvų. Iš pradžių, pasak jo, buvo mintis eiti prie Katedros, bet paskui su draugu nutaręs, kad ten dėl žmonių gausos grandinės vaizdo nesimatys, taigi strategiškai abu Šeškinės kalną pasirinkę dėl gero vaizdo.

„Prieš 30 metų ilgai ir sumaniai ieškojome kelio į laisvę, galima sakyti – į šviesą, į savo geresnę ateitį. Žinoma, tada to įvykio lyg ir nesureikšminome. Prisiminus istoriją,

1988 m. Vingio parke įspūdį darė tūkstantinė minia, o 1989-aisiais į Baltijos kelią išėjo milijonai. Ir nepasakysi, kad tai tik saujelė nacionalistiškai nusiteikusių žmonių. Dėl jų ryžto, užsidegimo pasaulis į mus atkreipė dėmesį, pamatė tris nedideles respublikas. Ir tas mūsų ėjimas į laisvę automatiškai persidavė daugeliui kitų tautų žmonių“, – kalbėjo parodos autorius.

Jo manymu, tų metų įvykių reikšmė geriau suvokiama šiais laikais. Juk, svarstė L. Skirpsta, 1989-ųjų rugpjūčio 23-iąją dar nežinojome, kaip viskas gali apsisukti, apsi-
versti, – buvo ir tokių, kurie bijojo, nėjo.

„Toje lokaloje mano vietoje daugybė žmonių, kurie atėjo, parodė drąsą, ryžtą. Dabar norima Baltijos kelią atkartoti – kaip vieni pėstute ėjo, kiti važiuoti. Ir po penkiasdešimt metų tai galbūt pakartosime, tačiau niekada neatkursime tos dvasios ir to buvusio fono, o jis buvo ganėtinai sudėtingas, bet svarbiausia – su gera pabaiga“, – teigė fotomenininkas.

Pagal 15min, bernardinai.lt ir Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos informaciją parengė Jolanta Beniušytė

Leonardo Skirpsto nuotraukos

Leonardo Skirpsto parodoje Seime „Vienybės kelias‘19“ – autorius (pirmas priklausęs iš kairės) su kolegomis žurnalistais.

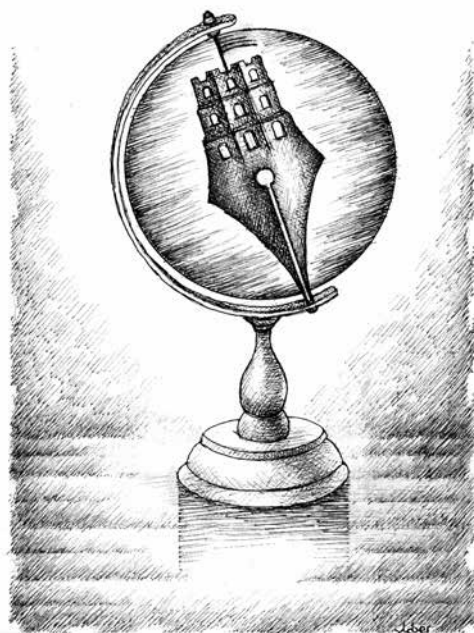

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Kolegų išleistos knygos

- Bagurskienė Jūratė (sudarytoja). *Aštuoniasdešimt: žurnalisto Jono Laurinavičiaus jubiliejiniai metai*, Kaunas, 2019, 183 [1] p., 100 egz.
- Čekuolis Algimantas. *Kur velnias nenešioja*: apysakos, Vilnius, 2019, 154 [3] p., 4 000 egz.
- Česnulis Vytautas Valentinas. *Merkinės cerkvė*, Vilnius, 2019, 127 [1] p., iliustr., faks., portr., 300 egz.
- Česnulis Vytautas Valentinas. *Mokytojai Grušauskai*, Vilnius, 2019, 23 [1] p., faks., 70 egz.
- Daniliauskas Raimondas, Girininkienė Vida. *Ižvalgos apie Šakių apskritį*, Vilnius, 2019, 605 [3] p., iliustr., faks., portr., žml., 600 egz.
- Garonas Aronas. *Vilnietiškas žydų pasaulis* [straipsnių, rašytų periodiniams leidiniams, rinktinė], sudarė Tamara Garon, Eugenijus Garonas, iš jidiš kalbos vertė Indrė Jofytė, Vilnius, 2018, 195 [7] p., iliustr., faks., portr., 500 egz.

- Giedraitytė-Gudjurgienė Gerda. *Žurnalisto duona vėjų mieste, arba Prisiminimai apie Klaipėdą*, Vilnius, 2019, 77 [3] p., iliustr., faks., portr., 50 egz.
- Indriūnas Algimantas (sudarytojas). *Iki globalinės katastrofos tik 12 metų*, Vilnius, 2019, 218 [1] p., 100 egz.
- Jastramskis Deimantas. *Žiniasklaidos politika Lietuvoje*: monografija, Vilnius, 2019, 230 [1] p., 200 egz.
- Juraitis Valentinas (sudarytojas). *Pasvalys* [fotoalbumas], Vilnius, 2018, 135 [1] p., iliustr., portr., 1 000 egz.

- Laucius Jeronimas. *Pats atsisveikinu su depresija*, Vilnius, 2018, 61 [3] p., 2 400 egz.
- Laucius Jeronimas. *Įkvėpti vėjo ir dangaus*: Margio novelės, Vilnius, 2018, 173 [7] p., iliustr., 500 egz.
- Laurinavičius Jonas. *Paulius Širvys ir Kaišiadorys*: atsiminimai, publikacijos, rankraščiai, yra S. Lipskio ir A. Rybelio str., Kaunas, 2019, 147 [1] p., iliustr., faks., portr., 150 egz.
- Laurinavičius Jonas. *Skristi reikalingi sparnai*: žmonės, knygos, atsiminimai, Kaunas, 2019, 299 [1] p., iliustr., faks., portr., 100 egz.
- Laurinavičius Jonas. *Wieczny krąg*: wiersze, z litewskiego na polski przetłumaczyła Władysława Orszewska-Kursevičienė, Kaunas, 2019, 99 [1] p., iliustr., 100 egz.
- Matulevičius Algirdas. *Mažosios Lietuvos ir lietuvininkų fenomenas Europos kultūroje* (sudarytoja Loreta Nikolenkienė), Kaunas, 2019, 179 [1] p., iliustr., faks., portr., žml., 50 egz.
- Paltanavičius Selemonas. *Voveriuko metai*, iliustravo Reda Tomingas, Vilnius, 2019, 59 [1] p., 2 000 egz.
- Skaržinskas Česlovas. *Kvepiantis, skambantis laikas*: esė, Vilnius, 2019, 189 [3] p., 500 egz.
- Šniukas Domas. *Žurnalistikos lankose*: gairės, datos, veidai, Vilnius, 2018, 347 [3] p., iliustr., faks., portr., 200 egz.
- Šiaulys Kazimieras. *Kulių varpai, skambėkite!* Vilnius, 2019, 70 [2] p., iliustr., faks., portr., 200 egz.
- Šurnaitė Lavija. *Pakeliui su savimi*, Vilnius, 2019, 287 [1] p., 4 000 egz.
- Tapinas Andrius. *Prezidentas*: politinis trileris, Vilnius, 2019, 277 [2] p., 8 000 egz.
- Tombak Eva. *Atia, suskia!* 33 minčių išvairavimo dienos, Vilnius, 2019, 222 [1] p., iliustr., 600 egz.
- Valiukevičius Valdas. *Dakaro kariai*, Kaunas, 2018, 283 [3] p., iliustr., 3 000 egz.
- Žukauskas Vytautas (sudarytojas), Juraitis Valentinas (teksto autorius). *Sūduvos krašto vaizdai*: fotografijos, 1965–2015, Vilnius, 2019, 103 [1] p., iliustr., 500 egz.
- *Žurnalistika*: almanachas, redaktorė Jolanta Beniušytė, Vilnius, Nacionalinė žurnalistų kūrėjų asociacija, 2018, nr. 2, 128 [1] p., iliustr., faks., portr., 600 egz.
- *Žurnalistika*: almanachas, redaktorė J. Beniušytė, Vilnius, NŽKA, 2019, nr. 1, 128 [1] p., iliustr., faks., portr., 600 egz.

Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas

„Kabinetas 339“ – žurnalistinio tyrimo knyga

Dovydo Pancerovo nuotr.

„Lapkričio viduryje pasirodė „15min“ žurnalistų Dovydo Pancerovo ir Birutės Davidonytės knyga „Kabinetas 339“. Apie ką ši knyga?“

„2018-ųjų balandį naujienų portalo „15min“ tyrimų skyriaus žurnalistai gauna intriguojančią žinutę iš slapto šaltinio, praminto Raktininku. Jis rašo apie įtartinę premjero Sauliaus Skvernelio komandos susitarimą su privačia energetikos įmone. Žurnalistai ima aiškintis, kas vyksta. Taip prasideda ilgiau nei metus trukęs žurnalistinis tyrimas, kurio centre – premjeras, jo aplinka, įtartini ryšiai ir

milijoniniai sandoriai, sudaryti valstybės vardu. Per šį tyrimą „15min“ redakcija atsiduria premjero ir jo komandos taikiklyje, žurnalistai patiria spaudimą, šantažą ir išdavystę.“

Teigiama, jog visas knygos pelnas ir autorių honoraras bus skiriamas „15min“ tiriamajai žurnalistikai plėtoti ir jauniems žurnalistams ugdyti.

Šiuo metu, kai demokratija ir žodžio laisvė susiduria su rimtais iššūkiais, kai tiesą keičia melagingos naujienos, o politikai vis rečiau prisiima atsakomybę už savo žodžius, kokybiška tiriamoji žurnalistika tampa itin svarbi. Tiriantieji žurnalistai kasdien gina viešąją interesą, žodžio laisvę ir visuomenės teisę žinoti.

Atsiliepimai

„Skaičiau kaip gerą skandinaviską detektyvą. Tai ne superherojų kova su tamsos jėgomis, o atviras pasakojimas žurnalistų, kurie rūpinamiesi demokratija ir viešuoju interesu, susiduria su gausybe išbandymų, tikrinančių jų ryžtą ir apsisprendimą. Taip pat knygoje atskleidžiami svarbūs šešėliniai Lietuvos politikos žaidėjai, jų veikimo schemas ir įtaka. Tokių tyrimų ir knygų galėtų būti daugiau.“

Donatas Puslys, politikos apžvalgininkas, publicistas

„Puikus pasakojimas apie cinišką valdžion patekusių žmonių elgesį. Apie nedeklaruojamus ryšius, kurie daro įtaką kiekvieno iš mūsų gyvenimui. Ir apie absoliučiai neromantišką tiriamosios žurnalistikos žurnalistų darbą. Tokį neromantišką, kad knygą turėtų perskaityti apie žurnalistiką svajojantys moksleiviai. Jei perskaitę tebesvajos, vadinasi, išties suprato, kodėl

viesiems svarbu turėti stiprią ir nepriklausomą žiniasklaidą.“

Rita Miliūtė, „LaisvėsTV“ ir LRT žurnalistė

„Ši knyga – naujas reiškinys mūsų literatūroje. Lyg įtemptame trilerio žurnalistinis tyrimas atskleidžia, kas iš tiesų vyksta mūsų politikoje, o kartu iš vidaus parodo žurnalistikos virtuvę. Šis detalus dokumentinis pasakojimas tarsi klausia: o kaip visa tai keičia mus? Tai patyrusius, aprašiusius, o dabar ir skaitančius šią knygą.“

Audrius Ožalas, „15min“ redaktoriaus pavaduotojas, literatūros apžvalgininkas

„Tiriančio žurnalisto darbas panašesnis į gatvėse po priedanga besitrinančio operatyvininko, o ne redakcijoje prie kompiuterio sėdinčio ir kavą gurkšnojančio raštininko. Tai supranti skaitydamas šią knygą, kuri, nors ir dokumentinė, parašyta lyg įtemptas politinis trileris.“

Paulius Ambrazevičius, komikas

Parengta pagal knygklubas.lt informaciją

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Tai ošia redaktoriaus ažuolynas

Gerb. almanacho „Žurnalistika“ vyriausiajai redaktorei Jolantai Beniušytei

Nemaloniai nustebino almanache „Žurnalistika“ 2019 (1) publikuotas Algio Bumblauskio rašinys „Priklausoma nepriklausomybė. Nuomonė – kitu kampu“. Straipsnyje pateikta daug teiginių, kurie neatitinka tikrovės. Esu išsamiai susipažinęs su UAB „Valstiečių laikraštis“ dokumentais, nes buvau ne tik laikraščio vyriausiasis redaktorius, bet ir bendrovės direktorius. O ponas A. Bumblauskas buvo tik krašto korespondentas, kartą per mėnesį dalyvavęs redakcijos gamybinuose pasitarimuose. Savaiame suprantama, jis negalėjo turėti išsamios informacijos apie bendrovės veiklą. Perskaičius A. Bumblauskio rašinį susidaro įspūdis, kad autorius pateikė savo nuomonę apie Joną Švobą, naudodamas vienintelį „šaltinį“ – nuogirdas...

Savo publicistikos knygoje „Palėpėje, į kurią atsėlina vakaras“ stengiausi nuoširdžiai atskleisti mūsų laiko dvasią, švelniai nutapyti žymių žmonių paveikslus. Antai ir ilgamečio „Valstiečių laikraščio“ vyriausiojo redaktoriaus J. Švobos. 2007 m. „Transparency International“ Lietuvos skyriaus apklausos duomenimis, „Verslo žinios“ ir „Valstiečių laikraštis“ buvo pripažinti skaidriausiomis žiniasklaidos priemonėmis mūsų šalyje. Tai – J. Švobos nuopelnas. Jis daugelį metų su redakcijos komanda kūrė įdomų laikraštį, skatino skaidrią bendrovės veiklą.

Prašau kitame žurnalo numeryje publikuoti mano rašinį „Tai ošia redaktoriaus ažuolynas“. Jame – mano nuomonė apie gerb. J. Švobą.

*Pagarbiai –
Česlovas Skaržinskas
Vilnius, 2019 09 04*

”

2015-ųjų vasarą dar tik į 73 metų kalnelį įkopęs anapilin iškeliavo buvęs ilgametis „Valstiečių laikraščio“ vyriausiasis redaktorius Jonas Švoba. Sunku susitaikyti su mintimi, kad jo nebėra tarp mūsų. Niekada neparašysiu atsisveikinimo žodžių – jis gyvas mano mintyse, širdyje ir kūryboje. Todėl, kad kiekvieną dieną regiu vyriausiąjį redaktorių, dėliojantį naują „Valstiečio“ (taip sutrumpintai vadindavome savo laikraštį) numerį, aptariantį Lietuvos įvykius, ypač sunkią padėtį kaime. Atrodo, jis eina į mus su savyje slypinčia magiška kūrybos, tėviška jėga. Vaikšto tiesus ir aukštas, tarsi su protėvių dvasia. Ir, atrodo, niekada iš daugelio mūsų, „Valstiečio“ žurnalistų, neišeis.

“

Talentingas žurnalistas, redaktorius, eruditas. Taip trumpai drūtai galėčiau apibūdinti penkiolika metų „Valstiečių laikraščio“ redakcijos vairą tvirtai laikiusį Joną Švobą. Daugeliui mūsų, su juo dirbusių žurnalistų, jis buvo kaip ir tėvas: žilstelėjusia galva, reiklus, kartu ir švelnus, atidus, visais besirūpinantis, kiekvieną darbo dieną nestokojantis švelnios ironijos amžinas optimistas. Kai kam jis atrodė kartais impulsyvus, gal net pernelyg kategoriškas vienu ar kitu atveju. Toks jis jau buvo kaimo šviesos grynuolis, gimęs 1942 m. vasario 28 d. Šiaulių apskrities Lygumų valsčiaus Joniškaičių kaime. Jis gimė ir užaugo kaime. Tad J. Švoba labiau pažįstamas ne miesto, o mūsų kaimo žmonėms ne vien todėl, kad daugelį metų vadovavo kaimui skirto laikraščio redakcijai, bet ir dėl savo protėvių, glaudžiai susietų su provincijos gyvenimu. Jo proprosenelis buvo miškininkas, prosenelis – sodininkas,

Jonas Švoba kalba redakcijos darbuotojų susirinkime.

tarnavęs pas garsųjį Šiaulių krašto baroną fon Ropę, iš kurio už gerą tarnybą panaikinus baudžiamą gavo net palivarkėlį Joniškaičiuose. Čia ūkininkavo J. Švobos senelis, vėliau 40 ha ūkį perėmė jo tėvas Juozas. Bet sėkmingą ūkininkavimą nutraukė sovietų okupacija. Pokariu J. Švobos tėvas, smetoninės Lietuvos suformuotų tautinių pažiūrų inteligentas, su šeima nuo tremties buvo priverstas slapstytis Žemaitijoje. Tėvas mokytojavu įvairiose Klaipėdos krašto mokyklose. Pats J. Švoba baigė Luokės vidurinę mokyklą. Kaip man kartą prie kavos puodelio yra prisipažinęs redaktorius, kaimas jam buvo daugiau nei gyvenimas. Tikriausiai prosenelių ir tėvų genai lėmė, kad būsimoji žurnalistas iš pradžių pasirinko agronomo studijas tuometėje Lietuvos žemės ūkio akademijoje, bet, gavęs agronomo diplomą, vis dažniau dairėsi į žurnalistiką. Pradėjo dirbti viename kitame leidinyje. Studijavo žurnalistiką Vilniaus universitete. Beje, J. Švoba jau iki Lietuvos nepriklausomybės apyaušrio viena koja buvo įžengęs į „Valstiečių laikraščio“ redakciją: iš pradžių dirbo korespondentu, vėliau tapo Mechanizacijos skyriaus vedėju.

Vis dėlto, kaip jis prisimindavo dažniausiai prie kavos puodelio, neturėdamas komunistinių pažiūrų tokioje redakcijoje jis greitai tapo nepageidaujamas. Ypač jis užkliūdavo redaktoriaus pavaduotojui. Šis, pavadavęs atostogaujantį redaktorių, ir atleido J. Švobą iš darbo. Būsimasis „Valstiečių laikraščio“ redakcijos vadovas buvo net palaidojęs viltį grįžti į tuomet itin ideologizuotą, nelabai kaimu kvepiantį leidinį. Nė sapnuoti nesapnavo, kad sugrįš ant balto žirgo... Beje, savo gimtadienio dieną 1992-aisiais... Žodžiu, likimas jam iškrėtė ir labai malonų pokštą. Taip jis juokaudamas prisiminė savo sugrįžimą į „Valstietį“.

Kalbant rimtai, didžiausiomis J. Švobos ir kitų laikraščio akcininkų (Žemdirbių sąjūdžio ir kitų organizacijų) atstovų pastangomis leidinys tapo nepriklausomas nuo valdžios. Laikraštis – kaip savotiškas laivas – kardinaliai pakeitė kryptį: iš kairės staigiai pasuko į dešinę. Ėjo pirmieji Lietuvos nepriklausomybės metai. Ir, regis, kardinalus laikraščio turinio pakeitimas pasiteisino. Staigiai augo jo tiražas. „Valstiečių laikraščio“

Redaktoriaus gimtadienis.

skaitytojų daugumą (o iš viso buvo apie 100 tūkst. prenumeratorių) sudarė dar smetoninėje Lietuvoje gimę ir užaugę kaimų ir miestelių gyventojai, taip pat Sibiro tremties nasrus, Rusijos kalėjimų gniaužtus patyrę tremtiniai ir politiniai kaliniai. Net jeigu laikraščio skaitytojų daugumą būtų sudarę kairiųjų pažiūrų provincijos gyventojai, nebabejoju, kad J. Švoba vis vien būtų kūręs dešiniųjų pažiūrų laikraštį. Toks jis buvo bekompromisis kairiesiems. Vėliau jo požiūris į kai kuriuos kairiuosius Lietuvos lyderius kito – jų atžvilgiu darėsi liberalesnis, o ne vieną dešiniųjų pažiūrų veikėją nesismulkinavo ir aštria plunksna išvelėti...

Žinoma, apie pirmuosius J. Švobos žingsnius nepriklausomo laikraščio redakcijoje galiu pasakoti remdamasis jo, daug metų čia dirbusių žurnalistų ir techninių darbuotojų prisiminimais. Nors su J. Švoba susipažinau dar Lietuvos nepriklausomybės priešaušryje, garsiajame tuo metu Vilniaus alaus restorane „Tauro ragas“, į „Valstietį“ dirbti pasiprasčiau tik 2002 m. pradžioje.

Tąsyk nediršau tiesiai eiti pas vyriausiąją redaktorių J. Švobą. Iš pradžių pasibeldžiau į jo pavaduotojo Jurgio Pekarskio kabinetą. Jurgis, su kuriuo buvau daugiau bendravęs nei su jo šefu, pasakė drąsiai eiti pas vyriausiąją redaktorių. Taip prasidėjo mano darbas „Valstietyje“, artima, o vėliau – ir artimesnė pažintis su J. Švoba. Prisipažinsiu: iš pradžių buvo nelengva, didžiulė konkurencija, stumdė į karščiausius taškus, visaip bandė mane, gal manimi ir mano gebėjimais nepasitikėjo vyriausiasis redaktorius? Visokios bjaurios mintys lindo į galvą. Juk iš pradžių į šį laikraštį buvau priimtas dirbti tik pagal autorinę sutartį, t. y. be atlyginimo, tik už

honorarą. Pasirodo, kai kurie kolegos mane vyriausiajam redaktoriui pristatė su būtomis ir nebūtomis nuodėmėmis, nors, pavyzdžiui, jau tada daugiau kaip penkerius metus buvau visiškai abstinentas. Po gero mėnesio, parašęs kelias publikacijas, laikraštyje tapau tikru korespondentu. O po gerų metų – naujojo laikraščio priedo „Kaimo bendruomenė“ redaktoriumi. Dar vėliau – ir vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoju.

Žodžiu, vyriausiasis redaktorius mane, kaip ir kitus redakcijoje dirbusius žurnalistus, pirmiausia vertino pagal atliktą darbą. Sužinojau, kas mane J. Švobai buvo nutapęs juodomis spalvomis. Tapęs vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoju, o vėliau – ir vyriausiuoju redaktoriumi, niekada jiems nekeršijau. Anaipol. Skatinau dirbti. Pavyzdžiui, J. Švobos atleistą žurnalistą Bernardą Šaknį, vieną iš buvusių mano kritikų, iš naujo priėmiau į darbą. Niekada nepamiršiu pirmosios pažinties su B. Šakniu „Valstiečių laikraščio“ redakcijoje.

Tąsyk su kolegomis rūkiau 15-ojo aukšto laiptinėje (redakcija buvo įsikūrusi Spaudos rūmų 14-ame ir 15-ame aukštuose). B. Šaknys, kad aiškiai girdėtų ir tolėliau rūkantys redakcijos darbuotojai, garsiai manęs pasiteiravo: ar nesu komunistas? Iš pradžių sutrikau, bet greitai jam paaiškinau: niekada nebuvau komunistų partijos narys, KGB bendradarbis, mano nuopelnai labai kuklūs žurnalistikoje, ne tokie, kaip Jūsų, Šakny. Jūs – nusipelnęs Tarybų Lietuvos mokytojas... Kad paraus kolega Bernardas! Staigiai movė nuo mūsų. Nesusipykome, vėliau net labai gražiai bendravome. Pasirodo, sovietmečiu buvęs draugas, o dabar ponas Bernardas ne tik manęs to teiraudavosi – taip jis visus redakcijos naujokus tikrindavo, bijojo, kad į redakciją nepatektų komunistas...

Žinoma, B. Šaknys kiekvieno redakcijos naujoko *skaistumu* rūpintis neprivalėjo. Pats imdavosi tokios iniciatyvos...

Vyriausiasis redaktorius J. Švoba ne kartą reikalavo, kad B. Šaknys to nedarytų. Kaip jau minėjau, J. Švoba kiekvieną redakcijos žurnalistą vertino pagal *neprigulmybės* metais, kaip jis mėgdavo sakyti senoviškai, atliekamą darbą. Jis buvo tolerantiškas dar nuo sovietmečio metų redakcijoje dirbančiam nemažam būriui žurnalistų. Puikiai suprato jų padėtį. Juk jie, kaip ir jis pats, ne vienus metus dirbo sovietinėje spaudoje, nes iki Lietuvos Sąjūdžio pradžios kitokių, kaip komunistų partijai, priklausančių leidinių tiesiog nebuvo. Anot J. Švobos, svarbu, kad žurnalistai būtų kūrybiški, dirbtų Lietuvai. Ir 1992-aisiais, kai laikraštis tapo nepriklausomas, žurnalistai ėmėsi nuoširdaus darbo, patriotizmas tiesiog sunkėsi iš rašinių. Vis dėlto patriotizmu kolegas lenkė tas pats B. Šaknys... Nepuolėme lenktyniauti... Arėme protingai, kad negautume trūkio... Ramiai. Nuosekliai. Taip, kaip tyliai ir užtikrintai nuo pat pradžių Anupro Dirvelės nuotykius kūrė Rimantas Dovydenas. Ar taip, kaip nuo pat pradžių „Valstietyje“ žurnalistikos vaga gražiai raikė Nijolė Petrošiūtė, Irma Dubovičienė, Vaclovas Armužas, Antanas Stasiukaitis, Kęstutis Greblikas, Gintaras Visockas. Jie kantriai ėjo į savo skaitytoją. Atsargiai ėjo, nes ne visiems skaitytojams būtų buvę suprantami ir priimtini staigūs virsmai. Kas suvokia mūsų kaimo žmogaus mąstyseną, staigiai pas jį nepuls su visomis naujovėmis, revoliucijomis. Į kaimiečio sąmonę prisibelsiti įmanoma pamažu. Todėl vyriausiasis redaktorius ilgai svarstė ir dėl mūsų leidinio „Valstiečių laikraštis“ pavadinimo keitimo. Senasis pavadinimas neatitiko laiko dvasios – Lietuvoje seniai nebebuvo nei valsčių,

nei valstiečių. Vienu metu tarsi ir buvo nuspręsta leiding „Valstiečių laikraštis“ pavadinti „Gimtas kraštas“. Redakcija buvo įsigijusi Sąjūdžio pradžioje labai populiarus, bet vėliau uždaryto laikraščio „Gimtas kraštas“ leidybos teises. Vis dėlto galiausiai nuspręsta to nedaryti. Ne visi kaimo skaitytojai (buvo atlikta apklausa dėl laikraščio pavadinimo keitimo) pritarė tokiam redakcijos žingsniui. Dauguma skaitytojų tiesiog buvo suaugę su pavadinimu „Valstiečių laikraštis“. Tad esminis rūpestis buvo ne laikraščio pavadinimas, o jo turinys, kaip gvildenamos kaimo aktualijos. O kaime problemų buvo – nors vežimu vežk.

J. Švoba skausmingai išgyveno įvairių politikierių vykdomą pragaištingą kaimo politiką, ypač dėl žemės grąžinimo. Redakcija gaudavo šimtus skundų. Vyriausiasis redaktorius buvo nusamdęs teisininką, kuris konsultuodavo skaitytojus dėl žemės grąžinimo. Jam skaudėjo širdį dėl kaime naikinamų kultūros židinių, kaimiečių priešinio. Iki 2000-ųjų kaimas tiesiog kunkuliavo, jau buvo prasidėjęs masinis jaunimo antplūdis į miestus, Vakarų. Iš kaimo bėgo darbingiausi žmonės, nes mūsų valdžia juos išspyrė. Be gailės, tik abejingai stebėdama pragaištingą kaimui procesą.

Vadinamuosiuose redakcijos žurnalistų gamybiniuose pasitarimuose J. Švoba tai kas kart su širdgėla konstatuodavo. Dažnokai mums ir ilgoką vyriausiojo redaktoriaus kalbą – tarsi pamokslą – tekdavo išklausti. Turėjo jis ir oratorinių gebėjimų. Man, po 2000-ųjų atėjusiam į „Valstiečio“ redakciją, iš pradžių buvo neįprasta girdėti ugningą J. Švobos išleisto naujo laikraščio numerio aptarimą ar jo kalbą kitose redakcijos patalpose. Iš pradžių maniau, kad gal tai savotiška šefo vaidyba, bet greitai įsitikinau, jog tai jis

daro labai nuoširdžiai, tvirtai tikėdamas tuo, ką sako. Neslėpsiu, tuose susirinkimuose būdavome ir pabarti, bet J. Švoba visada pagirdavo gerą kiekvieno redakcijos žurnalistą straipsnį. Kiekvieną mėnesį trys ir daugiau geriausių rašinių autorių gaudavo premijas.

Žinoma, sėkmingą laikraščio redakcijos darbą, kaip ir galingus laivo yrius, lemia ne tik sumanus kapitonas, bet ne mažiau ir įgula. Kasmet J. Švoba į redakciją kvietė naujų gabių žurnalistų. Ne tik pats kviesdavo, bet ir kitų redakcijos darbuotojų rekomenduotus. Antai, mano iniciatyva arba rekomenduoti į redakciją atėjo Albinas Čaplikas, Genutė Paulikaitė, Orestas Lidžius, Aldona Kvedarienė. Žodžiu, vyriausiasis redaktorius įsiklausydavo į kitų nuomonę. Įvairiu metu redakciją svariai papildė iš kitų leidinių ar iš kitur atėję žurnalistai: Julius Baliutavičius, Dainius Sinkevičius, Loreta Jastramskienė, Daiva Červokienė, Arvydas Jockus, Manvydas Vitkūnas, Vida Tavorienė, Meilė Taraškevičienė, Klaudijus Driskius ir kiti minėti žurnalistai.

Kartu su redakcijos senbuviais – politikos apžvalgininke Lina Pečeliūniene, N. Petrošiute, I. Dubovičiene, B. Šakniu, K. Grebliku ir kitais žurnalistais – nebuvo baisu plaukioti po to meto audringą žiniasklaidos jūrą. Ne vienas mano minėtų žurnalistų vėliau sėkmingai pasiekė ir vandenyno vandenį. Maloniai nustebino L. Jastramskienė, kurios romanai gražiai įsiterpė į lietuvių literatūros erdvę. Savo naujomis knygomis džiugina D. Červokienė. O kas Lietuvoje nežino fotomenininko K. Driskiaus, išleidusio įstabių nuotraukų albumų!? Jeigu būtų gyvas vyriausiasis redaktorius, džiaugtųsi dėl savo auklėtinių kūrybinės sėkmės.

J. Švoba prie gabių žurnalistų buvo subūręs ir būrį savo darbui atsidavusių techninių darbuotojų: dizainerį Vaidotą Survilą, atsakingą sekretorių Robertą Sabaliauską, komercijos direktorių Saulių Galkį, reklamos vadybininką Nerijų Markevičių ir daugelį kitų.

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus svečiavosi „Valstiečių laikraščio“ redakcijoje.

Tada buvo tiesiog didžiulis – 60-ties ir daugiau redakcijos žmonių kolektyvas. Vyriausiasis redaktorius jais visais rūpinosi kaip tėvas. Domėjosi savo darbuotojų buitimi. Padėdavo materialiai. Pavyzdžiui, mirus redakcijos darbuotojo motinai ar tėvui vyriausiasis redaktorius savo įsakymu skirdavo tokiai šeimai 2 000 litų pašalpą. Lietuvos kaime labiausiai redakciją išgarsino J. Švobos įkurtas „Valstiečių laikraščio“ labdaros ir paramos fondas „Kaimo vaikai“, šalpos reikalams kasmet skirdavęs net 100 tūkst. litų. Fondui vadovauti ėmėsi prestižinio mokslininko darbo atsiskiusi vyriausiojo redaktoriaus žmona dr. Regina Švobienė. Ši puiki kukli moteris savo idėjomis papildė redakciją.

R. Švobienė buvo įvairių renginių redakcijoje organizatorė. Pas mus į redakciją atvykdamo kviestų ir nekviestų politikų, verslininkų, organizuodavome kaimo bendruomenių, vaikų kūrybos patriotinėmis temomis konkursus. Redakcijoje lankėsi tuometis Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis, Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, įvairių kadencijų ministrai. Bet R. Švobienei gerą ir nelabai gerą prasmę visam gyvenimui įsiminė susitikimas su V. Landsbergiu. Gal labiau ne pats susitikimas, o jo pasirengimas. R. Švobienė prie kavos puodelio prisiminė: „Likus kelioms valandoms iki susitikimo su V. Landsbergiu apsaugininkai su vilkiniu šunimi atvyko patikrinti redakcijos patalpų. Apžiūrėjo visus kabinetus, neva tikrino, ar nėra užminuoti... R. Švobienės kabinete svečiams buvo vaišėmis padengtas kabinetas. Redaktorienė žinojo, kad kartu su Aukščiausiosios Tarybos pirmininku atvyksta ir jo žmona Gražina Landsbergienė. R. Švobienė viešniai pavaišinti buvo nupirkusi didžiulį tortą. Įėjęs į ponios Reginos

kabinetą apsaugininkas su šunimi ėmė apžiūrinėti, ar nėra padėtų minų, o šuo nieko nelaukęs plačiu pražiotu snukiu cap už torto...“ Taigi vaišės buvo sugadintos. Komišką situaciją su V. Landsbergiu, bet jau ne redakcijos patalpose, o Seimo rūmuose, prisiminė ir J. Švoba. Vyriausiasis redaktorius tąsyk iš Aukščiausiosios Tarybos pirmininko ėmė interviu. „Sėdžiu priešais V. Landsbergį, o už mano nugaros – jo apsaugininkas. Tik parkerį aukščiau nuo stalo pakeliu – vos ne į savo ausis girdžiu apsaugininko kvėpavimą. Kad negaučiau į sprandą, bijojau ir staigiau pajudėti...“ – perdėtą tuomečio valstybės vadovo apsaugą ne kartą komentavo J. Švoba.

Su šefu prie kavos puodelio iš tokių gyvenimo epizodų skaniai pasijuokdavome. Jausdavau, kada vyriausiasis redaktorius geros nuotaikos, kada – prastos. Jei iš jo lūpų išsprūsdavo žodžiai *bolševikas* ar *mužikas*, būdavo aišku, kad netrukus be gailės kritikuos vieną ar kitą politikierių ar bus dėl ko nors išvis nepatenkintas. Nepasakyčiau, kad šefo nuotaikos dažnai kisdavo. Bet būdavo ir tokių akimirų. Manau, tai gyvenimiška. Jei šefas vienam ar kitam darbuotojui ką nors ir aštresnio pasakydavo, greitai ieškodavo progos tokį įvykį užglaistyti. Mane, pavyzdžiui, po kokio aštresnio žodžio kviesdavosi į pirmojo Spaudos rūmų aukšto kavinukę gerti kavos. Reikia prisipažinti, labai mieliai norėdavau su šefu eiti gerti kavos. Bet nepatogu buvo visada už jo pinigų vaišintis. Iš pradžių siūliau pinigų, bet vėliau nebandžiau to daryti, nes tokiu atveju vyriausiasis redaktorius galėjo ne tik *bolševiku* ar *mužiku* pavadinti... Paprasčiausiai siūlydamas pinigų galėjai jį įžeisti. Jaučiau, kada šefui sunku, nors jis niekada nepasakojo, kad sunkiai serga. Nesiguosdavau, nors žinojau, kad kenčia skausmą. Ateidavo į mano kabinetą pasidalyti

politinėmis Lietuvos aktualijomis ar kokios redakcijos užduoties žurnalistui aptarti, laikraščio publikacijos įvertinti. Kartais iš jo akių išskaitydavau ne nerimą, bet kažkokį graudų liūdesį. Gal mąstė, kad nespės padaryti kai kurių didelių darbų. Bala žino...

Savotiškas lūžis redakcijos gyvenime įvyko 2007 m., kai J. Švoba savo kontrolinį akcijų paketą nusprendė parduoti verslininkui Gediminui Žiemeliui – garsaus politiko Vidmanto Žiemelio sūnui. Daugelį „Valstiečio“ žurnalistų tokia žinia suglumino, kitaip tariant, jiems buvo netikėta. Bet aš, vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas, ir dar vienas kitas redakcijos darbuotojas daugiau kaip pusmetį žinojome apie tokius J. Švobos ketinimus. Antai, man vyriausiasis redaktorius ne kartą apie tai prie kavos puodelio buvo užsiminęs. Puikiai jį supratau ir pateisinau. J. Švobos sveikata negerėjo, žmona Regina sunkiai jautėsi po galvos operacijos. O sūnus Gediminas, nors buvo ir puikus žmogus (tuometu ėjęs vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojo rinkodarai pareigas), perimti redakcijos vairo kaip ir negalėjo (o gal ir nenorėjo), nes buvo baigęs teisę, ne žurnalistiką. Verslininkas G. Žiemelis supirko ir smulkiųjų „Valstiečių laikraščio“ akcininkų akcijas. Ir vėliau buvo labai keista klausytis kai kurių buvusių laikraščio akcininkų priekaištų, neva J. Švoba pardavė visą laivą su žmonėmis...

Pats stebėjau akcijų pardavimo procesą, tada jokių priekaištų negirdėjau, vienas kitas akcininkas nesutiko tik dėl akcijų kainos. Žinoma, pasidarė liūdna, kad mus palieka J. Švoba. Nerimavome ir dėl naujo šeimnininko atėjimo. Buvo sunku susitaikyti su mintimi, kad nebebus jo redakcijoje. Prie J. Švobos buvome pripratę – net prie jo keistenybių.

Ir eidamas „Valstiečių laikraščio“ vyriausiojo redaktoriaus pareigas su J. Švoba dažnai bendraudavau. Man jis tarsi ir nebuvo nutolęs nuo redakcijos. Palikęs sūnui Gediminui Vilniuje butą, jis likusias gyvenimo dienas leido žmonos tėviškėje (Širvintų rajone) gražiame name, šalia sodybos savo rankomis pasodinęs 3 hektarų ažuolyną. Nūnai medžiai nėra aukšti, bet vis garsiau ošia. Tarsi sau, savo šeimai ir mums paminklą pastatė. Ir visada bus liūdna prisiminti paskutinį jo telefono skambutį 2014 m. antrąją Kalėdų dieną: „Sveikinu tave, Česlovai, ir tavo šeimą su šventomis Kalėdomis, linkiu tau daug sėkmės. Tu dar jaunas. Ačiū tau, Česlovai, buvai padorus žmogus... Atgyvenau septyniasdešimt trejus metus. Užtenka. Sudiel!“ Nespėjau jam padėkoti, nepajėgiau tarti žodžio... Po pusmečio sulaukiau R. Švobienės skambučio: „Jonas mirė...“

**Raimundo Šuikos, Martyno Vidzbelio ir
Klaudijaus Driskiaus nuotraukos**

Nuo karo reportažų iki bestselerio

Pasibaisėtinas terorizmo aktas, įvykdytas 2001 m. rugsėjo 11-ąją Niujorke (JAV), privertė krūptelėti visą pasaulį. Oriana Fallaci, italų žurnalistė (1929–2006), daug metų gyvenusi Niujorke ir išgarsėjusi savo nepriklausomomis pažiūromis, tą dieną tapo tragedijos liudininke.

Įniršis ir išdidumas

Sukręsta to, ką pamatė, Fallaci griebėsi plunksnos, ir pasaulį išvydo rūstus pamfletas – emocinga, daug ginčų paskatinusi itin asmeniška knyga „Įniršis ir išdidumas“, sukėlusi didžiausią rezonansą visame pasaulyje. Ir dabar milijoniniais tiražais leidžiama daugelyje pasaulio šalių O. Fallaci knyga visur sukelia audringas, nevienareikšmiškas reakcijas. Atsiliepimai į „Įniršį ir išdidumą“ – kardinaliai priešingi: nuo pagyrų ir pritirimo iki piktų užsiuolimų ir prakeiksmų.

Prancūzijoje veikianti ultraradikali musulmonų organizacija iškėlė O. Fallaci bylą,

kurią žurnalistė, beje, laimėjo. Ir vėliau nesiliovė pylėsi grasinimai jos adresu, bet drąsos iš šios moters neatimsi. Juk ji, riziukuodama gyvybę, rašė reportažus iš pačių karščiausių planetos kampelių, kovos lauke buvo sunkiai sužeista. Jos medžiagos visuomet keldavo milžinišką susidomėjimą ir buvo publikuojamos garsiausiose pasaulio žiniasklaidos priemonėse: „New York times“, „Washington post“, „Los Angeles times“ ir kt. Ji parašė daugybę knygų, du syk apdovanota tarptautine Vinsento premija už nuopelnus žurnalistikoje, o Italijos prezidentas jai įteikė aukso medalį už nuopelnus kultūros srityje. Ją vadina pačia žymiausia italų rašytoja.

Knygoje „Įniršis ir išdidumas“ O. Fallaci su sau būdingu bekompromisiškumu ir beaimiškumu rašo apie nesutaikomus, jos nuomone, prieštaravimus tarp islamo ir Vakarų pasaulio, apie džihado fenomeną ir apie „pragaištingą Vakarų nerūpestingumą“. Ši knyga jau nebe pirmus metus neišnyksta iš pasaulio bestselerių dešimtuko, aktyviai aptarinėjama žiniasklaidoje. Ir mes pasklaidykime jos puslapius...

Sukrečianti reporterės patirtis

Religijų karas jau vyksta. Tai karas, kurį jie vadina džihadu. Karas, kuris galbūt (galbūt?) ir nenukreiptas į mūsų teritorijos užkariavimą, bet tikrai nukreiptas į mūsų sielų pavergimą. Karas, kuris vyksta siekiant sugriauti mūsų civilizaciją, mūsų gyvenimo būdą, tai, kaip mes meldžiamės ar nesimeldžiam, valgom, geriam, rengiamės, mokomės, mėgaujamės Gyvenimu. Apipilti propagandinio melo srautu, daugelis tiesiog neįsikala sau į galvą, kad, jei mes nesigriebsime savigynos, džihadas laimės. Nugalės ir sugriaus pasaulį, kurį mes gebėjome sukurti... Sunaikins mūsų kultūrą, meną, mokslą, mūsų individualybę, moralę, vertybes, mūsų malonumus... Viešpatie! Negi jūs nematote, kad visi tie osamai bin ladenai mano turintys teisę žudyti mus vien už tai, kad mes išgeriame taurelę alkoholio, nesiauginame ilgų barzdų, nenešiojame čadrų ir parandžų? Už tai, kad lankome teatrus ir kinas, mėgstame muziką ir dainuojame dainas? Už tai, kad vilkime mini sijonus ar šortus, paplūdimyje ar prie plaukimo baseinų deginamės apsinuoginę, o mylimės tada, kada norime ir su kuo norime? [...]

Šiame pasaulyje esama vietos visiems. Savo namuose, savo šalyse žmonės tegu daro tai, ką nori. Jei moterys, gyvenančios islamo šalyse, yra tokios kvailos, kad sutinka nešioti pasibaisėtinas parandžas, kainuoti mažiau už kupranugarį ar tekėti už paleistuvio, norinčio turėti keturias žmonas, ką gi, tuo blogiau joms. Jeigu vyrai kvaili tiek, kad atsisakytų nuo taurės vyno ar bokalo alaus, – tas pats. Nesikišiu į jų pasirinkimą... Bet jei jie bando įpiršti savo nenormalumą man, mano gyvenimo būdui, mano šaliai, jei jie bando pakeisti mano kultūrą savąja... O juk bando! Osamos bin Ladenos pasekėjai tvirtina, kad visa mūsų planeta turinti būti musulmoniška, ir kad geruoju ar bloguoju mes vis vien būsim atversti į islamą... O kad šis tikslas būtų pasiektas, jie mus žudė ir žudysią. [...]

Patikėkite manimi, aš išstudijavau musulmonišką pasaulį pakankamai nuodugnai. Stebėjau musulmonus Irane, Pakistane, Bangladeše, Saudo Arabijoje, Kuveite, Libijoje, Jordanijoje, Libane, Afrikoje ir netgi Italijoje. Regėjau pačių neįtikinamiausių dalykų, tik sustiprinusių mano poziciją. Ach, iki šiol negaliu užmiršti, kaip Romoje prašiau Irano vizos, norėdama paimti interviu iš ajatolos Chomeinio. Atėjau į Irano pasiuntinybę raudonai išdažytais nagais. Itin fanatiškam musulmonui tai – amoralumo požymis, kriminalinis nusikaltimas, kuriuo apkaltintai moteriai galima nukirsti pirštus. Net drebėdamas iš nepasitenkinimo, oficialus pasiuntinybės asmuo įsakė man likviduoti šį raudoną laką, o jei aš būčiau atsakiusi, ką būtent norėčiau likviduoti jo apatinėje kūno dalyje, jis, be abejonės, būtų ėmėsis prieš mane bausmės. Negaliu užmiršti, kaip šventajame Kumo mieste prieš mane dėl to, kad esu moteris, užsitrenkdavo visos viešbučių durys.

Eidama pas Chomeinį, privalėjau apsivilkti čadrą. Norėdama apsirengti, turėjau nusiimti džinsus, o tam reikėjo kažkur pasislėpti. Žinoma, tą galėjau padaryti mašinoje, su kuria atvažiuavau iš Teherano, bet mano vertėjas maldavo šito nedaryti. „Madam, prašau, nereikia! Už tokį dalyką Kumoje mes abu rizikuojame būti nubauti mirties bausme.“ Neigiami atsakymai pylėsi vienas po kito, laimei, pasigailėjęs apsaugininkas mus įleido į buvusius karališkus rūmus, dabar tai – miesto administracijos pastatas. Mes nuėjome į ištaigingą poilsio kambarį, aš užsidariau duris, bet spėkite, kas vyko toliau. Koranas draudžia nesusituokusiai porai likti vienodu, taigi netikėtai durys plačiai prasivėrė. Įsiveržė mula iš Moralės komiteto ir prabilo: „Kaip jums negėda, kaip jums negėda, tai nuodėmė, bedievystė“, tikindamas, kad esama tik vieno būdo išvengti arešto – susituokti. Mes privalėjome pasirašyti trumpalaikės santuokos (ketveriems mėnesiams) liudijimą, kuriuo jis nervingai mosavo, reikalaudamas pasirašyti nedelsiant. Tačiau mano Džozefas (turiu galvoje savo vertėją) jau buvo vedęs. Ir, beje, ispanę katalikę Konsuelą, labai pavydžią ir visai nesirengiančią pasijusti pažeminta, tapus nebe vienintele sutuoktine. O dėl manęs, tai aš apskritai už nieko nenorėjau tekėti. O už vis mažiausiai – už pavydžios ispanės damos katalikės vyro – iranietio. Bet, žinoma, nenorėjau būti ir areštuota ir praleisti interviu su Chomeiniu. Taigi, kovojau su dilema – tekėti ar netekėti...

Jūs, žinoma, juokiatės. Jums tai tiesiog juokingas įvykis. Anekdotas. Nepasakosiu šios istorijos pabaigos, spėkite, ištekejau už jo ar ne. O kad nesijuoktumėte, papasakosiu kitą istoriją. [...]

Šiame pasaulyje esama vietos visiems...

Kaip reporterė lankiau slaptą palestiniečių bazę. Vieną naktį izraeliečiai surengė oro antskrydį ir visiems mums teko bėgti į slėptuvę, įrengtą kalnų oloje. Aš – su visais, bet palestiniečių vadas mane sustabdė, pasakydamas, kad moteriai nedera likti šalia jo vyrų. Jis įsakė savo adjutantams suieškoti man kokią nors saugią vietelę. Spėkite, ką šie niekšai sugalvojo: užrakino mane medinėje daržinėje, kuri buvo... dinamito saugykla. Supratau tai, kai, spragtelėjusi žiebtuvėliu, išvydau dėžes su štampu „Sprogmenys“. Bet ir ne tai baisiausia. Baisiausia, kad aš tenai buvau užrakinta ne atsitiktinai, o specialiai, norint pajuokauti. Mano rizika išlėkti į orą per sprogimą jiems atrodė juokingiausiu dalyku Žemėje. Kai oro antskrydis baigėsi, jie patenkinti žvengė: „Mums niekada nebuvo taip linksma!“ Tai – akivaizdžiausias pavyzdys paniekos, kurią musulmonai vyrai jaučia moterims.

[...] Su virpuliu prisimenu tą blogį, kurį 1980-aisiais nevalingai padariau kirpėjui Teherane. Jo įkurta kirpykla vyriausybės buvo uždaryta kaip blogio šaltinis. Jis buvo mano gerbėjas, turėjo namuose visas mano knygas, išverstas į farsi kalbą, ir aš įprašiau jį atidaryti kirpyklą. Tik pusvalandžiui. Man reikėjo išsiplauti galvą, o viešbutyje nebuvo karšto vandens. Vargšas Baširas! Leidęs man įeiti į kirpyklą, jis virpėjo ir be perstojo kartojo: „Madam madam, jūs nesuprantate, kaip mes rizikuojame. Jei čia mus kas užklups, aš pateksiu į kalėjimą, ir jūs taip pat.“ Ką gi, nieks mūsų neužklupo. [...] Bet po aštuonių mėnesių, kai aš grįžau į Teheraną, sužinojau, kad vos man išvykus, Baširas buvo areštuotas.

Mat kažkas pranešė valdžiai apie jo nedermą elgesį į Moralės komitetą, ir dabar jis vis dar kalėjime. [...]

Pasaulio ekranus pasiekė garsios dokumentalistės iš Londono nufilmuota juosta. Šis dokumentinis filmas toks sukrečiantis, toks keliantis pasipiktinimą, kad trūksta žodžių šiems jausmams išreikšti. Tiesa, filmo pradžioje išvystame žiūrovus perspėjančius titrus: „Filme esama kadru, sutrikdančių dvasinę ramybę.“ [...] Buvo nufilmuota trijų moterų, kaltų nežinia dėl ko, mirties bausmė. Ji vykdyta vienoje Kabulo aikštėje, greita apleistos mašinų stovėjimo aikštelės. Į šią aikštelę atvyksta nedidelis sunkvežimis, iš kurio išvelkamos moterys. Pirmosios moters parandža – ruda. Antrosios – balta. Trečiosios – šviesai žydra. Moteris su ruda parandža tiesiog virpa iš siaubo. Ji vos laikosi ant kojų, svyruoja į šalis. Moteris su balta parandža, pusiau nesąmoningos būklės, žengia netvirtais žingsniais, tarsi bijodama pargriūti ir užsigauti. Moteris, vilkinti šviesiai žydrą parandžą, mažo ūgio ir labai trapi, eina, atvirksčiai, tiesiais žingsniais ir viena akimirka sustoja. Ji bando gestu nuraminti savo palydoves. Bet barzdotas banditas su sijonu ir turbanu įsikiša ir spyriais atskiria jas, priversdamas klauptis ant asfalto. Scena vyksta akyse žmonių, kurie eina pro šalį, valgo datules ar krapšto nosį taip tingiai ir abejingai, tarsi mirtis jiems neturėtų jokios reikšmės. Tiktai jaunas vyriškis, stovintis aikštės pakraštyje, žvelgia su neslepianu smalsumu. Bausmė įvykdoma labai greitai. Vos moterys atsiklaupė ant asfalto, kitas barzdotas banditas su sijonu ir turbanu iškart išnyra su automatu. [...] Jis prieina prie moterų iš nugaros, kaip vagis, ir be mažiausio svyravimo prikiša automatą prie pakaušio tos, kuri su ruda parandža. Ji krinta į

priekį. Negyva. Vėliau vis su tuo pačiu tingiu ir nuobodžiuančiu veidu pasuka kairėn ir prideda automato vamzdį prie galvos tos, kuri su balta parandža. Ji taip pat krinta kniūbsčia. Banditas vėl pasuka kairėn. Sustoja pasikasyti tam tikros vietelės. Dabar šauna į pakaušį mažutės, su šviesiai žydra parandža, kuri, užuot griuvusi į priekį, ilgą laiką išsilaiko ant kelių. Jos kūnas laikosi vertikaliai tiesiai. Vėliau krinta į šoną, paskutiniu pasipriešinančiu judesiu pakeldama parandžos kraštą ir apnuogindama koją. Bet su ledine ramybe jis sugražina audinį į vietą ir pasikviečia duobkasius. Žemėje lieka trys plačios kraujo juostos, duobkasiai čiumpa lavonus už kojų ir nutempia juos šalin. Kadre pasirodo Afganistano vidaus reikalų ir justicijos ministras Vakilis Motakavilis. Aš užsirašiau jo vardą... Juk niekada nežinome, kokių galimybių mums gali duoti gyvenimas... Gal kada nors sutiksiu jį atokiame kelyje ir, prieš padarydama tai, apie ką svajoju, sąžinės dėlei patikrinsiu jo pasą. „Jūs išties ponas Vakilis Motakavilis?“

Trisdešimtmetis–keturiasdešimtmetis lašinių gabalas, tas misteris Vakilis Motakavilis. Labai stiprus, labai barzdotas, labai ūsuotas rudų lašinių gabalas. Kalba spiegiančiu eunucho balsu ir, kalbėdamas apie trijų moterų mirties bausmę, neslepia susižavėjimo: „Tai džiaugsminga diena. Šiandien mūsų gerasis miestas atgavo taiką ir ramybę.“ Tačiau jis nieko nekalba apie tai, kokiū būdu šios moterys atėmė iš šio miesto taiką ir ramybę. Jis nieko nesako apie priežastį, dėl kurios jos buvo nubautos. Pažeidė draudimą dainuoti, niūniavo lopšines savo naujagimiams? O gal nusikalto tuo, kad juokėsi? Taip, ponai, juokėsi. Parašiau „juokėsi“. Argi nežinote, kad musulmonai fundamentalistai draudžia moterims juoktis?

Aš pateikiu sau šiuos klausimus, kai Vakis Motakavilis dingsta ir ekrane pasirodo gražutės merginos be parandžų. Jos – neuždengtais veidais, nuogomis rankomis, vilkinčios suknelės giliomis iškirptėmis. Viena suka plaukus, kita dažo akis, dar viena – lūpas ir nagus raudona spalva. Jos juokauja, juokiasi... Darau išvadą, kad mes jau ne Afganistane, tikriausiai protinga korespondentė grįžo su savo grupe į Londoną, ir dokumentinis filmas baigiasi palengvėjimo bei vilties scena. Betgi ne! Mes vis dar Kabule. Autorės balsas skamba

prislėgtai, dusliai. Šiuo prislėgtu dusliu balsu ji šnibžda: „Mes esame vienoje iš nelegalių miesto įstaigų. Ši nelegali ir pavojinga vieta – kirpykla.“

Pagaliau supratau, kad šias tris moteris nubaudė mirties bausmė už tai, kad jos buvo kirpykloje. Jos buvo trys besipriešinusios šiai beprotybei herojės. Sakykite, ar tai ir yra ta „kultūra“, apie kurią užsimenama, kalbant apie „kontrastą tarp dviejų kultūrų“?!

Vertė Dana Kurmilavičiūtė

Gerimantas Statinis, ekspedicijos „Vienybės kelias‘19“ vadovas

Gyvosios istorijos pamoka žurnalistams Vakarų Ukrainoje

Karpatų kalnuose.

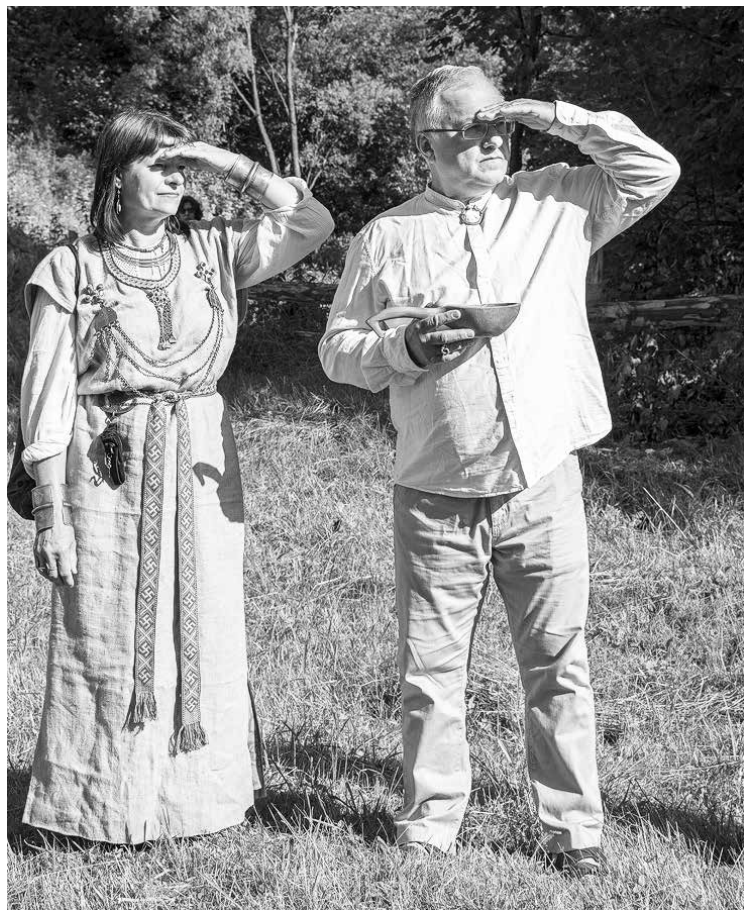
„ Kai švenčiant Lietuvos žurnalistų sąjungos (LŽS) 90-metį Valdovų rūmuose pirmininkas Dainius Radzevičius užsiminė, kad reikia organizuoti šiai progai skirtą išvyką, kelionę ar ekspediciją, daug nesvarsčiau. Supratau, kad reikia keliauti ten, kur esame mielai laukiami ir svetingai sutinkami, ten, kur įleistas mūsų istorinės šaknys ir šlama šimtamečiai ąžuolai. LRT „Nacionalinė ekspedicija“ pajudino ledus, todėl skubėjome tai ir patys patirti. Nutarėme leisti būtent į Vakarų Ukrainą, kur išlikęs gausus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) paveldas. Daugeliui žurnalistų tai – gyvoji istorijos pamoka, leidžianti pamatyti paminklus ir jų aplinką. “

Žygio pavadinimas pasirinktas neatsitiktinai. „Tegul visi bus viena“, – taip XVII a. yra pasakęs Lietuvos arkivyskupas, Vilniuje gyvenęs pirmasis unitų šventasis Juozapas Kuncevičius. Pavadinimas „Vienybės kelias'19“ atspindi mūsų bendrą istoriją ir šiandienos aktualijas. 2019 m. liepos 8 d. į prasmingą kelionę startavome iš Lietuvos televizijos kiemo. Žurnalistų žygio maršrutas nusidriekė per garsiausias Ukrainos pilies: Lucką, Olyką, Klevanę, Ostrogą, Mežyričą,

Starokonstantynivą, Medžybižą, Sutkovius, Podolės Kamenecą, Žvanecą, Chotiną, Zbaražą, Vyšnivecą, Kremenecį, Dubną, Podhorcus, Oleską, o jo pabaiga buvo Lvove. Žygio ženklu pasiskolinome Podolės Kamenco – vienos gražiausių Ukrainos pilių – bokšto smailę, ant kurios tarsis vėtrungę užkėlėme LŽS simbolį Vytį.

Lucke, kur Vytautas Didysis turėjo užsidėti karališką karūną, lietuviams skirtas dėmesys buvo ypatingas, net trys TV kanalai ir internetinis portalas mus filmavo, ėmė interviu, teiravosi mūsų tikslų. Vienoje vizitinėje kortelėje pamačiau pažįstamą pavardę, o paties

Karpatuose, Krivorivnėje, atliekant baltiškąs apeigas – Daiva ir Jonas Vaiškūnai.

Ekspedicijos palydos iš LRT kiemo.

žmogaus neatsiminiau. Pasakiau, kad prieš dešimtmetį pažinojau Lucko administracijos darbuotoją tokia pavarde... „Taigi, žiūriu, kad tu man irgi matytas“, – atsakė jis. Apsikabinome kaip seni pažįstami – laikas žmones keičia, o vardai ir pavardės lieka tos pačios... Tąkart į Lucką buvome atvykę su sporto žurnalistais į varžybas.

„Iš kur atvykote?“ – paklausė ukrainietis šalia Žvaneco pilies griuvėsių. „Iš Lietuvos...“ „Aaaa, togda – zemliaki“, – atšovė namo stogą remontuojantis vyras. „Zemliaki“ – tai viename krašte gyvenantys žmonės. Tai pasakė ne gražbyliaudamas ar pataikaudamas, tiesiog iš pasąmonės, jausdamas mums pagarbą. Tai užkoduota istorijos klotuose, ukrainiečiai didžiuojasi, kad buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dalimi.

Privačiame Podolės Kameneco viešbutyje gavome leidimą kieme švęsti ekspedicijos dalyvės Nijolės Steponkutės jubiliejų, todėl iš autobuso išsiėmę akordeoną traukėme lietuviškas dainas tarsis savo sodyboje. Prieš vidurnaktį iš vieno kambario išėjo baltu

chalatu vilkintis vienišas svečias ir pro mūsų besilinksminantį būrį patraukė savo automobilio link. Sutrikę jo paklausėme, ar mes netrukdomė, nes šeiminkė sakė, kad čia apsigyvenome vieni. „Ne, netrukdomė, atvirkščiai, smagu pasiklausyti, gražiai dainuojate ir mokate linksmintis.“ Pakvietėme jį prisijungti, tačiau atsakė nenorintis mums trukdyti.

Olga – profesionali gidė, ji mums artima, nes jos vyras lietuvis, tiksliau, pusiau – tėvas lietuvis, o mama ukrainietė. Apie Vytauto laikus ir Podolės Kamenecą valdžiusius Karijotaičius Olga pasakojo išdidžiai ir su pagarba. Mums tai buvo malonu girdėti, glostė širdį, nes supratome, kad ta Lietuva nieko čia nenukariavo. Čia nuo seno buvo baltų žemės, jie čia buvo savi, tačiau savo rašto neturėjo, todėl nutiko, kaip nutiko... Prieš kelionę perskaičiau Jūratės Statkutės de Rosales knygą „Europos šaknys ir mes, lietuviai“, todėl apie tai turiu savo nuomonę.

Podhorcuose, kurie patenka į Galicijos „Aukšinės pasagos“ maršrutą, stūkso renesansinis Konecpolskių pilies ansamblis. Nors

apleistas, bet nuostabiai žavus. Atvykome jau vakarėjant, kai pilies teritorija buvo uždaryta. Vietinės suvenyrų pardavėjos paklausėme, ar yra vieta, nuo kurios galėtume pamatyti visą ansamblį. Ji patarė: „Eikite palei tvorą, toliau bus kiti vartai, jie neužrakinti, atsidarysite ir apžiūrėsite pilį. O jeigu ką, sakykite, kad pasiklydote.“ Mums puikiausiai pavyko sumanymas ir išpūdžių kupini grįžę atsidedojome moteriškai lauktuvėmis iš Lietuvos.

Oleskos pilį, kurioje gimė ATR karalius Jonas Sobieskis, saugojo ginkluota apsauga ir į kalbas apie vartų atidarymą po darbo laiko nesileido. Su mumis keliavęs ukrainiečių režisierius Piotras Olaras parodė visą savo iškalbą ir įtaigą. Dėl skambučių telefonu įtakingiems pažįstamiems po gero pusvalandžio mums Oleskos pilies vartai atsivėrė ir po 20 valandos vakaro... Gražu buvo stebėti saulėlydį nuo karališkų mūrų.

Žygio dalyvei Miglei reikėjo anksčiau išskristi iš Lvovo, todėl kitą ankstyvą rytą ji turėjo

būti oro uoste. Keliai Ukrainoje blogi, tik pagrindinėmis magistralėmis įmanoma greičiau važiuoti. Didžioji mūsų žygio dalis driekėsi vietinės reikšmės keliais, kur vidutinis greitis siekė 30–40 km/h, todėl trumpus atstumus tekdavo važiuoti ganėtinai ilgai. Ternopolį turėjome pasiekti tik vėly vakarą, todėl Miglę nusprendėme įsodinti į traukinį, važiuojantį į Lvovą, Sniatyno stotyje. Vos privažiąvę geležinkelio pervažą, pamatėme atvykstantį Lvovo traukinį. Užtvaras nusileido, traukinys minutę stotyje pastovėjo ir nuvažiavo... Kitas tik po 4 valandų, tačiau į jį nebebuvo bilietų. Piotras tarsi magas vėl pasitelkė savo neįprastus gebėjimus: iš stoties budėtojo kabineto skambino į Černovcus, sukėlė visą tarnybą ant kojų skubiai reikalavdamas rezervinio bilieto žurnalistei Miglei, keliaujančiai „Vienybės kelio‘19“ ekspedicijoje su ypatinga misija. „Aš juk žinau, visuomet yra paliktas rezervas saugumo, policijos tarnyboms, taip pat ypatingiems atvejams. O šis būtent toks ir yra...“ Po valandėlės Miglė rankose laikė bilietą – ji laiminga, nes spės į lėktuvą, o mes ją palydėjome su akordeonu,

draugiškai traukdami dainą „Neišėik, neišėik tu iš sodžiaus“. Miglė braukė ašarą – tokių išleistuvių ji nebeprisiminė.

Ekspedicijos metu buvo ir netikėtų atradimų, kaip antai Karpatų kalnuose, huculų krašte Verchovinoje. Miestelio krašto muziejuje radome Sanguškų-Karijotaičių archyvinę medžiagą, kurioje nurodyta, kad XV a. LDK kunigaikštis Švitrigaila savo žemes dovanoja Maksimilijonui Drahosinovičiui. Šis dokumentas patvirtina, kad Verchovina, kuri seniau vadinosi Žaba, priklausė LDK. Muziejaus darbuotojai dokumentų kopijas įteikė ekspedicijos vadovui Gerimantui Statiniui, kad jis parvežtų į Lietuvą, o mūsų istorikai galėtų patyrinėti. Tai progai paminėti šiame krašte, kalnų papėdėje, atlikome gražią apeigą – pagonišką baltų ritualą, kuriam vadovavo ekspedicijos dalyvis, Molėtų romuvos vaidila ir etnoastronomas, interneto portalo „Alkas“ redaktorius Jonas Vaiškūnas. Mūsų apeigose dalyvavo Verchovinos rajono administracijos vadovas Ivanas Škindiukas, kuris kartu su mumis iš

kaušo nuliejo lietuviškos gijos Karpatų garbei ir LDK tautų vienybei.

Kremenece, kas reiškia titnagą, ant Bonos kalno virš miesto kadais stovėjo galinga lietuvių pilis. Šiandien likę tik griuvėsiai, čia mėgstama vestuvinininkų fotosesijų vieta. Pasiprašėme bendrai nuotraukai kartu su jaunaisiais, išskleidėme savo vėliavas ir pozavome būriui fotografų, juk kelionėje sutikti vestuves yra geras ženklas. Gidu pasisamdėme buvusį kraštotyros muziejaus direktorių, lenkų tautybės senolį Grigorijų. Jis įdomiai ir nuoširdžiai pasakojo, o mūsų įteiktos dovanėlės iš Vilniaus, artimo jo sielai miesto, labai nudžiugino.

Černivcų universitetas ypatingas, jis įtrauktas į UNESCO paveldo objektų sąrašą. Pastatytas austrų prieš 150 metų kaip Bukovinos metropolito rezidencija. Nacionalinio universiteto Raudonojoje salėje mūsų laukė pats rektorius Romanas Petryšinas. Jis pasveikino mūsų ekspedicijos dalyvius ir paprašė Baltistikos centro vadovę Aloną Šybą papasakoti

Kartu su Lucko administracijos ir žiniasklaidos atstovais.

LŽS pirmininko pavaduotojas Vytautas Kvietkauskas, Černovcų universiteto rektorius Romanas Petryšinas ir ekspedicijos vadovas Gerimantas Statinis, laikantis egodokumentikos egzempliorių – žygio dienoraštį.

Kremeneco pilyje kartu su vestuvininiais.

Su daina „Ant kalno mūrai“ Chotino pilyje.

Ostrogiškių tėvonijoje – Ostrogo pilyje.

apie tai, kaip ukrainiečiai savarankiškai mokosi lietuvių kalbos. Rektorius įrašė į ekspedicijos dienoraštį palinkėjimą ir uždėjo

universiteto antspaudą. Dar vienas vertingas akcentas kelionės knygoje. Visos ekspedicijos metu dienoraštyje pasirašė daugiau

Podolės Kameneco pilis.

nei 20 įvairių sutiktų žmonių: nuo vienuolio iki Rados deputato, nuo teatro aktoriaus iki universiteto rektoriaus. Antspaudai ir įklijuoti pašto ženklai su pilimis dienoraštyje, muziejų bilietai – visa tai spalvingos kelioninės egodokumentikos pavyzdžiai. Egodokumentai suprantami kaip autobiografinė raštija pirmuoju asmeniu, kurios ryškiausi žanrai yra dienoraštis, atsiminimai, laiškai, atminimų albumai, o senojoje Lietuvoje – dar ir *silva rerum* tipo knygos.

Ekspedicijos dalyvis Egidijus žygio pabaigoje sakė: „Tai piligriminė kelionė ne religine prasme, o dvasinio arba pilietinio susipratimo plotmėje... Kiekvienas lietuvis, kuris neabejingas mūsų praeičiai ir jos ateičiai, turėtų nors kartą atlikti tokį žygį, aplankydamas LDK istorijai svarbiausius taškus: pilis, rūmus ar piliavietes. Pasimokykim iš savo kaimynų, ATR bendrapiliečių lenkų. Jie į Vilnių kaip žydai į Pažadėtąją žemę autobusų virtinėmis traukia, kad aplankyti Aušros Vartus ir Rasas, kur palaidota Atgimusios Lenkijos

maršalkos širdis. Turėtume ir mes neapleisti su lietuvybe susijusių vietų Karaliaučiaus, taip pat Gudijos ir Ukrainos kraštuose.“

Per 10 dienų sukorėme 3 839 km ir applanėme 20 pilių ir piliaviečių, kuriose buvo išskleistos valstybinė, istorinė, LŽS ir Kelionių žurnalistų klubo vėliavos. „Įsitikinom: LDK dvasia čia gyva. Viduramžių mūruose, pavadiniuose, kalbose. Kolegos, kultūros darbuotojai, paprasti ukrainiečiai didžiujasi, kad kadaise priklausė tokiai didžiulei ir galingai Europos valstybei“, – sakė ekspedicijos fotografas Leonardas Skirpstas. Ekspedicija „Vienybės kelias‘19“ leido pajusti, kaip Vakarų Ukrainos žmonės gyvena ir išgyvena dėl savo šalies rytuose vykstančio neskelbto karo. Lvove, vienose gražiausių Europoje Lyčiakovo kapinėse, karių memoriale atsirandantys vis nauji kapai primena, kad pavojus visada greta, todėl svarbu eiti Vienybės keliu. Keliu, kuris veda į sandraugą ir laisvę.

Leonardo Skirpsto nuotraukos

Dėkojame žurnalistų žygio-ekspedicijos „Vienybės kelias‘19“ geradariams:

rėmėjui UAB „Kamitra ir Ko“;

partneriui UAB Autobusų nuomos centrui.

Remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Kas, kur, kada – 2019 metai nuo sausio iki gruodžio

2019 m. medaliais „Už nuopelnus žurnalistikai“ apdovanoti kolegos Albertas Vaidila, Julija Šliažienė, Perpetua Dumšienė, Teodoras Biliūnas, Virginija Skučaitė, Vytautas Kvietkauskas, Gerda Gudjurgienė, Alfonsas Kairys, Algirdas Matulevičius, Apolinaras Juodpusis, Vitalija Morkūnienė ir Rūta Jankuvienė.

Sausio 17 d. Kaune, Žurnalistų namuose, ir sausio 25 d. Klaipėdos miesto savivaldybės posėdžių salėje vyko praktiniai seminarai „Rinkimai-2019: politikos ir žurnalistikos santykių ypatumai rinkimų metu“. Seminarus surengė Vyriausioji rinkimų komisija, LŽS ir NŽKA.

Apdovanojimų akimirka. *Arūno Sartanavičiaus nuotr.*

Sausio 24 d. M. Mažvydo bibliotekoje Vilniuje įteikti apdovanojimai, kuriais įvertinti ES investicijų efektyvumo temą profesionaliausiai atskleidę žurnalistai ir redakcijos. Konkursą rengė Lietuvos Respublikos finansų ministerija ir LŽS. Apdovanojimus pelnė „15min“ žurnalistai Ernestas Naprys, Birutė Davidonytė, Raimundas Celencevičius, Lauryna

Vireliūnaitė, „Delfi“ žurnalistai Lina Mustafinaitė, Edgaras Navickas ir Arūnas Milašius, „Žinių radijo“ žurnalistas Aurimas Perednis, „Gimtojo Rokiškio“ žurnalistas Justas Kačerauskas.

Vasario 6 d. Teatro sąjungos salėje vyko LŽS Senjorų klubo ataskaitinis rinkimų susirinkimas. Klubu pirmininku vėl išrinktas Ipolitas Skridla. Į klubo tarybą išrinkti: Alfonsas

Kairys, Vytautas Petras Vaitkus, Loreta Nikolenkienė, Gerda Gudjurgienė, Gediminas Končius, Algirdas Matulevičius, Albertas Vaidila ir Vytautas Žeimantas.

Naujoji LŽS Senjorų klubo taryba. www.lzs.lt nuotr.

Kovo 5 d. Vilniuje, Žurnalistų namuose, atidaryta žymaus Estijos akvarelininko Genadijaus Lapino darbų paroda „Nuo Norvegijos iki Lietuvos“. Ją inicijavo kolega Kęstutis Šiaulytis.

Kovo 6 d. Vilniuje, Teatro sąjungos salėje, pristatyta Domo Šniuko nauja knyga „Žurnalistikos lankose“, kurią jis išleido LŽS 90-mečio proga. Knygą pristatė profesorius Vytas Juozapas Urbonas.

Kovo 21–22 d. „Ratonda Centrum“ viešbutyje ir Seimo Kovo 11-osios Akto salėje LŽS 90-mečio proga vyko konferencija „Visuomenės informavimo teisinio reguliavimo ir savireguliacijos iššūkiai profesionaliai žurnalistikai“. Joje dalyvavo kolegos iš Latvijos ir Estijos. Konferencijoje kalbėjo Seimo pirmininkas Viktoras Pranckietis, Friedricho Eberto fondo Baltijos šalių biuro direktorius Peer'as Krumrey'us, LŽS ir NŽKA pirmininkas Dainius Radzevičius, Europos žurnalistų federacijos generalinis sekretorius Ricardas Gutierrezas, Lietuvos kultūros viceministrė

Regina Jaskelevičienė, LRT generalinė direktorė Monika Garbačiauskaitė, Estijos žurnalistų asociacijos prezidentė Helle Tiikmaa, Latvijos televizijos žurnalistas Argotas Pakalnis, kiti žurnalistai. Konferenciją rengė LŽS, Friedricho Eberto fondas ir Visuomenės informavimo etikos asociacija.

Kovo 22 d. Valdovų rūmuose vyko LŽS 90-mečio jubiliejinis vakaras. Vakarą dalyviai raštu pasveikino Lietuvos Prezidentė Dalia Grybauskaitė, taip pat Seimo pirmininko pavaduotojas Gediminas Kirkilas, kultūros ministras Mindaugas Kvietkauskas, Europos žurnalistų federacijos generalinis sekretorius Ricardas Gutierrezas, LŽS pirmininkas Dainius Radzevičius. LŽS 90-mečio prizą „Šviesos simbolis“ apdovanoti Aurelija Arlauskienė, Asta Kažukauskienė, Virginija Motiejūnienė, Birutė Mačienė, Audronė Nugaraitė, Bronius Raguotis, Vytautas Radzevičius, Henrikas Vaitiekūnas, Domas Šniukas ir Vytautas Žeimantas.

Balandžio 12–13 d. Vilniuje, Europos namuose, surengtas regioninės žiniasklaidos žurnalistams, redaktoriams ir leidėjams skirtas seminaras „Lietuva Europos Sąjungoje: pasiekimai ir perspektyvos“, kurį organizavo Europos Parlamento biuras, Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje ir LŽS.

Gegužės 1 d. Vilniaus rotušėje paskelbti 18-ojo nacionalinio konkurso „Lietuvos spaudos fotografija 2019“ nugalėtojai. „Aukštinio kadro“ apdovanojimais pagerbti fotografai Domantas Pipas, Matas Baranauskas, Aida Aurelija Garastaitė, Inga Dinga

(Dronsutavičienė), Laura Vansevičienė, Rūta Šaltmerytė, Saulius Žiūra, Audrius Solominas, Jonas Staselis ir Ramūnas Danisevičius. Konkurso rengė LŽS Spaudos fotografų klubas.

18-ojo nacionalinio fotografijų konkurso „Lietuvos spaudos fotografija 2019“ nugalėtojai. www.lzs.lt nuotr.

LŽS Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną (SAKKD) paminėjo LMA Vrublevskių bibliotekoje. Ta proga LŽS, švenčianti 90-metį, įteikė bibliotekai unikalią dovaną – vienintelį rankraštines knygos „Linkėjimai šimtmečiui. Autografų kolekcija“ egzempliorių. Idėjos iniciatorius – NŽKA pirmininko pavaduotojas Raimondas Polis.

Renginio metu pristatyta bibliotekos Retų spaudinių skyriaus darbuotojos Aidos Grybienės parengta paroda „Cenzūros atspindžiai XX. a. lietuvių periodinėje spaudoje“, veikė Spaudos žurnalistų 2018 m. fotografijų konkurso geriausių darbų paroda, kurios iniciatorius – Jonas Staselis.

LŽS, minėdama SAKKD, jau septintą kartą organizavo žurnalistų kūrėjų ir dailininkų

kūrybos parodą „Laisva spauda – laisvas aš!“ Paroda Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademijos meno galerijoje „2019“ vyko gegužės 8–26 d. Parodos kuratorė – Aida Vėželiėnė.

Gegužės 10 d. LŽS Klaipėdos apskrities skyrius SAKKD proga tradiciškai Klaipėdoje surengė Žurnalistų entuziastų nepriklausomų informatorių apdovanojimus (ŽENIA). ŽENIA statulėlės įvairiose šmaikščiose ir rimtose nominacijose pelnė portalo „Atvira Klaipėda“ redaktorius Martynas Vainorius, jau nebeleidžiamo laikraščio „Lietuvos žinios“ korespondentai Klaipėdoje Vida Bortelienė ir Denisas Nikitenka, „Balticum TV“ žurnalistė Toma Arcišauskaitė-Lukošienė, „Vakarų ekspreso“ žurnalistė Edita Gudavičė. Už žurnalistinį tyrimą garbingiausias „Metų Knyslio“ apdovanojimas įteiktas „Laluna“ radijo žurnalistui Žydrūnui Naujokui. Už kūrybiškumą fotografijoje apdovanota „Vakarų ekspreso“ žurnalistė Virginija Kesminė.

„Metų vinių“ Šiauliuose akimirka. LŽS Šiaulių skyriaus archyvo nuotr.

Gegužės 11-ąją Kaune, Žurnalistų namų lauko kavinėje, vyko tradicinis Spaudos balius, skirtas SAKKD ir LŽS 90-mečiui. Vinco Kudirkos premija įteikta kaunietei Audronei Kosčiuškienei, Vytauto Gedgaudo premija – šiauliečiui Jonui Nekrašiui, o Petro Babicko premijos laureatu tapo LRT apžvalgininkas, Vytauto Didžiojo universiteto prof. Mykolas Drunga.

Gegužės 17 d. Prienų kultūros ir laisvalaikio centre vyko konferencija „Man reikalingi pasaulio centrai, kuriuose aš noriu užkariauti Lietuvai vietą“ (Matas Šalčius). Joje M. Šalčiaus premijos laureate buvo paskelbta Eglė Gerulaitytė. Konkursą kartu su Prienų rajono savivaldybe rengė LŽS Kelionių žurnalistų klubas, vadovaujamas Gerimanto Statinio.

Gegužės 18 d. po trejų metų pertraukos vėl „sukaltos“ žurnalistų „Metų vinys“ Šiauliuose – renginį SAKKD proga surengė LŽS Šiaulių skyrius (pirmininkė Jūratė Sobutinė). Nominantams išdalytos 8 vinys, kurių autorius – kalvis Albertas Martinaitis. Šmaikščius apdovanojimus pelnė „Šiaulių krašto“ žurnalistės Edita Karklelienė, Živilė Kavaliauskaitė, Rūta Jankuvienė, fotografas Giedrius Baranauskas, portalo „15min“ korespondentas Šiauliuose Alvydas Januševičius, Šiaulių televizijos žurnalistės Zita Anužienė ir Julita Galdikienė. „Skolos“ nominacija buvo perduota Algimanto

Jakubausko, buvusio „Šiaulių naujienų“ fotografo, „Panoramos“ padalinio Šiauliuose operatoriaus, šeimai.

Gegužės 18–19 d. LŽS Klaipėdos apskrities skyriaus žurnalistai Mažeikių FM radijo stoties (organizatoriai Jurgita ir Robertas Jokubauskai) kvietimu vyko į edukacinę kelionę Mažeikių rajone: aplankytas Renavo dvaras, Mažeikių muziejus, Vieksnių malūnas, vaistinė, aviacijos muziejus ir kiti kultūros objektai.

Klaipėdos žurnalistai Renavo dvare. Eugenijaus Maciaus nuotr.

Gegužės 21 d. Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos galerijoje (Šv. Jono g. 11, Vilniuje) visuomenei pristatytas naujausias šeštasis

Neringos kultūros almanachas „Dorė“. Leidinio redaktorė – LŽS Klaipėdos apskrities skyriaus narė Raimonda Ravaitytė-Meyer.

Vilniuje, Žurnalistų namuose, gegužės 21 d. vyko pirmasis naujai sukurtos (penktos kadencijos) LŽS Etikos komisijos posėdis. Etikos komisijos pirmininke išrinkta Aurelija Arlauskienė, pirmininkės pavaduotoju – Jonas Staselis. Nariai: Česlovas Iškauskas, Virginija Motiejūnienė, Julija Šliažienė, Aurelija Žutautienė ir Giedrė Vaičekauskienė.

Penktos kadencijos LŽS Etikos komisijos nariai. *www.lzs.lt nuotr.*

Gegužės 23 d. Vilniuje, Žurnalistų namuose, atidaryta kolegos Kazio Kęstučio Šiaulyčio paroda-išpažintis „Vakar, šiandien, rytoj“, kurioje eksponuojamos karikatūros, šaržai, komiksai, škiečiai, atvirukai, emblemos, spaudos dizaino pavyzdžiai, akvarelės, koliažai, kitkas. Paroda skirta LŽS 90-mečiui.

LŽS, kartu su nevyriausybine organizacija „Internews“ vykdydama tarptautinį projektą, Kazachstano ir Tadžikistano žurnalistams organizavo keletą pažintinių vizitų į Lietuvą ir Švediją. Šie kolegų vizitai vyko gegužės ir spalio mėnesiais. Juos rengė LŽS projektų koordinatorius Juozas Bulota.

Birželio 14–15 d. Klaipėdoje ir rugsėjo 27–28 d. Alytaus rajono Radžiūnų kaime vyko praktiniai seminarai „Profesiniai žurnalistikos standartai propagandos ir informacinių karų fone“. Juos surengė LŽS ir Friedricho Eberto fondas.

LŽS seminaro dalyviai Klaipėdoje. *Eugenijaus Maciaus nuotr.*

Birželio 11 d. Vilniuje, Žurnalistų namuose, atidaryta buvusio „Dirvos“ redaktoriaus, žurnalisto Vytauto Gedgaudo fotografijų paroda „Vienas modelis, viena meilė, vienas gyvenimas“. Parodos sumanytoja ir rengėja – LŽS Vilniaus skyriaus pirmininkė Jolanta Mažylė.

Birželio 14 d., pradedant Alytaus gimtadienio šventę, LŽS Alytaus skyrius auksinė plunksna apdovanojo skyriaus išrinktą 2019-ųjų metų žmogų – bendrovės „Glass LT“ generalinį direktorių Giedrį Jackūną.

Liepos 21 d. minėdama LŽS 90-metį LŽS Klaipėdos apskrities skyriaus taryba aplanke pirmojo periodinio laikraščio lietuvių kalba „Nusidavimai apie Evangelios Praplatinimą tarp Žydu ir Pagonu“ (1832 m. Karaliaučius) leidėjo ir redaktoriaus, liuteronų bažnyčios kunigo Fridriko Kelkio (Friedrich Kelch)

NŽKA konferencijos dalyviai. *Jolantos Beniušytės nuotr.*

(1801–1877) kapą Kisinių kaimo kapinėse, Klaipėdos rajone.

Rugpjūčio mėnesį LŽS Klaipėdos apskrities žurnalistai (Jolanta Beniušytė, Gediminas Pilaitis ir Gražina Juodytė) kartu su rašytojais dalyvavo Vaižganto skaitymuose Ievos Simonaitytės bibliotekoje Klaipėdoje. Projekto sumanytojas aktorius Sigutis Jačėnas, viešosios įstaigos Vieno aktoriaus teatro vadovas.

Vilniuje, Žurnalistų namuose, rugsėjo 10 d. vyko Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo, LŽS ir NŽKA surengtas seminaras, skirtas SRTRF paraiškų teikėjams.

Rugsėjo 13 d. Žurnalistų namuose surengta Nacionalinės žurnalistų kūrėjų asociacijos konferencija, kurioje patikslinti NŽKA įstatai.

Rugsėjo 14 d. Malaišių kaime (Anykščių r., Svėdasų sen.) 18-oji Juozo Tumo-Vaižganto premija įteikta muziejininkui, poetui, knygų ir straipsnių apie J. Tumą-Vaižgantą autoriui Alfui Pakėnui.

Rugsėjo 14–15 d. Druskininkuose vyko 15-asis tarptautinis žurnalistų futbolo turnyras, kurį organizuoja LŽS ir Lietuvos sporto žurnalistų federacija. Dalyvavo 10 komandų. Nugalėtojo prizą, kurį įsteigė lažybų organizacija „Top sport“, išsivežė turnyro debutantai – Kišiniovo (Moldova) žurnalistai. Toliau nugalėtojų eilėje išsirikiavo Armėnijos, Ukrainos, Lietuvos („Press’as“), Baltarusijos, Kazachstano, Rusijos, Latvijos, Vokietijos ir Egipto atstovai.

Rugsėjo 27 d. Vilniuje, Žurnalistų namuose, atidaryta kolegų Apolinaro Juodpusio retrospektyvinė kūrybos paroda „Asorti“. Joje eksponuojamos meninės fotografijos, raižiniai, piešiniai, karikatūros, tapyti peizažai.

Rugsėjo 26 d. LŽS, atstovaujama pirmininko Dainiaus Radzevičiaus, ir LRT profesinė sąjunga, atstovaujama pirmininko Juozo Neverausko, pasirašė bendradarbiavimo susitarimą.

Spalio 4–6 d. LŽS Klaipėdos apskrities skyriaus žurnalistai keliavo po Karaliaučiaus kraštą, buvusią Mažąją Lietuvą, Kristijono Donelaičio, Liudviko Rėzos, Vydūno keliais.

Keliauninkai Kuršių Nerijoje ant aukščiausios Efo kopos (Rusija, Kaliningrado sritis), į kurią kopta mediniu taku apie 1,5 km. *Eugenijaus Maciaus nuotr.*

Spalio 9 d. LŽS Senjorų klubo nariai aplankė muziejų MO, jo direktorė Milda Ivanauskienė, ryšių su visuomene vadovė Indrė Lelevičiūtė surengė spaudos konferenciją.

Vilniuje, Žurnalistų namuose, spalio 25 d. pristatyta LŽS nario daktaro Algimanto Valentino Indriūno knyga „Iki globalinės katastrofos liko tik 12 metų“. Knygos autorius, atsižvelgdamas į Jungtinių Tautų išspėjimą, kad mums liko 12 metų, atkreipia dėmesį į klimato kaitą, kad išvengtume gresiančios katastrofos.

Lietuvos spaudos fotografų klubas Vilniuje tryliką kartą surengė tarptautinį fotožurnalistikos festivalį „Vilniaus fotografijos ratas“. Pasaulinio lygio spaudos fotografų sukurtus fotopasakojimus buvo galima pamatyti iki lapkričio 29 d. priešais Radvilų rūmų muziejų. Festivalio iniciatorius – Jonas Staselis.

Lapkričio 7 d. LŽS Vilniaus skyriaus nariai aplankė Viekšnius ir Mažeikius. Viekšniuose vyko trumpoji spaudos konferencija su vietos valdžia. Mažeikių krašto muziejuje atidaryta paroda, skirta LŽS garbės nariui, žurnalistui ir redaktoriui Vytautui Gedgaudiui atminti. Kelionės ir parodos iniciatorė – LŽS Vilniaus skyriaus pirmininkė Jolanta Mažylė.

Lapkričio 14–15 d. Kaune vyko žurnalistų seminaras „Europos Parlamento ir Lietuvos veiksmai saugant klimatą bei aplinką“, kurį surengė LŽS ir Europos Parlamento biuras Lietuvoje.

Lapkričio 14–15 d. Vilniuje, LR užsienio reikalų ministerijoje, surengtas kasmetinis susitikimas su Lietuvos regioninės žiniasklaidos atstovais, skirtas užsienio politikos aktualijoms aptarti. Renginyje dalyvavo almanacho „Žurnalistika“, žiniasklaidos priemonių „Banga“, „Utenos diena“, „Pajūrio

Susitikimo dalyviai su užsienio reikalų ministru Linu Linkevičiumi. *URM nuotr.*

naujienos“, „Anykšta.lt“, „Šilalės artojas“, „Kupiškėnų mintys“, „Gimtoji žemė“, „Tauragės kurjeris“, „Laikraštis Plungė“, „Alytaus naujienos“ ir kt., atstovai.

Lapkričio 27 d. Kultūros ministerija drauge su LRT organizavo Medijų forumą, kurio

metu aptarta naujų technologijų įtaka visuomenei bei pačiai žiniasklaidai, diskutuota medijų raštingumo kultūros srityse temomis, aiškintąsi, kaip žiniasklaida kuria imunitetą netikroms naujienoms.

**Parengė Vytautas Žeimantas,
Jolanta Beniušytė, Domas Šniukas**

Baltijos kelias. 1989 m. rugpjūčio 23 d. lygiai 19 val., pasigirdus radijo signalams, šimtų tūkstančių žmonių grandinė nusidriekė nuo Gedimino bokšto Vilniuje per Ukmergę, Panevėžį, Pasvalį, Bauskę, pro Laisvės paminklą Rygoje iki Hermano bokšto Taline. Lietuvos, Latvijos ir Estijos gyventojai susikibdami rankomis sudarė gyvą grandinę per Baltijos valstybes, taip simboliškai atskirdami jas nuo Sovietų Sąjungos, išreikšdami norą būti laisvi. Spėjama, kad iš viso kelyje stovėjo apie 2–2,5 mln. žmonių, iš jų beveik 1 mln. – iš Lietuvos.

Vytauto Daraškevičiaus nuotr.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Turinys

REDAKTORĖS ŽODIS	3
DEZINFORMACIJOS IR PROPAGANDOS REIŠKINIAI	
Žurnalistinių ančių medžioklė	6
Dezinformacija – lyg teroro aktas	10
Tiesos kamertono paieškos „Fake news“ pasaulyje	18
Kaip mus veikia menas iš ekrano	26
AKTUALUS INTERVIU	
Audrys Antanaitis: „Laikas atgaivinti atsakingumą kalbai“	28
ŽURNALISTIKOS ŠVIESULIAI	
Žodis Mokytojui	34
Dar apie Mykolą Tvarauską	36
ETIKA IR PROFESIONALUMAS	
Visuomenės informavimo etikos komisijos veiklos apžvalga	45
Politinės kampanijos ir žurnalistinė etika	49
LIETUVOS ŽURNALISTŲ SAJUNGAI – 90	
Žurnalistinis solidarumas griudžiant pabūklams	53
SPAUDOS IR FOTOGRAFIJOS ISTORIJA	
Periodika kūrė skaitantį žmogų	63
Šviesoraščio bangomis į organizuotą veiklą	72
ŽURNALISTŲ KŪRYBA IR RENGINIAI	
Vytauto Gedgaudo atminimas grįžo į gimtinę	79
„Lietuviais esame mes gimę!“ – žurnalistų projektas	82
Keturios Leonardo Skirpsto nuotraukų parodos	85
Kolegų išleistos knygos	94
„Kabinetas 339“ – žurnalistinio tyrimo knyga	96
REDAKCIJOS PAŠTAS	
Tai ošia redaktoriaus ažuolynas	98
Nuo karo reportažų iki bestselerio	106
ŽURNALISTŲ KELIONĖS	
Gyvosios istorijos pamoka žurnalistams Vakarų Ukrainoje	111
LIETUVOS ŽURNALISTAI: ĮVYKIŲ KRONIKA	
Kas, kur, kada – 2019 metai nuo sausio iki gruodžio	119

ISSN 0135-1346

9 770135 134000